

BİLİNMEYEN YÖNLERİYLE

TOPKAPI SARAYI

SALİH GÜLEN

BİLİNMEYEN YÖNLERİYLE

TOPKAPI SARAYI

SALİH GÜLEN

BİLİNMEYEN YÖNLERİYLE

TOPKAPI SARAYI

SALİH GÜLEN

BİLİNMEYEN YÖNLERİYLE TOPKAPI SARAYI

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
KÜLTÜR VARLIKLARI VE
MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Editör
Ahmet ÖZDEMİR

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Grafik - Tasarım
Veysel DEMİREL

Fotoğraflar
Mustafa YILMAZ, Bahadır TAŞKIN, Hasan Hayri DEMİREL,
Nurdoğan ÇAKMAKÇI, Abdülmecit ARIGÜZEL, Salih GÜLEN

ISBN
978-605-5510-49-7

Yayın Numarası
312

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan A.Ş.
TS EN ISO 9001:2008 Ser No: 300-01
Sarnıç Yolu Üzeri No:7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 274 22 15
Ocak 2012

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey / İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Kaynak Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1 34696 Üsküdar / İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Fax: (0216) 522 11 78

www.kaynakyayinlari.com.tr - facebook.com/kitapkaynagi

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜRLER

Bu kitabın oluşmasında katkıları bulunan Osmanlı saltanat gelenekleri ile alakalı bilgilerini paylaşan Osmanlı saray terbiyesini günümüzde yaşatan Şehzade Osman Osmanoğlu'na, Topkapı Sarayı Eski Müdürü Sayın Nurullah Çakır'a, Topkapı Sarayı ile alakalı kendisinden çok şey öğrendiğim İlber Ortaylı Hoca'ya, saray hayatı ile alakalı engin bilgilerini paylaşan Mehmet İpşirli Hoca'ya, verdiği cesaretten dolayı aziz dostum Erdoğan Keskinkılıç'a Topkapı Sarayı Müzesi çalışanlarına, fotoğraf sanatçılarına, esere çok zarif bir tasarım yapan grafik servisine çok teşekkür ederim.

Salih GÜLEN
Çamlıca / Temmuz 2011

Topkapı Sarayı'na adını veren ve 1862'de yanarak günümüze ulaşamayan Topkapusu Sahil Sarayı

OSMANLI SARAYI:

ZEKÂ TEVAZU VE TABİAT

Topkapı Sarayı; Osmanlı padişahlarına dört asra yakın süren ev sahipliğinde dünyanın idare edildiği, hilafetin ve saltanatın merkezidir. Bugünün dünyasında Osmanlı'dan kalan en mühim mirasımızdır. İstanbul'un Fatih'inin bu güzel şehre bıraktığı en zarif hediyedir.

Fethedilmesi asırlarca pek çok kahramanın rüyasını süsleyen İstanbul, Osmanlı'ya kavuştuğunda uzun savaşlardan ve fakirlikten perişan bir hâldedir. Fatih, Peygamber muştusuna konu olmuş bu kenti imar etmek için elinden geleni yapar. Camiler, medreseler, imarethaneler, çarşılar, bedestenler, kervansaraylar, hanlar, hamamlarla Konstantinopolis, Kostantiniyye'ye dönüştürülmüştür. Mekân isimlerinde hâlen yaşayan paşalar, harabe hâldeki Bizans başkentini, Osmanlı Dersaadet'i hâline getirmişlerdir.

Sarayburnu gibi ancak bir sarayın yakışacağı köşeyi keşfeden Fatih, kendinden sonraki dört asra ev sahipliği yapacak bir merkezi oluşturmuştur. 1853'ten itibaren saray olarak Dolmabahçe kullanılmaya başlansa da Topkapı Sarayı, özellikle Mukaddes Emanetleri barındırması, her sene Hırka-i Saadet merasimlerine gelinmesi, cülûs merasimlerinin ve padişah cenaze merasimlerinin burada yapılmasıyla kıymetini kaybetmemiştir.

Fatih'in İstanbul'da inşa ettirdiği ilk saray Topkapı değildir. Bugünkü Beyazıt'ta İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu yerde Fatih ilk sarayını yaptırır. Bu ilk saray "Saray-ı Atik-Eski Saray" adını alır ve yıllarca eski padişahların ailelerinin kaldığı bir mekân olarak kullanılır. 1800 tarihli bir belgede bayramın üçüncü günü Saray-ı Atik'de cirit seyrine gitmek mutat olduğundan bahsedilmesi eski sarayın çeşitli spor müsabakaları için de kullanıldığını gösterir. Bu saray günümüze ulaşamamıştır. Beyazıt'taki saraya

"Eski Saray" denildiği için Topkapı Sarayı'na da Fatih, yeni saray manasına gelen "Saray-ı Cedit" adını verir.

Saraya, Topkapı isminin verilmesi ise yaklaşık yüzyıl öncesine dayanır. Eskiden gemiler Sarayburnu'ndan geçerken padişaha duydukları saygı gereği selâm topu atarlar. Sadece ses çıkartan bu topa karşılık vermek maksadıyla Sultan I. Mahmud zamanında yaptırılan sahil sarayının kapısının önündeki selam topları ateşlenerek selam alınır. Bu toplardan dolayı bu sahil sarayına "Topkapusu Sahil Sarayı" adı verilir. Sultan Abdülaziz'in tahta çıktığı günlerde (1862) çıkan yangında tamamen kül olan sahil sarayının adı gariptir ki 19. yüzyıldan itibaren Saray-ı Cedit için kullanılır olmuş ve yapı, Topkapı Sarayı adını almıştır. Günümüzde bulunmayan küçük bir sahil sarayının isminin bütün bir saraya verilmiş olması ilginçtir. Bu arada bugün Arkeoloji Müzesi bahçesinde kalmış olan Çinili Köşk de Fatih devrinin bir diğer yadigârı olarak sarayın gölgesinde durmaktadır.

Fatih Han'ın vezirlerinden, aynı zamanda devrin büyük şairi Ahmed Paşa; Topkapı Sarayı ile alakalı kasidesinde sarayın inşa tarihini de şöyle kayıt altına alır: "Bünyâd-ı sarayına budur ahsen-i târîh Kim ede mübarek tapunu hayy ü tüvânâ" (861/1457). Sarayın ne zaman yapıldığı konusunda muhtelif rivayetler olsa da verilen bu tarih muteber kabul edilebilir.

Sarayı gezenler hem mekânın Boğaz'a ve Marmara'ya olan hâkim konumundan hem göz alıcı bahçelerden hem de iç mekânların süslemelerindeki incelikten büyülenmiş gibi olurlar. Ancak saray aynı zamanda Osmanlı'da tevazuun sembolüdür. Anıtvari selâtin camiler düşünülecek olursa saray; Fatih, Bayezid, Süleymaniye, Selimiye, Sultanahmet gibi camiler yanında çok mütevazı kalır. Tek bir bina hâlinde dev bir anıt yapı yerine küçük ve dar binalardan, dar koridor ve odalardan oluşan alçakgönüllü Topkapı Sarayı; aslında muhteşem sanatların mütevazı binalara uygulanışı, Osmanlı mimari zekâsının tabiatı en iyi şekilde kullanışından ibarettir. Mütevazı saray, devletin yüce tarafını gösterecek sanat eserleri ve zaman zaman düzenlenen şaşaalı merasimlerle Devlet-i Aliyye'nin ihtişamından da izler taşır.

Topkapı Sarayı'nın gerek Harem gerekse selâmlığında Osmanlı padişahına ait mekânlar, Avrupa'daki gibi devasa boyutlarla değil içte yapılan bazı uygulamalar ve yerleşim şekilleriyle belirtilir. Saray dış dünyaya kapalı, mahrem ve muhafazalıdır. İç dünyasında ise kabiliyete bağlı fırsatların sunulduğu, babasının padişah olduğu çok büyük bir aile mantığı üzerine kuruludur. Osmanlı devlet geleneğinde sultan da olsa şahıslar değil mutlak ve merkezî devlet ehemmiyetlidir. Gerek ilerde devlet bürokrasisini oluşturacak olan Enderun gerekse hanedanı oluşturacak Harem, devletin işleyişinde rolleri dolayısıyla kıymet, kazanmıştır.

Topkapı Sarayı, Osmanlı halkının gözünde hem üç kıtaya hâkim olan devletin merkezi hem hilafetin merkezi hem Osmanlı padişahının lojmanı hem de Osmanlı bürokrasisinin yetiştiği saray okuludur. Mukaddes Emanetlere ev sahipliği yapmasıyla ve asırlardan beridir süregelen bir gelenekle dünya üzerinde sistemli olarak yirmi dört saat Kur'ân-ı Kerim okunan tek yer olmasıyla dinî bir merkez özelliğine de sahiptir.

Sarayın inşasını başlatan Fatih, aynı zamanda yayınladığı kanunname ile devlet teşrifatının esaslarını da belirlemiştir ki sarayın inşasında bu teşrifat temel esas olmuştur.

Sarayın İnşa Süreci

Sarayın mekân seçiminde Sarayburnu'nun güzelliğinden daha ziyade fethin sembolü olan Ayasofya'ya yakın olma kaygısı daha baskındır. İstanbul'un Fatih'i, şehrin sembolünün yanı başında olmak ister. Ayasofya, cami olduğu dönemlerde her zaman protokolde birinci ibadethane olmuş, ondan evvel ezana başlanmamış, Ayasofya kürsü şeyhliği ilimde en yüksek mertebe sayılmış, padişahlar Cuma, teravih, bayram namazlarına giderken en çok bu kadim mabedi tercih etmişlerdir.

Sarayın Antik Bizans kentinin Akropol Tepesi'nde kurulmasının ayrıca sembolik bir manası vardır. Fatih'in cihanşümul devlet hayali, surlarla çevrili

Harem Bölümü

III. Osman Köşkü
Meyyid Kapısı
69
70
Harem Hastanesi
68
Harem Alt Bahçesi
Aslanhane
III. Osman Taşlığı
Perde (Şal) Kapısı
8 Has Ahırlar
Büyük Biniş Rampası
67
62
61
60
59
Valide Sultan Odası
54
51
52
Beşir Ağa Camii
7
9
Zülüflü Baltacılar Koğuşu
Taşlık
Mescid
66
63
64
Cariyeler Taşlığı
56
55
53
Hünkâr Sofası
III. Murad Has Odası
57
58
65
Çeşmeli Sofa
Mehterhane
Taşlık
39
37
Karaağalar Koğuşu
Valide Sultan Taşlığı
Ocaklı Sofa
44
Harem Girişi
34
35
36
38
Karaağalar Taşlığı
10
40
43
47
48
41
42
Altın Yol
45
Harem Çıkışı
I. AVLU
2
Kitabeler Sergisi
Divan-ı Hümayun
11
Silah Seksiyonu
(Dış Hazine) 12
46
Kütüphane (Ağalar Camii)
18
III. Selim Nişantaşı
Sohum Kalesi Kitabesi
Bab-üs Selam (Orta Kapı)
Polis
3
Geçici Sergi Salonu
Maketler
4
Sarnıç
II. AVLU
13
İşlemeler Seksiyonu
III. AVLU
15
17
III. Ahmed Kütüphanesi
14
16
Babüssaade (Kapı)
Arz Odası
5
Namazgâh
Saltanat Arabaları
Dolap Ocağı
Kitabeler Sergisi
Gümüş ve Avrupa Seksiyonu
Sami Özgiritli Seksiyonu
Silah Deposu
İstanbul Cam Seksiyonu
19
Padişah Elbiseleri Seksiyonu
(Seferli Koğuşu)
Saray Arşivi
Aşçılar Koğuşu
Kumaş Deposu
Aşçılar Mescidi
6
Bakır Seksiyon
Saray Mutfakları
(Çin Porselenleri Koleksiyonu)

TOPKAPI SARAYI PLANI

1. Bab-ı Hümayun
2. Birinci Avlu (Alay Meydanı)
3. Babü's selam
4. İkinci Avlu (Divan Meydanı)
5. Namazgâh
6. Saray Mutfağı
7. Beşir Ağa Camii
8. Has Ahır
9. Zülüflü Baltacılar Koğuşu
10. Adalet Kulesi
11. Kubbealtı
12. Eski Hazine Dairesi (Silah Koleksiyonu)
13. Suhumi Kalesi Kitabesi
14. Babü's saade
15. Üçüncü Avlu (Enderun avlusu)
16. Arz Odası
17. III. Ahmed Kütüphanesi
18. Ağalar Camii
19. Seferli Koğuşu
20. Fatih Köşkü (Hazine Daireleri)
21. Silahdar Hazinesi (Kur'ân-ı Kerim okunma mekanı)
22. Hırka-i Saadet Dairesi
23. Güneş Saati
24. Has Oda Koğuşu (Padişah Portreleri Sergisi)
25. Hırka-i Saadet Çeşmesi
26. Revan Köşkü
27. Sünnet Köşkü
28. İftariye Kameriyesi
29. Bağdat Köşkü
30. Sofa Köşkü (Mustafa Paşa Köşkü)
31. Başlala (Hekimbaşı) Odası
32. Mecidiye Köşkü
33. Sofa Camii
34. Araba Kapısı
35. Dolaplı Sofa
36. Şadırvanlı Sofa
37. Karaağalar Mescidi
38. Karaağalar Taşlığı
39. Şehzade Mektebi
40. Cüceler Koğuşu
41. Hazinedar Odası
42. Harem Kapısı
43. Nöbet Yeri
44. Valide Sultan Taşlığı
45. Kuşhane
46. Harem Camii
47. Haseki Dairesi
48. Kıymetli Eşya Deposu
49. Gözdeler Taşlığı
50. Mabeyn-i Hümayun
51. Yemiş Odası
52. III. Ahmed Odası
53. Hünkâr Sofası
54. I. Abdülhamid Odası
55. Hünkâr Hamamı
56. Valide Sultan Hamamı
57. Valide Sultan Dairesi
58. Valide Sultan Mutfağı
59. Valide SultanYatak Odası
60. Kadın Efendi Dairesi
61. Cariyeler Koğuşu
62. Çamaşırlık
63. Mutfak
64. Kiler
65. Cariyeler Hamamı
66. Karaağalar Hamamı
67. Meşkhane
68. Cariyeler Koğuşu
69. Gasilhane
70. Çamaşırhane

LÜZUMLU BİLGİLER

Topkapı Sarayı salı günleri ve dinî bayramların ilk günü hariç her gün açık. Yaz aylarında 09:00 - 19:00 saatleri arasında müzeyi gezebilirsiniz. Harem bölümü için ayrı bir bilet almanız gerektiğini hatırlatalım. Harem bölümü saat 16:00'da kapatılmaktadır.

Sarayı gezmeye en sondan başlamanızı tavsiye ederiz. Geziniz esnasında yanınızda küçük bir harita bulundurmanız işinizi kolaylaştıracaktır. Sarayın tamamını gezdiğiniz takdirde yaklaşık beş kilometre kadar yol yürüyeceksiniz. Bu yüzden baştan tedbirli olmanızda fayda olacaktır.

Topkapı Sarayı Müzesi
Tel: 0212 512 04 80
www.topkapisarayi.gov.tr

kat kat bahçelerden oluşan bir açık hava müzesi gibi duran sarayda kendini gösterir. Sarayın geniş sahası, iki kıta ve iki denizin birbirine en yaklaştığı yerdedir. Fatih de hâkimiyetini bu denizlerin ve karaların birleştiği yerde bir saray yaptırarak bütün dünyaya göstermektedir. "Sultanü'l berreyn ve'l bahreyn" (İki karanın ve iki denizin sultanı) unvanını kullanan padişahın bu noktayı seçmesi âdeta unvanını ispatlamaktadır.

Saray için ilk çalışmaları Fatih, 1458'de başlatsa da inşaat bir seferde bitirilmiş değildir. Topkapı, Fatih'ten, Sultan Abdülmecid'e kadar pek çok Osmanlı padişahının eserini barındırır. Yedinci Osmanlı padişahından otuz birinci padişaha kadar yirmi dört padişah Topkapı Sarayı'nı kullanmıştır. İşin en ilginç yanlarından biri de Osmanlı devlet geleneğinin Topkapı Sarayı'nda yaşatılıyor olmasıdır. Padişahlar yeni ilaveler yapmalarına karşın sarayın ana dokusuna müdahale etmemişlerdir.

Sarayın ilk planının Fatih tarafından çizildiği kabul edilir ki Rumeli Hisarı'nı da kendisinin çizdiği düşünülecek olursa bu, padişahın mimar yönünü gösterir. Sarayın Fatih zamanında çok kısa zamanda tamamlanması ayrıca kendisinin seferde olmadığı yıllarda inşa hızının çok artması, padişahın sarayın inşasıyla yakinen ilgilendiğini göstermektedir.

Sarayı Gezmek

Topkapı Sarayı ülkemizde en fazla ziyaretçi kabul eden müzedir. Ziyaretçiler, saray hakkında yeterli ön hazırlık yapmadıkları için geziye Babü's selam'dan (Müze turnikelerinin bulunduğu kuleli kapı) girer girmez sağ tarafta kalan Mutfaklara gitmektedir. Mutfaklarda, ikinci ve üçüncü avlularda saray ziyaretine ayırmayı düşündükleri zamanın büyük kısmını geçirdikleri için sarayı tam manasıyla gezememektedirler.

Sarayı gezmeden evvel mümkünse saray ile ilgili bir kitap okunması veya en azından saray girişinde sol taraftaki mağazadan bir harita alınması gezinin çok daha faydalı olmasını sağlayacaktır. Sarayın her köşesinde nice hatıralar mevcuttur. Bu eserde sayfa sınırlarının müsaade ettiği ölçüde o

hatıralara, hikâyelere ve efsanelere yer verilmeye çalışılacaktır.

Sarayda hemen her binanın genellikle kapı kenarında Osmanlıca kitabeler dikkatinizi çekecektir. Kitabelerin büyük çoğunluğu o yapının tamiri ile alakalıdır. Bunlar dışında iç mekânlarda genellikle çinilerle işlenen Arapça ifadeler umumiyetle Kur'an-ı Kerim'den ayetlerdir.

Osmanlı tarihinin en iyi bilinen üç padişahı; Fatih, Yavuz ve Kanuni'dir. Ziyaretçiler bu sebeple bu üç padişaha ait eserleri daha fazla merak etmektedirler. Ancak sarayın dört asra süren hayatında yaşanan depremler, yangınlar üç büyük padişahtan geriye az sayıda eser kalmasına sebep olmuştur. Pek çok eser de tamir görürken eski özelliklerini kaybetmiştir.

Sarayın Bölümleri

Topkapı Sarayı temelde Bîrun, Enderun ve Harem olmak üzere üç ana kısımdan müteşekkildir. Bu üç temel hem sarayın oturum planını hem saray merasimlerini hem de sarayda yaşayanların konumlarını anlatır. Sarayın tasarımında kapılar esas alınmıştır. Üç temel kapı, giriş çıkışı sağlamanın çok ötesinde sembolik manalar taşır. Hiçbiri basit birer kapı olarak tasarlanmamış, birer anıtvari bina olarak inşa edilmiştir.

Topkapı Sarayı, etrafı "Sur-ı Sultanî" denilen yüksek ihata duvarları ile çevrili genel bir yerleşkenin ismidir. Saray, Bâb-ı Hümâyun, Bâbü's selam ve Bâbü's Saade adı verilen üç ana kapı, dört avlu, Harem, Hasbahçe (Gülhane) ve diğer bahçelerden oluşur. Sarayın kapladığı alan 699.000 metrekaredir. Bu alanın yine yaklaşık 80.000 metrekaresini binalar işgal etmiş olup geri kalan kısımlar has bahçelere ayrılmıştır. 16. yüzyıl sonlarında Topkapı Sarayı kompleksinde 921 bahçıvanın geniş sebze bahçeleri, bağlar, meyvelikler ve fundalıklarda çalıştığı düşünülecek olursa tabiatın sarayda ne kadar ehemmiyetli olduğu daha iyi anlaşılır.

Bîrun

Bâb-ı Hümâyun ve Alay Meydanı

HATTIN ZİRVESİ

Osmanlı mimarisi gibi celî sülüs yazıda da Fatih devri bir dönüm noktasıdır. Ali b. Yahya Sûfî'nin yazdığı Fâtih Camii ve Topkapı Sarayı Bâb-ı Hümâyun kitabelerinde bu ekolün bütün özellikleri belirginleşmiştir. Kitabelerde harflerin oran, biçim, duruş güzellikleriyle kompozisyon kuralları asırlar sonrasında 19. yüzyılda Mustafa Rakım ekolünün doğuşuna kadar hattatlara emsal olmuştur.

Bab-ı Hümayun, Topkapı Sarayı'nın ilk bölümüdür, sarayın ilk kapısıdır ve Fatih devrinden kalmadır. Kapının dışa bakan tarafında sağ ve soldaki nişlerin üzerinde bir hadis-i şerif yazılıdır: "es-Sultânu zıllû'llahi fi'l-arz ye'vî ileyhi küllü mazlûm" (Sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir; haksızlığa uğrayan herkes ona sığınır.) Kapının tam üzerinde, iki taraftan karşılıklı olarak çok güzel bir hatla Hicr Suresi'nin 15/45-48. ayetleri yazılıdır. Ali Sûfî tarafından üst tarafı müsennâ (karşılıklı) tarzda, alt kısmı satır nizamına göre yazılmış celî sülüs bu kitabe, hattatlar tarafından "on beşinci yüzyılın benzeri görülmemiş bir şaheseri" olarak kabul edilir. Buradaki ayetlerde Bâb-ı Hümâyun'la cennet kapıları ve saray bahçeleriyle de Cennet bahçeleri arasında münasebet kurulmuştur. Kapının diğer yüzünde Abdülaziz'in tuğrasının üzerinde "Nasrun minallahi ve fethün kârîb ve beşşiril mü'minin Ya Muhammed." (Saff Suresi 13. ayet) (Mü'minlere müjdele. Yardım Allah'tandır ve fetih de yakındır. [Ya Muhammed]) ifadesi yazılıdır. Bu ifade aynı zamanda Mehter Takımı'nın hücumdan evvel okuduğu ayettir.

Kapının kitabesinde sadeleştirilmiş şekliyle şöyle yazar: "Bu mübarek kale, Allah'ın rızası ve inayetiyle bina edilmiş. Karaların sultanı, denizlerin hakanı, iki âlemde Allah'ın gölgesi, Doğu'da ve Batı'da Allah'ın yardımı, su ve toprağın kahramanı, Konstantiniyye'nin fatihi ve cihan fetihlerinin babası olan Sultan Mehmed Han oğlu Sultan Murad Han oğlu, Sultan Mehmed Han'ın -Allah Teâla onun hükümdarlığını ebedi kılsın ve makamını feleğin en parlak yıldızının üstüne çıkarsın, Ebu'l Feth Sultan Mehmed Han emriyle, (Hicri) 883 yılının mübarek Ramazan ayında (Kasım-Aralık 1478) imar ve inşa edildi." ifadesi yer alır. Kitabede saray yerine kale ifadesinin geçmesi bu mekânın aslında hükümdarın kalacağı bir kale olarak

yapıldığını gösterir. Yapıda da güvenliğe çok ehemmiyet verildiği dikkati çeker. Ayrıca kitabede mekândan kale olarak bahsedilmesi evvela surların yapıldığını sonra bu kapının inşa edildiğini gösterir.

Bu kapı üzerinde önceleri bir kasr bulunmakta olup yangında kül olmuş ve günümüze kadar ulaşamamıştır. Bâb-ı Hümâyûn'un sol tarafında bu köşke çıkan merdivenler hala mevcuttur. Bâb-ı Hümâyûn'un bu üst katının Fatih tarafından denizi ve şehrin güney taraflarını seyretmek için kullanıldığı, ayrıca sahipsiz emanetlerin konulduğu bir hazine ve sefer zamanlarında divan toplantılarının da yapıldığı bir divanhane olduğu bilinir. Sonraki zamanlarda alayların seyredilmesi yahut halka para saçılması gibi kuruluş maksadı dışında işlerde kullanılmıştır.

Bâb-ı Hümâyûn, sarayın en kolay girilen ve diğer kapılara göre daha sade olan kapısıdır. Divan'da yahut saray bürolarında işi olduğunu ispatlayan herkes buradan girilebilir.

Sarayın ilk avlusu olan Alay Meydanı'nda günümüze ulaşan iki mühim bina, Aya İrine Kilisesi ve Darphâne denilen eski saray atölyeleridir. Aya İrine Kilisesi sarayın güvenliği için camiye çevrilmemiş, cephanelik olarak kullanılmış sonraki bir dönemde de askerî müze olarak hizmet vermiştir. Gerek kilise gerekse Darphane şu an ziyarete açık değildir. Avlunun Babüsselam yakınında Cellat Çeşmesi de denilen bir çeşme bulunur. Ayrıca şehreminin (belediye başkanı) dairesi de bu avludadır.

Alay Meydanı'nda günümüze ulaşamayan çok sayıda eser vardı. Halkın arzuhâllerinin nöbetçi vezir nezaretinde dinlenildiği, dilekçelerin alındığı, kaynaklarda sekizgen biçimli sivri külahlı olarak anlatılan Deavi Köşkü buradaydı. Sarayın odunlukları avlunun sol tarafında kilisenin yakınındaydı, bu odunları taşıyan arabaların öküzlerinin kaldığı bir ahır odunluğun hemen yanındaydı. Ayrıca bu avluda Acemioğlanlar ocağının koğuşu, hastanesi de bulunurdu. Hastane'nin sarayın en dış kısmında yer alması hastalıkların bulaşmasına tedbir olarak düşünülmüştür.

SU DEPOLARI

Birinci Avlu'nun çeşitli kısımlarında Osmanlıların bodrum dedikleri toprak altı su depoları bulunurdu. Suyun bol olduğu ve çok kullanılmadığı kış aylarında maksemlerden bu depolara su verilerek depolanır, bu sular yaz aylarındaki ihtiyacı karşılardı.

Bâb-ı Hümâyûn üzerinde hattın zirvesi. Müsenna (karşılıklı) yazı ile Hicr Suresi'nin 45–48. ayetleri.

Ayasofya minaresinden Bâb-ı Hümâyûn üzerinde günümüzde olmayan köşkü ve Birinci Avlu'yu gösteren Fossati'nin tablosu.

Adalet Kulesi.

Sarayın iki ekmek fırını da girişte sağ tarafta bulunurdu. Günümüze ulaşamayan bu fırınlarda çok çeşitli ekmekler, simitler yapılırdı. Yapılan ekmeklerin ağırlığı günümüz ekmeklerine yakın olup 500 gr. kadardı. Devletin zayıfladığı dönemlerde gariptir ekmekler de küçülmeye başlamıştır. Has Fırın'ın en meşhur ekmeği "kaymaklı saray ekmeği" adında kaymaklı ekmek kadayıfını andıran bir çeşit tatlıdır.

Bu avlu, saraya atla girilebilen tek meydandır, aynı zamanda Divan-ı Hümayun'a iştirak etmek için saraya gelenlerin atları ve uşakları burada beklerler. Avlunun binlerce atlı askeri aldığı kaynaklarda ortaya konulur. Avlu, tarihte ilk büyük kalabalığı 1481'de görür, yaklaşık yirmi beş bin asker bu meydanda toplanıp Fatih Sultan Mehmed Han'ın cenazesi için Fatih Camii'ne kadar alay hâlinde yürümüştür.

Saraya gelen elçilerin anlattıkları dikkat çekici bilgilerin biri de bu avluda çok ilginç hayvanların sergilenmesidir. Kanuni'nin cülus (tahta çıkma) merasimi esnasında askerle dolu olan avluda kilisenin ön tarafında filler ve zürafalar bulunduğu anlatılır. Bu bilgiler Osmanlı kaynaklarında da zikredilir.

Bâbü's selam'ın bir asır evvelki ve günümüzdeki hâlleri. Bu kapıda padişah hariç herkes attan iner ve sarayda konuşma yasağı bu kapıdan itibaren başlar.

Bâbü's selam (Orta Kapı)

Benzerine en yakın zamanda Anadolu Selçuklu medrese mimarisinde rastlanılan çifte minare tarzının Osmanlı'daki başarılı uygulaması Bâbü's selam'da görülür.

Topkapı'nın sembolü olan Bâbü's selam, âdeta devlete gösterilen saygının kapısıdır. Bu kapının önünde padişah hariç herkes attan inmek zorundadır. 1739'da Belgrat Barışı'ndan zaferle dönen İvaz Mehmed Paşa, bu kapıdan padişah olmadığı hâlde atla giren ilk ve tek kişi olup Sultan I. Mahmud'un istisnaî atıfeti dolayısıyla kendisine böyle bir jest yapılmıştır. Kapıya atla yaklaşma mesafesi de rütbeye göre değişir. Kapıya atla en çok yaklaşabilen sadrazamdır.

Sarayda sessizlik mühimdir bu yüzden Bâbü's selam'dan itibaren konuşma yasağı da başlar ve bu yasak sıkı bir biçimde uygulanır. Bâbü's selam'daki konuşma yasağının olmadığı nadir zamanlardan biri "çıkma" denilen Enderunluların saray dışında görevlendirilmeleri esnasında yapılan uğurlama törenleridir.

Orta Kapı'da denilen bu iki kuleli kapı, ilk defa Fatih zamanında inşa edilmiştir, tamir kitabelerinden anlaşıldığına göre 16. ve 17. yüzyıllarda çeşitli tamiratlar görmüştür.

İki kulenin Kanuni devrine ait olduğu görüşü bir tamir kitabesinin yanlış yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Kulelerin ikisi de Fatih devrinden kalmadır. Bu kule müştemilatının içinde yabancı elçilerin saraya girmelerine müsaade edilinceye kadar misafir edildikleri

Babü's selam içinde günümüzde konferans salonu olarak kullanılan Kapıağaları Koğuşu

kapıcıbaşı ağasının odası ve kapıcıların koğuşları bulunmaktadır. Günümüzde bu odaların sağdakinin alt katı büro, üst katı konferans salonu olarak kullanılmakta, soldaki oda ise ziyaretçilerin çıkış kapısı olarak hizmet vermektedir. Saraya gelen yaşlı ziyaretçiler tekerlekli sandalye kullanmak isterlerse görevlilere bildirerek sağ taraftaki odadan temin edilir. Kulelerin altında bulunan hücreler ise zaman zaman hapishane olarak kullanılmış, zaman zaman da devlete isyan edenler burada idam edilmiştir.

Üst katta kapıcıların namaz kıldıkları bir mescit olduğu bilinir, ancak günümüze ulaşamamıştır.

Babüsselam'ın sağdaki kulesinin altındaki hapishane hücresinin girişi

Kapının giriş yönünün üst tarafında çok güzel bir hatla Kelime-i Tevhid (Lâ ilahe illallah Muhammedün Resulullah) yazılıdır. Kapının ikinci avluya bakan tarafında da madalyon şeklinde (dairevî) "Allâhu Rabbî ve Muhammedün nebiyyî: Rabbim Allah, Peygamberim Muhammed'dir." ifadesi yazılıdır. Kapıya yapılan son tamiratta sıva altında kalan bu yazılar daha sonraki restorasyonlarda çıkartılmıştır. Ancak üzerine Sultan III. Mustafa'nın tamir kitabeleri yerleştirildiği için tahribe uğramıştır.

Divan toplantıları sabah namazını müteakip yapıldığı için Ayasofya'da namazlarını kılan devletliler bu kapıdan içeri girer. Divanyolu'ndan Kubbealtı'na varırlar. Sadrazam bu yol üzerinde bulunan selam taşlarını selamlayarak padişaha bağlılığını sembolik olarak gösterir. Bâbü's selam'ın üzerinde aynen Bab-ı Hümâyun'un üzerinde olduğu gibi ok, yay, kalkan gibi silahlar sergilenirdi. 1783 tarihli bir belgede kapıda asılı olan 23 kılıç, 24 kalkan ve 20 baltanın yaldız masrafından bahsedilmektedir.

Divan yolu boyunca uzanan üç selam taşından biri. Sadrazam bu yol üzerinde bulunan taşları selamlayarak padişaha bağlılığını sembolik olarak gösterir.

Divan Meydanı (İkinci Avlu)

Divan Meydanı'na girmeden görülen surlar ve Bâbü's selam, askerî ve sert bir görüntü sunarken kapıdan içeri girilir girilmez İkinci Avlu, uzun sedir ağaçları, uzayan yollar arasında yemyeşil çimenler ve rahatlatıcı görünümüyle cennetimsi bir görüntü sunar. Günümüze kadar ulaşan bu güzellik, Osmanlı zamanında bu avluda dolaşan ceylanlar, tavus kuşları, papağanlar gibi çeşitli hayvanlarla daha da derin bir boyut kazanmıştır. Bu meydandan Bâbü's selam'a bakınca kapının içe bakan kısmında "Cennâti Adnin müfetteheten lehümü'l-ebvâb/O güzel yer: Kapıları yalnız kendilerine açılmış olan Adn Cennetleridir.(Sad Sûresi 50)" ifadesi yazılıdır. Âdeta ayetteki ifadeyi resmedercesine bir manzara oluşturulmaya çalışıldığı dikkati çeker. Avluda dolaşan hayvanların su içmesi avlunun iki tarafında da bulunan taştan su yalakları hâlen mevcuttur.

Bu avluda yapılan merasimlere odaklanmak yahut da Osmanlı saray mantığını anlamak yerine yol üzerinde Bizans Sarnıcı'nın yakınında muhtemelen bir karganın artığından kalan bir incir çekirdeğinin sedir içinde büyümesi ile bir sedir içinde bir incirin çıkmasına odaklanmak, Topkapı'ya nezaketsizlik olsa gerektir. Bu tür bir durum Osmanlı zamanında olsa derhal gerekenin yapılacağı

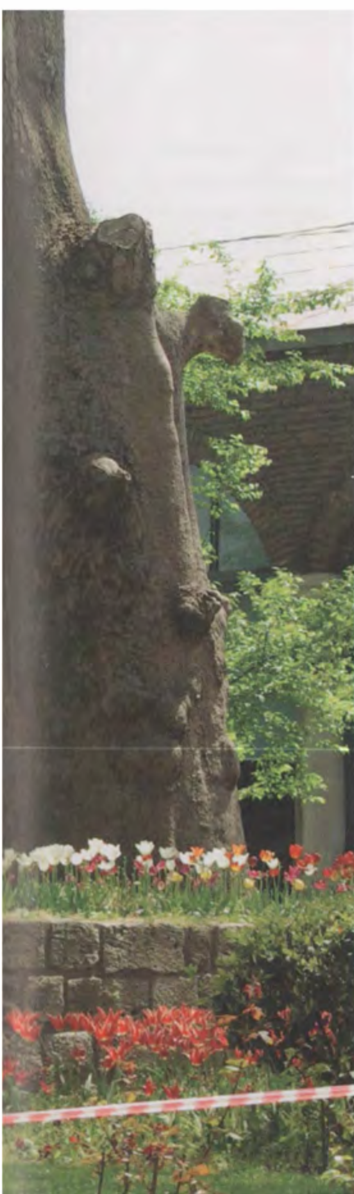

Divan Meydanı

Divan Meydanı'ndaki
Namazgah

da malumdur. Yine de merak edenler için bu ağacın hünkâr yolu üzerinde olduğunu belirtelim.

Babü's selam'dan girince sağ tarafta yer alan 10 sütunlu revakların olduğu kısım, Osmanlı belgelerinde divanhane olarak geçer. Günümüzde tuhaf bir şekilde saltanat arabalarının sergilendiği bu bölüm Yeniçeri zabitlerinin divanhanesidir. Kapının Has Ahur tarafında kalan kısmında ise sipahi ağaları otururdu. Günümüzde bu kısımda sarayla alakalı hediyelik eşya satılan bir mağaza bulunmaktadır.

Sedir ağacı içinde yetişen incir ağacı

Kapının hemen önünde Yeniçeri Çınarı'na ait olduğu rivayet edilen ağaç gövdesi ve meydan çeşmesi vardır. Çeşmenin haznesi, sarayın su şebekesine bağlı olmayıp arkasında yer alan kuyudan doldurulur.

Divan Meydanı'ndaki ceylanlar, papağanlar ve diğer hayvanların su içmesi için konulan yalaklar

Namazgâh

Avlunun sağ tarafında Matbah-ı Amire'ye giden yolun sağ tarafında bir namazgâh dikkati çeker. İki devasa ağacın içinde bulunduğu namazgâh, kapı ağalarının yaz aylarında namaz kıldıkları yerdir. Kış aylarında ise namazları kapının üst katında bulunan mescitte kılarlar.

Günümüzde namazgâhın kıble taşı dikkatle bakanlarca fark edilecektir. Üzerinde "Kullemâ dehale aleyhâ Zekeriyya'l-Mihrâb"(Âli İmran Suresi 37.ayet) ayet-i kerîmesi bulunmaktadır. Günümüzde çiçek tarhı olarak kullanıldığı için namazgâh pek dikkat çekmemektedir.

SÜTUNDAKİ KİTABEYLE TARİHE DÜŞÜLEN NOT

Babü's selam'ın sağ tarafında saltanat arabalarının önünde yer alan revakların birinin üzerindeki mermer sütun, kitabeleriyle diğerlerinden hemen ayrılır. Bu kitabeler saraydaki bütün kitabelerden farklı olarak sütun üzerine yazılmıştır. Üsteki kitabe 1847 tarihinde revakların önünde bulunan çınar ağacının kökleri arasında iki Bizans lahit kapağının olduğunu yazar. Alttaki 1919 tarihli kitabe ise bu lahit kapaklarının Asar-ı Atika Müzesi (Arkeoloji Müzesi) bahçesine taşındığını anlatır. Bu şekilde Osmanlılar kendilerinden önceki medeniyetlerin tarihine olan saygılarını silinmez bir kitabe ile gelecek nesillere göstermişlerdir.

Matbah-ı Amire (Mutfaklar)

Matbah-ı Amire meydanın sol tarafını boylu boyunca kaplayan on dev baca ile adeta padişahın cömertliğini simgeleyen bir yapıdır. Matbah-ı Amire'nin üç kapısı vardır, bu kapıların bulunduğu revakların önündeki sergilenen çok sayıda kitabe dikkati çeker. Buradaki kitabeler, alınlık taşları ve diğer parçalar, çoğu İstanbul yangınları zelzeleler veya daha farklı sebeplerle günümüze ulaşamayan cami, köşk, konak, çeşme gibi yapılara aittir.

Matbah-ı Amire, saray mutfaklarının bulunduğu kısımdır. Osmanlı Sarayı'nın mutfağı neredeyse bir ilçe nüfusu kadar insanın yaşadığı sarayın beslenme işlerine bakan ve başka imparatorluk saraylarında bu ölçüde büyüklüğü olmayan mutfaklardır.

Topkapı Sarayı'nda günde ortalama beş bin kişiye elli, altmış çeşit yemek yapılırdı. Pişirilen yemekler sadece saray halkı için de değildi. Divan-ı Hümâyûn'da davası olanlara davacılara veya şahitlere, gelen elçilere de yemek ikram edilirdi. İkramlar için din dil farkına bakılmazdı.

Merasimlerde -ulûfe dağıtımı veya cülûs gibi- mutfaklardan on on beş bin kişi için yemek çıkartıldığı olurdu. Ulufe merasimlerinde avluyu dolduran yeniçerilere çorba, pilav ve zerde ikram edilirdi. Ramazan aylarında baklava alayı için de sarayda hummalı bir çalışma yapılırdı.

1574'te çıkan yangında mutfaklar büyük hasar görür. O yangının olduğu devirde yaşayan Tarihçi Selanikî kebap yapılırken kazayla yağın tutuştuğunu, yangının mutfaklara yayıldığını teferruatlı bir şekilde anlatır. Günümüzde dikkatli bakılınca mutfakların önündeki revakların diğerlerinden farklı olduğu görülecektir. Bunun sebebi bu büyük yangından sonra revakların yeniden yapılmış olmasındandır.

Avludan mutfaklara geçen üç kapı vardır. Bu üç kapıdan ilki Kiler-i amire'ye, ikincisi padişaha yemek yapılan Has Mutfak'a ve üçüncüsü

Bella

Tombak tekniğiyle yapılmış
ibrik ve lepen

BAKLAVA ALAYI

Matbah-ı Âmire her ramazan sair zamanlara göre çok daha fazla yoğun olurdu. Bu yoğunluk gerek iftar ve gerek sahur telaşları için olduğu gibi bir de baklava alayı içindi. Baklava, padişahın ramazan orucu tutan askerlerine bir ikramı olup genellikle ramazanın 15. günü dağıtılırdı.

Baklavalar; Yeniçeri, sipahi, topçu ve cebeci gibi kapıkulu askerinin her on neferine bir tepsi hesabıyla hazırlanırdı. Siniler futalara (örtü) ile sarılır, Matbah-ı amire'nin önündeki revakların altına itinayla dizilirdi. Sinilerin ilkini, silahdar ağa ve maiyeti, bir numaralı yeniçeri olan padişah adına teslim alır, ardından, diğer bölüklerden gelen ikişer nefer birer siniyi yüklenirdi. Bu teslim alma intizam içinde yapılırdı. Her bölüğün ileri gelenleri önde, sinileri taşıyanlar arkada alay oluşturarak Bab-ı Hümâyun'dan dışarı çıkarlardı. Baklava alayı, büyük bir nümayiş ile Divanyolu'nda ilerler, halk bu merasimi seyretmek için toplanırdı. Gelen baklavalar o gün iftarı müteakip tamamen tüketilir, sini ve futalar ertesi gün Matbah-ı amire'ye geri götürülürdü. Devletin ihtişamını kaybettiği senelerde her alanda görülen bozulmalar bu gelenekte de görülmüş, baklavalar yenildikten sonra sini ve futalar geri götürülmeyip baklavanın lezzetinden sinilerin ve futaların da farkında olunmadan yenildiği gibi laubalilikler yapılır olmuştur. Ancak baklava alayı Osmanlı padişahının bir ramazan hediyesi olarak Osmanlı İstanbul'unun kendine has bir kültürü olarak tarihteki yerini almıştır.

Helvahâne'ye açılır. Kapılar açıldığı mekânın ismini almıştır.

Helvahâne, saraydaki tatlıların, şifalı macunların, şurupların, şerbetlerin yapıldığı; sabunların hazırlandığı bir mekândı. Çeşitli ilaçlar da bu bölümde hazırlanırdı. Günümüzde burada bilhassa bakır sini, kazan, cezve gibi eşyaların zengin bir koleksiyonu bulunmaktadır. Helvahanenin en meşhur tatlıları saray lokması ve muharrem ayında yapılan aşurelerdi.

Mutfaklarının büyük kısmında sarayın mutfak gereçleri sergilenmektedir. Sarayda 10.358 parça Çin porseleni mevcuttur ki bu hâliyle dünyadaki üç büyük Çin porseleni koleksiyonundan biridir. Diğerleri İran'da Tahran Ulusal Müzesi'nde ve Tayvan'da (Çin imparatoruna ait koleksiyon) bulunmaktadır.

1590'larda saraydaki mutfaklardan padişaha ve divanhaneye yapılan servisi Wratislaw şöyle anlatır: "...bize yiyecek bir şey verilmesinden önce, Türk imparatoruna yemeğin nasıl sunulduğunu gördük. Önce, hemen hemen aynı kırmızı ipek giysileri içinde," "... 200 kadar çaşnigir, ya da hizmetçi geldi. Bunlar mutfaktan sultanın dairesine kadar sıra halinde dizildikten sonra, bir baş eğmesiyle herkesi uygun bir biçimde selamladılar, sonra da resim figürleri gibi yan yana durdular. Yemek

Sarayın gümüş koleksiyonunun bir kısmı bugün Matbah-ı Amire'de sergilenmektedir.

Saray kütüphanesinde üzeri Osmanlı arması işlemeli bir kitap kapağı

zamanı gelince mutfak sorumlusu aşçıdan bir porselen tabak ile kapaklı bir başla kap getirip kendine en yakında bekleyen görevliye verdi, o da bir üçüncüye geçirdi. Bu elden ele geçiş imparatorun odasına en yakın görevliye gelene kadar sürdü. Orada başka teşrifatçılar duruyordu, yemekler en ufak bir gürültü ve tabak sesi çıkmadan imparatorun sofrasına taşınana dek tabakları birbirlerine geçirdiler. Birkaç başka görevli de paşaların ve benim elçi efendilerimin yemeklerini bekledikleri yerde aynı şekilde dizilip yemekleri sofraya koyana dek birbirlerine geçirdiler."

Matbah-ı Amire'deki en eski parçalar 13. yüzyıla aittir. 16. yüzyıldan itibaren ehl-i hiref denilen sanatkârlarca Çin porselenlerinin kıymetli taşlarla süslendiği görülür ki Osmanlı estetiğinin bir üst seviyesini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu süslü porselenler, özellikle yabancı elçilerin saraya gelişlerinde devletin ulaştığı seviyeyi göstermek maksadıyla kullanılır.

Matbah-ı Amire'de dev Çin porselenlerin bir kısmı teşhir edilmektedir. İslam kültüründe tek tabaktan yemek yeme geleneği sarayda da yaşatıldığı için porselenler normalden oldukça büyüktür. Ayrıca yemekten önce ve sonra ellerin yıkanması ve abdest alınması için imal edilmiş porselenler de sarayda saklanmaktadır.

Matbah-ı Amire'de mutfaklar dışında personelin koğuşları, mescitleri de bulunur. Kiler-i amire kapısından girilince Kilerler ve Yağhane'ye ulaşılır ki mutfakların gıda deposudur. 1920'lerden itibaren sarayın arşivleri de buraya alınmıştır. Arşivler araştırmacılara açıktır.

Tepesinde gül, üzerinde çiçek, kuş, kelebek ve arı motifleri bulunan İstanbul yapımı şerbet testisi 19. yy.

OSMANLI'NIN EN TUHAF ZAFERİ

Matbah-ı amire'deki aşçı ve yamakların yemek yapmak dışında üstlendikleri ilginç roller de vardır. 1596'da Haçova'da Avusturya ile Osmanlı arasında yapılan savaşta ordunun dağılıp düşmanın karargâha kadar ulaştığını gören aşçılar, padişahın orada olduğunu da görünce çılgına dönerler. Ellerine ne geçirirlerse düşman üzerine hücum ederler. Avusturyalılar her şeyin bittiğini düşündükleri bir anda neye uğradıklarını şaşırır. Direnişi gören geri çekilmiş hâldeki askerler de dönüp, aşçılarla birlikte hücuma geçerler. Kaybedildiği sanılan savaş zaferle kazanılmış olur.

Türk tarihinde aşçıların yardımıyla kazanılan Haçova'nın benzeri başka bir zafer yoktur. Aşçılar, düşman askerlerinden ele geçirdikleri miğferleri İstanbul'a dönünce zaferi hatırlatsın diye Matbah-ı amire'nin kapılarının üzerine çivilemişlerdir.

Naima Tarihi'nde anlatılan bir diğer hâdisede de 1593 senesinde Divan Meydanı'nda "Biz noksan mevacib (maaş) almayız." diyen yeniçerilerin ulûfe almayı reddedip Divan-ı Hümâyûn erkânını taşlaması üzerine Matbah-ı amire aşçılarının ellerinde kepçe, satır ve odunlarla yeniçerileri Divan Meydanı'ndan çıkarttıkları anlatılır. Bu hâdise esnasında Enderun ağaları ve baltacılar da aşçılara yardım etmiştir.

Topkapı Sarayı iaşe defterlerinde gıda maddeleri dışında çiçek tüketimine dair ilginç bilgilere de rastlanılır. Saraya alınan şükufe-i benefşe (menekşe çiçeği), şükufe-i şeftali (şeftali çiçeği), verd-i ahmer (kırmızı gül) ve verd-i sakız (sakız gülü) çiçekler mutfaklarda reçel ve tatlı yapımında tüketilmiştir. Bunun dışında zambaktan, sümbüle çeşit çeşit çiçekler de başta padişah olmak üzere, valide sultanlara, sadrazama vs. sunulmak üzere satın alınmıştır.

Osmanlı saray mutfağı, dünyanın üç büyük Çin porseleni koleksiyonundan birine sahiptir. Bu porselenlerden örnekler. Solda sarayın Osmanlı'nın son döneminde müze olarak kullanıldığı yıllarda sergilenen porselen eserler

Mehterhâne-İ Hümâyûn

Divan Meydanı'nın sol tarafında ve Has Ahur'un önünde Mehterhâne-i Hümayun bulunurdu. Her ne kadar yeri belli ise de binası günümüze ulaşamamıştır. Dünya tarihinin en eski askerî orkestrası olan mehterin temelleri Orta Asya hanlıklarına kadar dayanır. Osmanlı ordusundaki mehter takımının vazifesi, sefere çıkılmadan önce, sefer esnasında ve savaş sırasında marşlar çalarak askerleri yüreklendirmek, düşmana ise korku salmaktır.

Savaş zamanları dışında padişah cülûslarında, kılıç alaylarında, serhatlardan zafer haberleri geldiği vakitlerde, arife divanlarında ve düğünlerde de mehter çalınırdı.

Barış zamanında sarayda padişahın bulunduğu mekânın önünde, seferde ise hükümdar çadırının önünde veya saraydaki Mehterhâne'de ikindi vakti mehter çalınırdı. Marşlar bitince devlet ve padişah için dua okunur ve merasim bitirilirdi.

Evliya Çelebi, Topkapı Sarayı'nın dış kapılarından olan Sirkeci tarafındaki Demirkapı'nın yanındaki kuleden sabaha karşı divan erkânını ve saray civarında yaşayan halkı sabah namazına uyandırmak için üç fasıl nevbet vurulduğunu kaydeder. Sabah namazı aynı zamanda Osmanlı'da mesai başlangıcı olduğu için halkın uyandırılması çok mühimdir.

OSMANLI'DA KAÇ MEHTER VARDI?

Mehter takımının sadece Topkapı Sarayı'nda olduğunu düşünmek yanlıştır. Yedikule'de de mehter takımı vardır ve günde üç fasıl nevbet vurarak halka askerî musiki dinletir. Ayrıca Eyüp, Kasımpaşa, Galata, Tophane, Beşik-taş, Rumelihisarı, Yeniköy, Rumeli Yenihisarı, Kavak Yenihisarı, Beykoz Anadoluhisarı, Üsküdar ve Kızkulesi'nde de mehter takımları olup bunlar yatsı ve seher vakitleri arasında nevbet vururlar.

SARAYDA AT ÜZERİNDE VEFAT

Osmanlı Devleti'ne son parlak dönemini yaşatan ve kendinden sonra gelecek padişahlara uzun bir barış dönemi bırakan Sultan I. Mahmud, 27 Safer 1168'de (13 Aralık 1754) cuma namazından dönerken Topkapı Sarayı'nın Sirkeci tarafındaki Demirkapı girişinde at üzerinde vefat eder. Padişah, âdeta asırlar öncesinde sarayda değil sefer yolunda vefat eden sarayın ilk padişahları Fatih, Yavuz, Kanuni'yi hatırlatmıştır.

Has Ahur (Istabl-ı Amire) ve Padişah Atları

İkinci Avlu'nun sol tarafında istinat duvarının arkasında yer alan Has Ahur, Beşir Ağa Camii'nin yanından başlar ve Zülüflü Baltacılar Koğuşu'na kadar devam eder. Sarayın en düz ve sanatsız yapılarından biridir. Fatih Sultan Mehmed zamanından kalmadır. Burası padişahın, şehzadelerin ve diğer hanedan mensuplarının atlarının bulunduğu aynı zamanda Raht Hazinesi adı verilen çok kıymetli koşum takımlarının yer aldığı bir binadır.

Hazine, dört bölmeli olan ahırların ilk kısmındadır. Raht Hazinesi'nde mücevherlerle süslü, altın ve gümüşten mamul olan eyerler, göğüslükler, at örtüleri, kırbaçlar, üzengiler, gemler, at başlıkları gibi eserler bulunurdu, Raht Hazinesi defterlerine kaydedilen eseler, Mühr-i hümâyûn ile mühürlenir ve burada saklanırdı. Raht Hazinesi'ndeki eşyalar zaman zaman atlar üzerine takılarak merasimlerde ve geçitlerde kullanılırdı. 17. yüzyıldan itibaren yaşanan mali sıkıntılar sebebiyle buradaki altın ve gümüş bazı eserlerin kıymetli madenleri alınarak para basımında kullanılmıştır. Raht Hazinesi, sonraki dönemlerde Baltacılar Mescidi olarak da kullanılmıştır. Diğer iki uzun bölüm atlara ayrılmış sonraki küçük kısım ise Has Ahur çalışanlarına tahsis edilmiştir.

Ahırların idaresi mirahur (imrahur) adı verilen görevlide olup Osmanlı'da istikbal vaat eden mühim bir makamdı. Has Ahur'daki atlar hızlı olmaları, önlerine çıkan engellerin üzerinden atlamaları için hususi eğitilirdi.

Sarayın asıl ahırları daha dış bölgede bugün Ahırkapı olarak anılan mıntıkadaydı, saray halkına ait binden fazla at bulunurdu. At dışında sarayda katır ve develer de mevcuttu.

Has Ahur halkı içinde veterinerlik yapan, at nallayan gruplar, katırlara bakan harbendeler, develere bakan sarbanlar (deveciler), fillerden sorumlu filbakanlar gibi pek çok vazifeli vardı.

Sultan IV. Murad gibi atlara çok düşkün padişahların dönemlerinde Has

Sultan II. Abdülhamid'in atlarından "Asil" ve seyisi.

Ahur en parlak dönemlerini yaşamıştır. Şair Nef'i'nin Kaside-i Rahşiyye'sinde anlattığı Sultan IV. Murad'ın atları; Ağaalacası, Dağlar Delisi, Celaliyağzı ve Tayyar bu ahırlarda yetiştirilmiştir. Sultanın vefatı üzerine eski bir Türk geleneği olarak Has Ahur'dan çıkarılan sultanın atları cenazenin önünde eyerleri ters bağlanmış olarak Topkapı Sarayı'ndan Sultanahmet Camii yakınına kadar yürütülmüştür.

Has Ahur, günümüzde sergi salonu olarak kullanılmakta olup, sadece sergi zamanlarında ziyarete açıktır.

Yönetim merkezinin Topkapı Sarayı'ndan Dolmabahçe Sarayı'na taşınması üzerine 500 at alacak kadar büyük bir bina inşa edilmiş, ancak Dolmabahçe-Ayaspaşa arasının tanzimi sırasında bu ahırlar tamamen yıkılmıştır. Günümüzde bu bölgede İnönü Stadyumu bulunmaktadır.

1849 tarihli Allah (c.c.) ve Muhammed (s.a.s.) yazılı levha

Beşir Ağa Camii

Has Ahur'un yanında bulunan Beşir Ağa Camii, daha evvel Has Ahur halkının kullandığı küçük mescit yıkılarak yapılmış bir binadır. Sultan III Ahmed ve Sultan I. Mahmud zamanlarında 29 yıl (1717-1746) Darü's saade ağalığı görevinde bulunan Hacı Beşir Ağa tarafından yaptırılmıştır. Camide bulunan Hz. Peygamber'in ve dört halifenin isimlerinin yazılı olduğu levhalar bizzat Sultan Abdülmecid tarafından yazılmıştır.

Minaresi Türk İslâm sanatında nadir görülen minare yapılarından olup cumba şeklinde tuğla gövdenin üstüne yerleştirilmiştir. Caminin banisi Beşir Ağa Mekke-Medine kadılığı görevinden sonra İstanbul'da vefat etmiş ve Eyüp Sultan Türbesi'nin hemen yanı başına defnedilmiştir. Bugün Eyüp Sultan'ı ziyaret edenler cami avlusuna girince ilk olarak Beşir Ağa'nın kabrini görmektedir.

Beşir Ağa Camii günümüzde saray depolarından biri olarak kullanıldığından ziyarete açık değildir.

Tarihçi Abdurrahman Şeref Bey, Beşir Ağa Camii'nde bulunan bir yadigardan bahseder. Levhada namaz kılmanın kişiyi kötülüklerden uzak tutacağını öğütleyen Ankebut Suresi'nin 45. ayeti yazılıdır. Altında yine orijinal şekliyle "Vakti kaçırmadan önce namaza acele ediniz, Ölüm gelmeden önce tövbeye acele ediniz." hadisi yer almakta onun altında da Beşir Ağa'nın ifadesi.şu şekilde yer alır:

Bunu yazdım bî- vefâdır rûzigar
Ben ölürsem kala hattım yâdigâr
Hazine vekili musahib-i şehriyar
Beşir Ağa (1137/ 1779)

Zülüflü Baltacılar (Teberdaran-ı Hassa) (Zülüflüyan)

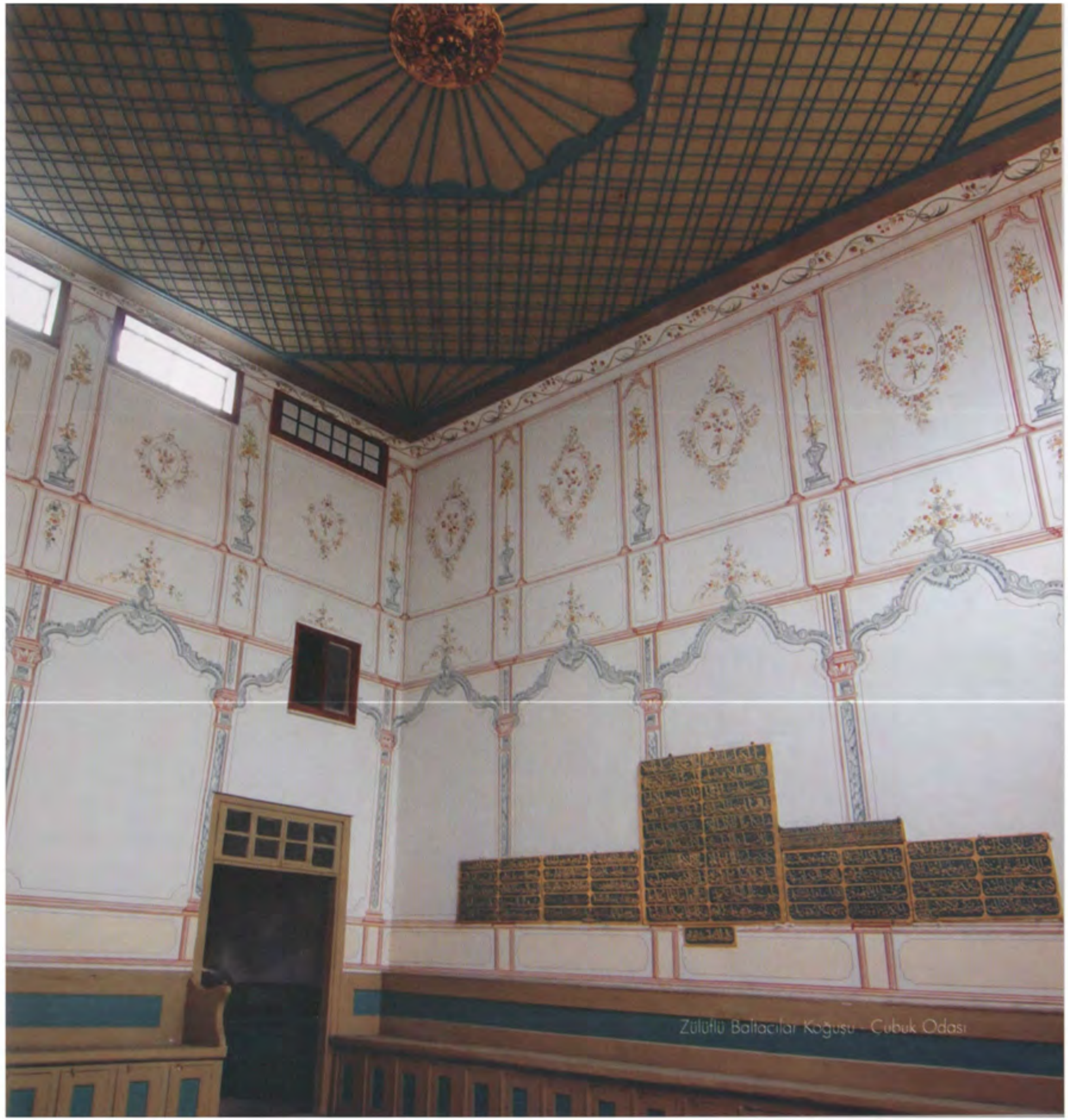
Harem'i İkinci Avlu'ya bağlayan Araba Kapısı'nın sağ tarafında Fatih devrinde yaptırılan Zülüflü Baltacılar Koğuşu yer alır. Baltacılar, saray hizmetlerinde bulunan Harem ve selamlık bölümlerinin odun ihtiyacını temin eden, divanhaneye hizmet eden bir gruptur. Sefer sırasında ordunun önünden ilerleyerek askerin yürüyüşüne mâni olacak ağaçları kestikleri için bu isimle anıldıkları rivayet edilir. Enderun teşkilatının mühim bir kısmını oluştururlar. Önceleri devşirmeler arasından, son zamanlarda ise Kastamonu dağ köylerinden getirilen çocuklar arasından seçilmişlerdir.

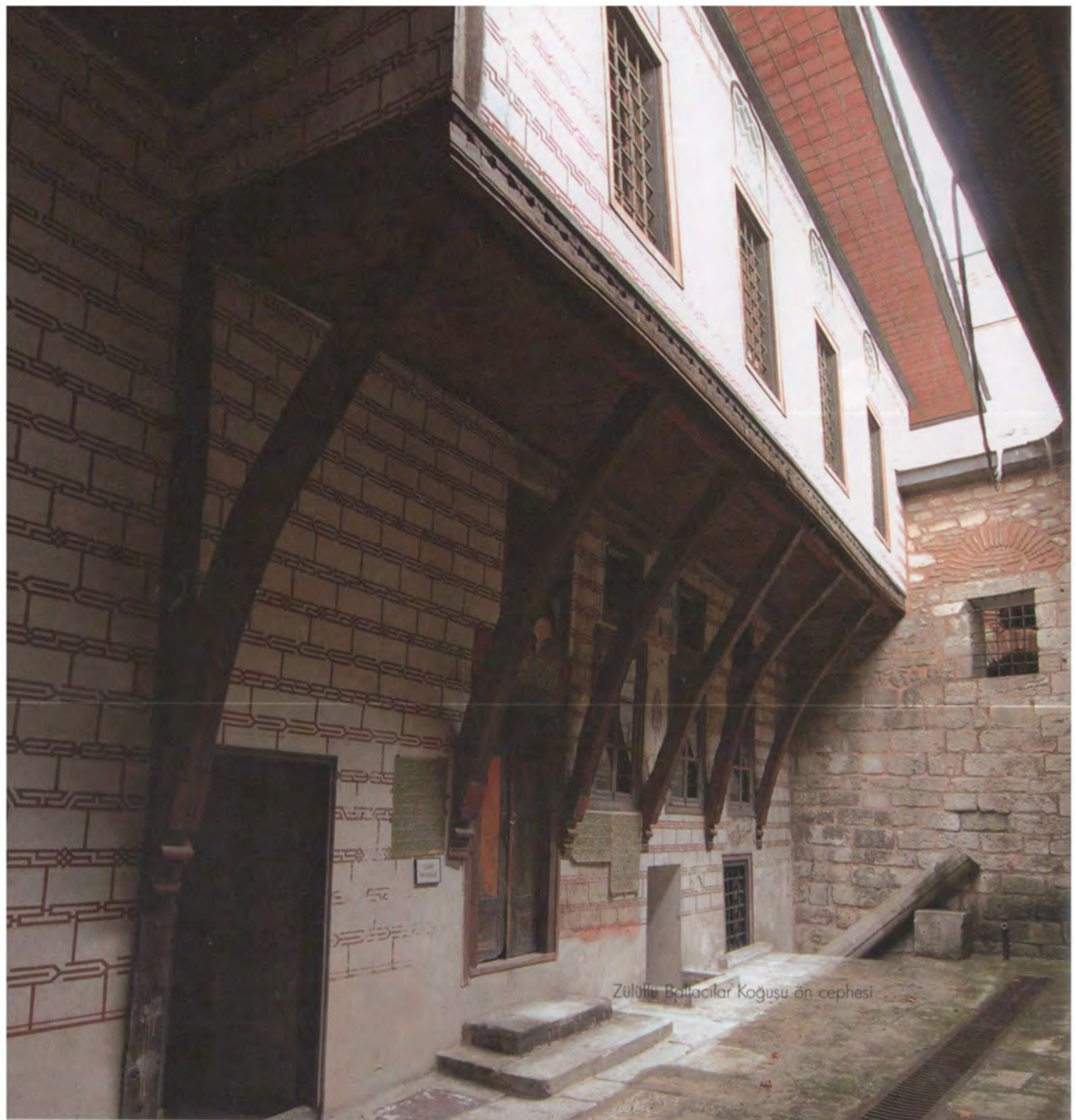
Zülüflü Baltacılar Koğuşu Hamam

Başlangıçta kapı ağasına, 18. yüzyıldan sonra ise silahdar ağaya bağlanmışlardı. En büyük amirleri baltacılar kethüdasıydı; ardından ikinci baş baltacı, divanhâneci ve kilercibaşı baltacısı gelirdi. Zülüflü baltacıların dolama denilen lacivert elbiselerinin yakaları iki tarafını göremeyecek kadar yüksekti. Bu, Harem'de iş gördükleri esnada etrafı görmelerine mâni olurdu. Başlıklarının iki tarafından iki perçem sarkardı; bu yüzden kendilerine zülüflü denmektedir. Baltacılara zülüflü denilmesinin sebebi iç oğlanlar gibi yanaklarının iki yanından zülüfler sarkmasından dolayıdır. Bu zülüfler onların Üçüncü Avlu'ya girip çıkabileceklerini göstermektedir.

Koğuş kapısından girilince Zülüflü Baltacılar Avlusu aşağıda kalır. Bu avlunun bir yanı koğuşlara; diğer yanı ise hamam, çeşme, mescit, abdest şadırvanı, helâlar, etrafı tahtadan oturaklarla çevrili ortasında mangal bulunan çubuk içme mekânı, kahve kavurma ocağı gibi hizmet yapılarına aittir. İkinci kat sayılabilecek kısımda ise muhtemelen zülüflü baltacılar ağası ile rütbeliler kalmaktadır.

Zülüflü Baltacılar Koğuşu - Çubuk Odası

Zülüflü Baltacılar Koğuşu ön cephesi

Zülüflü Baltacılar Koğuşu arka cephes

Sarayın güzel binalarından olan Zülüflü Baltacılar Koğuşu; çinili duvarları, kalem işi ile süslemeli ahşap kısımlarıyla çok zariftir. Yoğun bir ziyaretçi trafiğini kaldıramayacağı için kapalı tutulmaktadır. Sultan III. Murad zamanında Mimar Davud Ağa tarafından genişletilmiştir. (1587) Sokak içinde bulunan caminin mihrabı renkli İznik çinileriyle kaplıdır. Sonrasında koğuşta yapılan ilk esaslı değişiklik II. Osman'ın emriyle olmuştur.

Zülüflü Baltacılar Koğuşu'nda kalanların sayısı 120-200 nefer civarındaydı. Baltacılar; Harem'e odun taşımak; bayram, cülus, sefer gibi merasimlerin olacağı vakitlerde tahtı Bâbü's saade önüne getirip götürmek, Divanhâne'nin muhafazasını ve bakımını sağlamak gibi pek çok görevde bulunurlardı. Zülüflü baltacılar, sefer esnasında muzaffer olunması için sancak altında sürekli Kur'an-ı Kerim okurdu. Prut Savaşı'nın en önemli ismi Baltacı Mehmed Paşa ve Girit kuşatması sırasında komutanlık yapan Deli Hüseyin Paşa bu ocağın tarihe geçmiş mühim şahsiyetlerindendir.

Zülüflü Baltacılar koğuşu, küçük bir avlunun etrafına sığdırılmış küçük odalarıyla sarayda 16. yüzyıldan beri korunabilmiş olan tek konut külliyesi olarak kabul edilir.

Zülüflü Baltacılar Koğuşu'nun içerden görünüşü

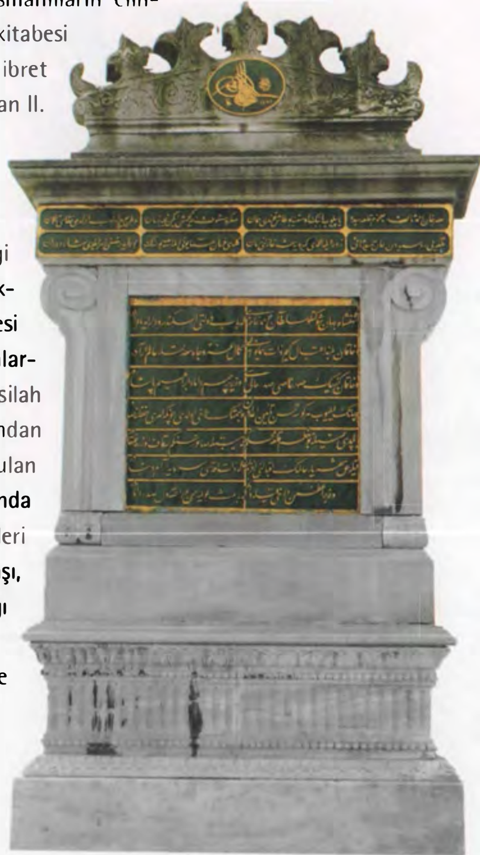
Sohum Kalesi Abidesi

Hünkâr Yolu'ndan devam edildiğinde solda görülen bu abide, Sohum Kalesi'nin kitabesidir. Sohum Kalesi'nin Osmanlıların elinden çıkacağının anlaşılması üzerine kale kitabesi sökülerek Topkapı'ya getirilmiş ve âdeta ibret olması için buraya dikilmiştir. Üzerinde Sultan II. Abdülhamid'in tuğrası yer alır.

III. Selim Nişantaşı

Sarayın daha çok mekânları ilgi çektiği için avludaki bazı taşlar ziyaretçilerin dikkatinden kaçmaktadır. Eski Hazine Dairesi önünde yer alan III. Selim Nişantaşı da bunlardan biridir. Bu taş, Osmanlı padişahlarının silah kullanmakta maharetini göstermesi bakımından manidardır. Sultan III. Selim döneminde kurulan Nizam-ı Cedid ordusu Levent'teki kışlasında eğitilir. Bu yeni ordunun yaptıkları eğitimleri orduyu kuran sultan da takip eder. Nişantaşı, Sultan III. Selim'in Levent'te uzaktan yaptığı ve tam isabet kaydettiği bir tüfek atışından bahseder. Böylece bu hatıra ölümsüz hâle getirilmiştir.

Eski Hazine Dairesi üzerinde bulunan yakındaki bir başka kitabede ise Sultan III. Ahmed'in tüfekle uzaktaki bir yumurtayı vurduğu anlatılır.

Sohum Kalesi Kitabesi

Bizans Su Sarnıcı

Bab-ı Hümayun ile Babü's saade arasında yer alan Hünkâr Yolu üzerinde Bizans'tan kalma bir su sarnıcı bulunur. Bizans döneminde de Sarayburnu civarında kırktan fazla sarnıç ve kanal olduğu bilinir. Bu sarnıcın bir benzeri de Mukaddes Emanetler Dairesi'nin ön tarafındaki çimenlik alandadır.

Eski Hazine Dairesi (Dış Hazine)

Osmanlıların "Hazine-i Birûni" dedikleri dış hazine binası, Kubbealtı'nın yanında sekiz kubbeli olarak eski bedestenleri andıran bir tarzda inşa edilmiştir. Kitabesi olmayan dairenin banisinin Sultan Süleyman olduğu kuvvetle muhtemeldir. Devlet-i Aliyye'nin son zamanlarında pek çok hâdisenin sebebi bu hazinede sandıklar içinde saklanan altın ve gümüşün miktarı olmuştur. Asıl mimarisinde avluya kapısı olmayan Hazine Dairesi'ne Kubbealtı'ndaki Divit Odası'ndan giriş vardır. Ancak sonraki restorasyonlardan birinde pencereden daireye giriş verilmiş ve bu suretle avluya açılması sağlanmıştır.

Hazinenin mahzenlerinde; toplanan vergiler, alınan eyaletin adının yazılı olduğu sandıklarda muhafaza edilirdi. Ayrıca eski kayıt defterleri de hazinede saklanırdı.

Saray Arşivi'nde bulunan, Birinci Avlu ile İkinci Avlu'nun su isale hattını gösterir harita

Dış Hazine'de 2011'de
yapılan yenilemenin ardından
sergilenen silahlar.

Yeniçerilere üç ayda bir ulûfe dağıtımı, Haremeyn'e Surre Alayları ile birlikte para gönderilmesi, padişahların cülûsunda dağıtılan bahşişler gibi giderler bu hazineden karşılanır. Dış Hazine doğrudan Başdefterdar'a bağlıdır. Hazineden para çıkması için uzun bürokratik işlemler ve onaylar gereklidir.

Eski gravürlerde dairenin avluya bakan tarafında geniş saçakların bulunduğu ve altlarında muhafızların beklediği görülür. Fatih devrinde yapılan eski divanhaneye bitişik olan hazine dairesinin bir kısmı eski divanhane yıkılırken yıkılmış olmalıdır. 1943'te Dış Hazine binasının ikinci ve üçüncü pencereleri arasında yapılan kazıda binanın temel taşları bulunmuştur ki bu taşlardan hareketle yapıldığı dönemde hazinenin genişliğinin on metre kadar olduğu anlaşılır.

İnşa edildiği dönemde Harem bulunmadığından hazinenin günümüzde Harem'e bakan kısımlarına mazgal deliklerinin açılmış olması ilginçtir. Sarayda emniyetine en çok önem verilen yerlerden olan hazine belli zamanlarda da güvenlik maksadıyla yer değiştirir. Özellikle padişahın sefere çıkacağı zaman, hazinenin daha güvenli olan Yedikule Surlarına taşındığı bilinir.

Dış hazinenin Osmanlı'nın eski gücünü yitirmeye başlamasıyla birlikte boşaldığı görülür. Bir zamanlar para ve kıymetli taşların saklandığı hazineye artık sıradan eşyalar da konulmaya başlanır. Dış Hazine'de saklanan evrak, Meşrutiyet'i müteakip Bâb-ı Âli'ye nakledilmiştir. Eski Hazine Dairesi, sarayın müze olarak kullanılmaya başlamasından beri yapılış gayesinin çok dışında çeşitli devirlere ait silahların sergilendiği bir mekân olarak kullanılmış 2011'de yapılan düzenlemelerle hem silahlar daha modern bir şekilde sergilenmiş hem de mahzenlerdeki vaftiz tekneleri ile hazinenin ne şekilde saklandığını sembolik olarak gösteren zemin altı uygulamalar yapılmıştır.

YILDIRIM'IN HATASI

Yıldırım Bayezid zamanında Edirne, Osmanlı toprağı iken padişah devlet hazinesini Bursa'da bırakmıştır ki bu büyük bir talihsizliktir. Zira Timur, Ankara Savaşı'nın ardından Bursa'ya çok kolay ulaşmıştır. Yıldırım Bayezid'ın hazineyi Edirne yerine Bursa'da bırakmasının sebebi muhtemelen batıdan gelecek saldırılara karşı korumak olmalıdır.

Kubbealtı (Divanhâne)

İkinci Avlu'nun en mühim binası Kubbealtı'dır. Osmanlı Devleti'nin kıtalara, asırlara hâkim görüntüsünü temsil eden bina; Osmanlı tarihinin bir döneminde en mühim kararların alındığı; çok önemli davalara bakıldığı bir mekân olması bakımından kıymetlidir.

Divan-ı Hümâyûn, Osmanlılarda ilk defa Orhan Bey zamanında kurulan ve bütün devlet işlerinden de birinci derecede mesul olan kurumdur. Divan, hükümdar neredeyse orada kurulur.

Divan'a katılacak üyelerin Kubbealtı'nda oturacakları ve duracakları yerler 15. yüzyılda belirlenen şekliyle devam ettirilir. Oturuş düzeni dört direk üzerinde duran bir çadıra benzeyen merkezi devlet idaresi mantığıyla yapılmıştır. Padişahın idaresinde, kulların yardımıyla yönetilen devletin dört direği; vezirler, kazaskerler, defterdarlar ve nişancıdır. Veziriazam, kafesli pencerenin hemen altına oturur ki bu yer onun, görünmeyen padişahın temsilcisi olduğunu gösterir.

Bab-ı Hümayun'un iki yanındaki revakların bulunduğu bölüme yeniçeri ve sipahi ağalarının divanyeri denilmesinden hareketle Kubbealtı, "Veziriazam

Divanhanesi" adıyla da anılır. Divan-ı Hümayun adı verilen devletin mühim işlerinin görüşüldüğü divan toplantıları bu mekânda yapılır. Bu yönüyle sarayda gördüğü vazifeye karşın gösterdiği mütevazılık ile son derece dikkat çekici bir köşedir.

Fatih devrinden itibaren padişahlar Divan-ı Hümayun toplantılarına başkanlık etmez. Dilerlerse görüşmeleri Adalet Kulesi'nden Divanhane'ye bakan kafesli pencereden takip edebilirler. Bu geleneğin başlamasında Bursa veya Edirne'de yapılan bir divan toplantısına çavuşların elinden kurtularak usulsüz şekilde giren bir adamın "Padişah kangınız? Şikayetim var." şeklinde görgüsüzce tutumu gösterilir. Devletini çok ileri seviyelere taşımayı hedefleyen padişahın reaya ile çok fazla yüz göz olunduğunu fark eden Fatih, Gedik Ahmed Paşa'nın da teşvikiyle bu kararı almıştır.

Kafesli pencereye (Kasr-ı Adl) Adalet Kulesi'nden girilir ve Harem'den ulaşılır. Kafesli pencereden toplantıyı takip eden padişah, genellikle kafese asayla vurarak toplantıyı bitirebilir. Nadiren seslendiği de vâkidir.

Padişahların divana başkanlık ettiği döneme dair bilinen tek tasvir ise Menavino tarafından yapılmıştır. Gülru Neciboğlu tarafından yayınlanan bu tasvirde padişah Ulu Türk veya Büyük Türk olarak isimlendirilir. Divan-ı Hümayun toplantısı şu şekilde tasvir edilir:

"Ulu Türk bir şey hakkında danışma toplantısı yapmak istediğinde bütün sarayı hazır olur... Ne zaman divan kurmak ve görüşmek isterse üç vezir bunu saray görevlilerine bildirir, onlar da hemen attan iner. Yüksek rütbeli komutanlar büyük odaya gider. Orada, halılar örtülerek hazırlanmış olan sekilerde, rütbelerine ve saygınlıklarına göre oturur, Büyük Türk'ün gelmesini beklerler.

Odaya önce birinci kapının kapıcıbaşı denen iki koruyucusu girer ve ağır adımlarla Büyük Türk'ün tahtına yaklaşırlar; onlardan sonra vezir-i azam, en son olarak da iki vezirin arasında, ardında önemli hadımağalarla birlikte

Kubbealtı'nda katiplerin bulunduğu kısım

لا اله الا الله محمد رسول الله

Padişahların Kubbealtı'ndaki divan toplantılarını takip ettikleri
Adalet Kulesi'ndeki kafesli pencerenin içten görünümü

Büyük Türk gelir. Sultan gelince herkes yerinden ayrılmaksızın ayağa kalkarak büyük bir saygıyla eğilir. İki kapıcıbaşı her biri tahtın ilk basamağının iki yanında dururlar. Birçok basamağın üzerinde yükselen halıyla kaplı taht, odanın başında, altın dokumalı kumaşlarla kaplanmış duvarın önündedir. Tahta önce vezir-i azam, sonra da onu kollarının altından tutan iki başka vezirle birlikte Sultan çıkar, arkadan da omuzlarında Sultanın altın yastığını taşıyan üç genç [içoğlanı] gelir. Sultanın tahtının sağında iki basamak altta vezir-i azam, şehrin adaletinden sorumlu Yunanistan [Rumeli] kazaskeri ile birlikte, diğer tarafta ise iki vezir ve Anadolu kazaskeri belirli bir düzen içinde otururlar. Sultan konuşmaya başlar, sorularını herkes kendi düşüncesi doğrultusunda yanıtlar, savaş konuları ve devletin korunması ile ilgili kararlara bu yolla ulaşırlar. Görüşme sona erdiğinde Sultan, kendisiyle beraber gelenlerin eşliğinde odasına döner."

Bir zamanlar dünyanın yönetildiği bu mekân, 16. yüzyılda Kanuni tarafından yaptırılmıştır. Mimarı, sanılanın aksine Mimar Sinan değil ondan önceki başmimar olan Alâaddin (Acem Ali) dir. Üç kubbeden ibaret olan yapı, 1665 Saray Yangını neticesinde çok ciddi hasar görmüş; Sultan IV. Mehmed tarafından aslına sadık kalınarak tamir ettirilmiştir. Yapı daha sonraki dönemde de çeşitli tamirler görmüştür ki bu tamirlere dair kitabeler Kubbealtı'nın dış cephesinde bulunmaktadır.

Fatih devrinde yapılan ve "divanhane-i atik" (eski divanhane) olarak bilinen bina günümüze ulaşmamış olup Bâbü's saade'nin sol tarafındaydı. Divanhane vazifesinin ardından çeşitli işlerde kullanılan bina; 16. yüzyılda elçilerin vezirin huzuruna çıkıncaya kadar bekletildikleri, muhteşem halılar ve değerli kumaşlarla kaplı bir yer olarak anlatılır. Ahşap revaklarla yapılmış olan divanhane, 1665'deki yangında ciddi hasar gördü. Kısa bir tamirin ardından sonraki yıllarda Orta Cami olarak kullanıldı. Günümüzde ise Dış Hazine ile Babü's saade arasında sadece bıraktığı boşluk mevcuttur.

OSMANLI KIRMIZISI

Osmanlı'nın kırmızı merakı meşhurdur. Divanhane'de reisülküttabın oturduğu seki kırmızı renklidir. Yüksek rütbeli görevliler de kırmızı tahta sekilere oturur. Divanhanenin demir kafesleri ve bütün ahşap kısımları kırmızıya boyalıdır. İkinci Avlu'daki çimenliklerin etrafında günümüzde olmayan tahta parmaklıklar, revaklara asılı perdeler, yere döşenen halılar, sultan çadırına has hükümdarlık rengi olan kırmızıdır. Ayrıca Hazine sayım defterinden anlaşıldığına göre Arz Odası'nın perdeleri de kırmızı renktedir, Has Oda'nın perdeleri de. Ayrıca padişahın yatağının üstü kırmızı kadifeyle kaplıdır. Eyüp Sultan'da kılıç kuşanmaya giderken Şal Kapısı'ndan Valide Sultan Taşlığı'ndaki Taht Kapısı'na kadar kırmızı şallar döşenir.

Sarayda 1665 Yangını sebebiyle birçok ahşap yapı mermere dönüştürülmüştür. Topkapı Sarayı'nın geçirdiği en büyük mimari değişim de bu yangına dayanmaktadır.

Kanuni'nin divanhanesinin Fatih'in yaptırdığından en büyük farkı, kullanılan malzemenin kalitesi ve güzelliğidir. Ancak plan olarak iki yapı da birbirine benzer. Fatih'in divanhanesinde de padişahların divan toplantılarını takip ettikleri kafes-i hümayun bulunduğu sanılmaktadır. Yine iki yapıda da defterhane mevcuttur.

Divanhane'nin yan tarafında bulunan üç kubbeli odanın ilki Divit Odası, olarak bilinen kâtiplerin odasıdır. Alınan kararlar burada "mühimme" defterlerine yazılır. Divan'da görevli kâtiplerin başında reisülküttâb bulunur. ikinci ile üçüncü kubbe arasına "reisülküttab tahtası" adı verilen bir bölme yapılarak reisülküttaba bağlı divan kâtibleri oturtulmuştur.

Üçüncü kubbenin altı ise Maliye Defterhânesi olup divanda tutulan defterdarlıkla ilgili kayıtlar burada saklanırdı. Bu bölüm toplantı sonunda sadrazamda bulunan padişah mührüyle mühürlenirdi.

Kubbealtı'nın avluya bakan dış taraflarını geniş bir revak kuşatır. Yeşil porfir ve beyaz mermer on bir sütun üzerindeki kemerlere dayanan bu revak, ahşap tavanlıdır ve enfes kalem işleri ile tezyin edilmiştir.

Divan-ı Hümâyûn'un Özellikleri

Divan-ı Hümâyûn gerçek anlamda devletin yönetildiği bir kurul ve aynı zamanda en yüksek mahkemedir. Günümüzde idari bakımdan bakanlar kuruluna benzetilse de divanın farklı fonksiyonları bu benzetmeyi tam olarak doğrulamaz. Osmanlı'da "ecdad ve eba-i izam" (yüce dedelerimiz ve babalarımız) tabiriyle anlatılan köklü devlet geleneği hangi görevlinin ne yapacağını belirttiği için devlet düzeni uzun müddet muntazam olarak korunmuştur. Divanın 16. yüzyılda haftada dört gün toplandığı görülürse

Divanhane'de sadrazamın elçi ile yediği öğle yemeği, Jean Baptist Hilaire (Tableu Générale)

de 18. yüzyılda bu sayı bire iner. Hatta sarayda divan toplanması yerine hükümet işleri veziriazamın konağında görülmeye başlanır. Osmanlı'da tatil günü olarak bilinen Cuma günleri aslında divanın en yoğun çalışma günüdür.

Osmanlı'da sosyal konumu ne olursa olsun herkes Divan'a başvurabilir. Bu en yüksek mahkemede kadıların gördüğü davalar temyiz edilebilir. Divana yapılan şikâyetler en çok dört ana maddede toplanmaktadır. Bunlar; ağır vergi yükü, vergi toplanması sırasında haksızlık yapılması, eşkıyalar ve mahalli idarecilerin haksızlıklarıdır.

Divan Merasimleri

Divan-ı Hümâyûn toplantıları, Ayasofya Camii'nde devletlûların sabah namazını kılmalarını müteakip başlar. Sabah namazı, genel manada Osmanlılarda mesai başlangıcıdır. Toplantılar genellikle öğleye kadar sürer. Yoğunluk dolayısıyla devam da edebilir.

Divan üyeleri, Vezir Yolu'ndan çavuşbaşı ve kapucular kethüdası refakatinde Divanhâne'ye (Kubbealtı) doğru yürür. Bu yürüyüş yolunu değiştirmeleri veya Hünkâr Yolu'nu kullanmaları mümkün değildir.

Kubbealtı'na onlardan daha evvel girmiş olmaları gereken kazaskerler, defterdarlar, reisülküttâb ve divan kâtipleri, ikinci kubbe ile üçüncü kubbe arasındaki Reisülküttâb Tahtası önünde ayakta karşılıklı saflar hâlinde sıralanarak vezirleri beklerler. Vezirler gelince selam vererek hep birden Divanhâne'ye girerler, herkes Osmanlı teşrifat kaideleri lüzumunca makamının bulunduğu yere geçerek sadrazamın gelmesini bekler.

Sadrazama divanın toplandığı haberi gelince sadrazam kethüdası ve maiyetiyle birlikte saraya gelir. Vezirler Divanhâne'de sadrazamın oturduğu sedirin sağ tarafına, kazaskerler ise sol tarafa sıralanır, kapının girişine doğru da defterdarlar oturur. Beylerbeyiler İstanbul'da ise divana iştirak eder. Nişancı, defterdarların karşısında yer alır. Görüşmelerin tutanaklarını

tutan ve yazılacak belgeleri hazırlayan kâtibler kendilerine tahsis edilen Kubbealtı'nın bölmelerinde, alçak bir masanın etrafında yere oturur. Elçi kabullerinde tercümanlar da divanda bulunur, ayakta durur.

Toplantıdan evvel Ayasofya imamlarından biri tarafından Fetih Sûresi okunurdu. Bu sûrenin Osmanlılar için bir diğer hatırası da İstanbul'un Fethi esnasında Fatih'in sürekli okuttuğu sûre olmasıdır. Eski Seraskerlik olan bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin meşhur kapısı üzerinde de bu sûrenin ilk ayetleri yazılıdır. Çavuşbaşı ve tezkireciler Hazine ve Defterhâne'nin mühürlerini sökerek kullanılacak defterleri Divanhâne'ye getirirdi.

Şeyhülislâm, divan üyelerinden biri değildir. Divana Tanzimat'tan sonra dâhil olur. Şeyhülislamın toplantıya katılmaması devletteki rolünün düşüklüğünden değil, divanın aldığı karara fetva verme yetkisi taşımasındandır. Yoksa protokolde vezir-i âzamdan sonra gelir. Divana üye olmaması, şeyhülislâmın devlet içindeki konumunu zayıflatmaz, zira padişah da divana katılmamaktadır, ancak devletin en başındadır.

Üç ayda bir yeniçerilerin ulûfeleri dağıtıldığında toplanan Divan-ı Hümayun'a "Galebe Divanı" denir. İkinci avluyu dolduran yeniçerilerin çektiği gülbank, yeri göğü inletir. Bu merasime başkentteki sefirler de davet edilir.

Yeniçerilerin ulufe dışında ikinci avluyu doldurarak zoraki topladıkları divanlar da vardır ki bu nahoş toplantılara "Ayak Divanı" denilir. Bu divanların çoğu hazin bir şekilde nihayete erer.

Divan-ı Hümâyûn'un ikinci mercii, Bâbü's saade'nin hemen girişinden sonra yer alan Arz Odası'dır. Arz günlerinde Kubbealtı'ndaki toplantı bitince vezirler burada belirli zamanlarda padişaha lâyiha, sadrazam da telhis sunar. Padişah onaylarsa kararlar kesinleşir ve uygulamaya geçilir. Arzı müteakip sadrazam Kubbealtı'na geri döner, defterler mühürlenerek geldikleri dairelere geri yollanır ve herkes dağılır.

Adalet Kulesi

Adalet Kulesi, Edirne Sarayı'nda da bulunan ve hükümdarın adalet anlayışının bütün halk tarafından görülmesini sağlayan mimari bir semboldür. Kulenin Ayasofya ve Sultanahmet gibi anıtvari camilerin minareleri ile boy ölçüşecek kadar yüksek olması bu anlayıştan kaynaklanır. Yapıldığı yıllarda İstanbul'un neredeyse tamamından görülmekte ve İstanbul'un tamamını görebilmektedir. Dış mekânda bu kule adaleti temsil ettiği gibi iç mekânda da hükümdarın bulunduğu yerlerde tavandan sarkan delikli altın yaldızlı bir top aynı adalet anlayışını temsil eder.

Kulenin alt kısımları Fatih zamanında yapılmış, üst kısımlar Kanuni döneminde ilave edilmiştir. Saray yangınından sonra 17. yüzyılda kâgir olarak inşa edilmiştir. Kule, ilk yapıldığı dönemde hazine olarak da kullanılmıştır. Kule şeklindeki hazinelere Yedikule ve Edirne Sarayı misal olarak gösterilebilir. Sonraki dönemde Harem ağalarının geceli gündüzlü nöbet tuttukları bir gözetleme kulesine dönüşür.

Kulenin ilk katında Kubbealtı'na bakan kafes/pencere vardır. Bu kafes yeni Divanhane'yi yaptıran Kanuni zamanında açılmış ve padişah ilk defa 1527'de Divan'daki bir yargılamayı buradan seyretmiştir.

Pencerenin üzerinde Kur'an-ı Kerim'in adaleti emreden ayetlerinin yazılı olduğu bilinmekle birlikte bu hatlar günümüze ulaşamamıştır. Hava cereyanından dolayı oturulması çok da kolay olmayan bu mekânı tercih eden padişahların özellikle kış aylarında Divan-ı Hümayun'dakiler kadar rahat olduklarını söylemek zordur. Kulenin ikinci ve üçüncü katlarında sahanlıklar bulunur. Dördüncü katın etrafı camlı olup konik külâhlıdır. Kuleye son ilaveyi "Adil" lakaplı padişah Sultan II. Mahmud yaptırır ki bu ilave konik külahlı neoklasik bir köşktür.

Adalet Kulesi'nin gövdesi zamanla ilave edilen yapılar sebebiyle görünmez hâle gelmiştir. Kuleye giriş Harem'deki kara ağalar nöbet yerinden yapılır. Ziyarete kapalıdır.

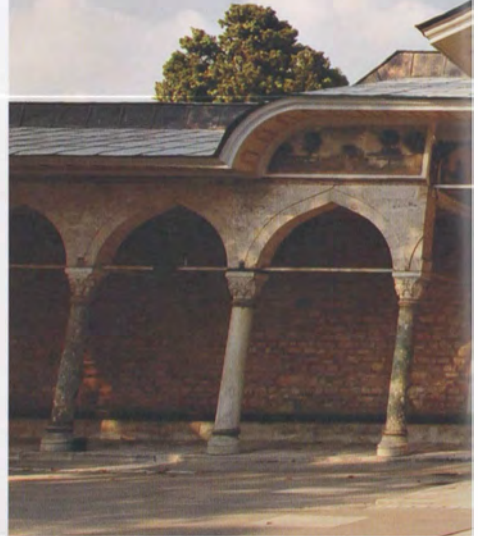
Enderun

Bâbü's Saade

Topkapı Sarayı'nın önünde en fazla merasim yapılan kapısı olan Babü's saade, sarayda hükümdarın ikametgâhının başlangıcıdır. Sarayın bundan sonraki kısmı Enderun adıyla bilinir. Babü's saade, Saadet/ Mutluluk Kapısı manasına gelmektedir. "Ak Ağalar Kapısı" veya "Arz Kapısı" olarak da bilinir. Osmanlı padişahının hâkimiyetini sembolize ettiği için diğer iki kapıda olmadığı kadar süslemeye ve güzelliğe sahiptir. Diğer anıtvari kapılarda olduğu gibi iç içe iki kapılıdır. Diğer iki kapı kale kapısına benzerken Babü's saade ebatı ve estetiği ile bir saray kapısıdır. Birun ve Enderun'u ayıran bu kapı, aynı zamanda sarayın asıl başlangıç kısmıdır.

Babü's saade , Fatih Sultan Mehmed zamanında da görülen padişahın halkın içine çıkma geleneğini icra ettikleri yerdir. Sultan II. Bayezid da Cem Sultan hadisesi esnasında bu kapıda halkının karşısına çıkmıştır.

Babü's saade'nin iki yanındaki sekilerde bugün turistler yorgunluk atmaktadır. Burası 16. yüzyılda sarayın ileri gelen görevlilerinin oturdukları bir mekândır. Kapının sağındaki sekide hekimbaşılar, bayramlaşma merasimlerinde de

BABÜS'S SAADE'NİN KEMERİ ÜZERİNDE YAZANLAR

"Hakan-ı sahib kudretin
Devrinde âlem ber-murâd
Dergâh-ı vâlâ şevketi
Yâ Rabb ola dâim küşâd
Hakan ki kudret sahibi
Devrinde âlem ermiş murada
Şevketli yüce dergâhı (kapısı)
Ya Rab! Daim açık ola" yazısı yer almaktadır.

saraydaki müderrisler, imamlar, şeyhler, Mekke şerifinin temsilcileri oturur. Sol taraftaki sekide ise Enderun ağaları, kapıcıbaşılar, mirahur (Has Ahur'dan sorumlu), çaşnigirbaşı (padişahın yemeklerini önceden tadan görevli) oturur.

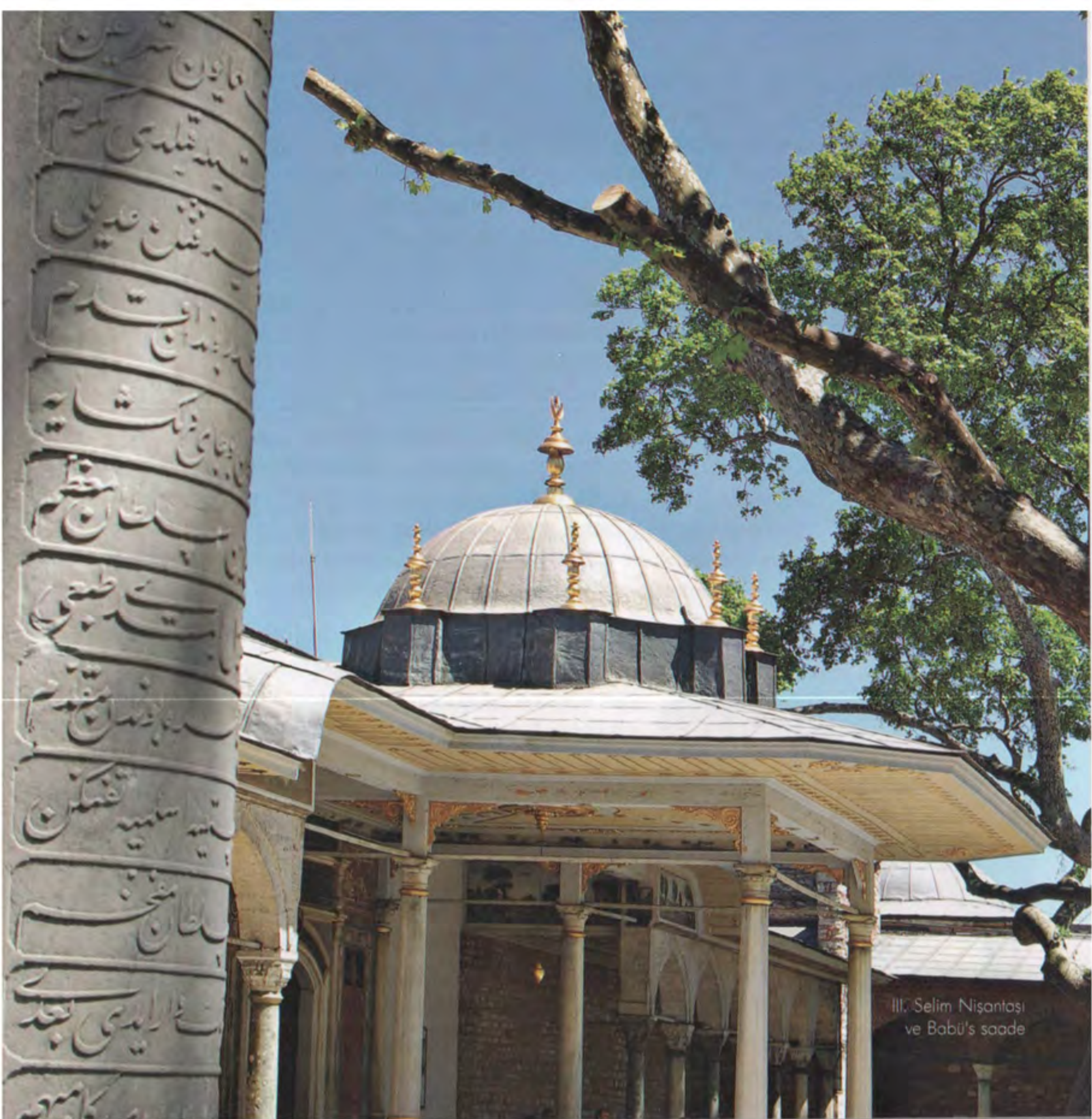
Bayramlaşma ve cülus zamanlarında revakların altına halı ve perdeler serilerek, göz alıcı süslemeler yapıldığı, padişah atlarının süslü koşum takımlarıyla burada bekletildikleri bilinir.

Kapı zeminindeki mermerin aşınması Osmanlı'dan kalma değildir. Osmanlı devrinde çok az kişinin kullanabildiği bir kapı olduğu için büyük bir aşınmadan söz edilemez. Aşınma, sarayın her gün neredeyse bir ilçe nüfusunda ziyaretçiyi ağırlamasından kaynaklanır.

Babü's saade'de'nin iki kapısı arasındaki tavan işlemeleri son derece güzeldir, ancak nedense ziyaretçilerin hiç de dikkatini çekmez.

İlk olarak Fatih tarafından yaptırılan kapı sonraki yıllarda aslına sadık kalınarak çeşitli süslemelerle zenginleştirilmiştir. Kapı, âdeta ordugâhlarda sultanların askerin karşısına çıkmak için kurulan sâyebân çadırın Topkapı'daki karşılığı gibidir. Sefere çıkılmadan evvelki merasim, bu kapının saçakları altında yapılır, yine padişahın isyancı askerlerle görüştüğü ayak divanı da yeniçerilerin üç ayda bir aldıkları ulufe isimli maaşların dağıtımı da bu kapının önünde yapılır.

Kapı kemerinin üstünde 1774'teki tamiri anlatan kitabe mevcuttur. Üst tarafta Sultan II. Mahmud'un bizzat kendisi tarafından yazılmış bir besmele levhası bulunur. Sultanın tamir kitabelerini de bizzat yazdığını kapının dış tarafındaki "İnnehu min Süleymane ve innehu Bismillahirrahmanirrahim bunu Abdülhamid Han oğlu Mahmud yazdı." İfadesi göstermektedir.

III. Selim Nişantaşı
ve Babü's saade

Kemerin en üstteki kilit taşında meşhur sanatkâr Hattat Rakım Efendi'nin çektiği Sultan II. Mahmud tuğrası mevcuttur. Kapının iki yanında Sultan I. Abdülhamid'den bahseden Şair Raik'in kasidesi bulunur. Babü's saade'nin iki kapısı arasında sağda ve solda koğuş ve dairelere açılan küçük kapılar vardır. Kapının sağ tarafında uzanan mekân Enderun amirlerinden olan Bâbü's Saade ağasının dairesi, soldaki ise beyaz hadım ağalar olan Ak Ağalar Koğuşu'dur. Bâbü's saade'nin Arz Odası'na bakan ikinci kapısının üstünde Sultan III. Ahmed'in yazdığı "Re'sü'l-hikmeti mehâfetüllah / Hikmetin başı Allah korkusudur." hadisi yazılıdır.

Bâbü's saade, sarayın en iyi korunan ve en az kullanılan kapısıydı, ancak gün boyunca açık tutulurdu. Saray hizmetlileri, Enderun avlusuna asla Babü's saade'den geçemez, Araba Kapısı ve Kuşhâne Kapısı güzergâhını kullanırlardı. Avlu, padişahın evi sayıldığından -Arz Odası'na geçişler hariç- sadrazamlar dahi buradan öteye müsaadesiz geçemezdi. İlginçtir, sarayın mekân olarak en yüksek kısmı, sarayın en mühim kapısının bulunduğu yerdir. Buradan sonra hemen iniş başlar.

Sancak-ı Şerif'in muhfazası

Babü's saade, Osmanlı tahtının çıkartıldığı kapıdır. Taht buraya cülus, muayede (bayramlaşma) merasimleri veya bir ayaklanma neticesinde ayak divanı için çıkartılır. Ancak askerle görüşme esnasında taht çıkışı tamamen sembolik olup padişah tahta oturmaz ve ayakta durur. Kapı bu yönüyle cülus ve muayede gibi neşeli hadiselere şahit olduğu gibi ayak divanlarında yaşanan acı hadiselere de şahit olur. Sultan IV. Murad'ın gözlerinin önünde sevgili veziri Hafız Ahmed Paşa'nın ve Musa Melek'in katledilmesi burada vukua gelmiştir. Çocuk padişah babası gibi sevdiği vezirinin öldürülüşünü burada görmüştür. Bu manzaradan o kadar etkilenmiştir ki büyüyünce asilerden âdeta bunun acısını çıkartmıştır.

Sancak-ı Şerif'in Dikildiği Yuva

Bâbü's saade'nin tam ortasında Sancak-ı Şerif'in dikildiği yuva yer alır. Sancak-ı Şerif, Hırka-i Saadet Dairesi'nde saklanır sefer öncesinde ve mühim merasimlerde çıkartılır ve Bâbü's saade önündeki bu yuvasına dikilirdi. Sancak, Peygamber Efendimizin sancağını sembolize ettiği için bir Osmanlı hassasiyeti gereği sancağın dikildiği yere ayak basılmaması için üzerine bir taş konurdu. Hâlen Bâbü's saade'nin ortasında duran taş Osmanlı'nın bıraktığı taştır. Vaka-yı Hayriye esnasında sancak burada tam 77 gün kalmıştır.

Bâbü's saade Merasimleri

Bâbü's saade Osmanlı tarihinde en çok merasimi gören yerdir. Bu merasimlerin bazıları kadim bir gelenekten geldiği için Devet-i Aliyye'nin yönetimi Topkapı Sarayı'ndan Dolmabahçe veya Yıldız Saraylarına taşındığı dönemlerde dahi Topkapı Sarayı'nda icra edilmeye devam edilmiştir.

Sevinç ve Hüzün, Cülus ve Cenaze

Osmanlı tahtının misafirleri olan padişahlar, dünya hayatlarını noktaladıklarında aynı İslamî merasim uygulanır. Padişahın vefat haberi ilk olarak sadrazama ulaştırılır. Vefat, bir savaş meydanında, I. Murad ve Kanuni gibi; yahut sefer yollarında, Fatih ve Yavuz gibi; yahut ansızın Sultan Ahmed ve IV. Murad gibi; yahut kendi askerinin elinden, Genç Osman gibi; olmuş olabilir. Hepsine uygulanan merasim hemen hemen aynıdır. Topkapı Sarayı'nda vefat eden ilk padişah Sultan II. Selim'dir. Sarayı kullanan önceki dört atasından (Fatih, II. Bayezid, Yavuz ve Kanuni) farklı olarak saray dâhilinde vefat edince Topkapı için nahoş bir gelenek de başlamış olur.

Sancak-ı Şerif'in konulduğu yere ayak basılmaması için konulan ve günümüze kadar gelen taş.

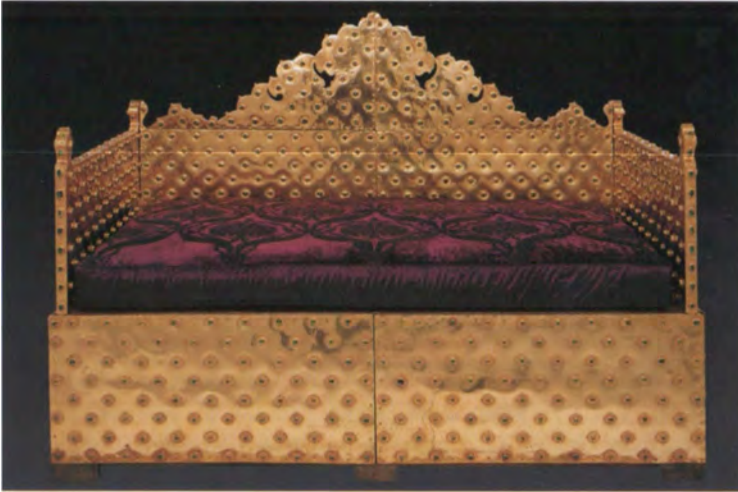
Cülûs merasimi öncesi vefat eden padişahın naaşı yeni padişaha gösterilir. Ağabeyi Sultan V. Mehmed Reşad'ın naaşını gören Sultan Vahdeddin'in "Meğer saltanat ile teneşir arası ne kadar kısaymış." dediği rivayet edilir.

Cülûs'un ilk merasimi Hırka-i Saadet Dairesi'nde sadrazam ve şeyhülislâmın yeni padişaha biat etmesiyle başlardı. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'dan getirdiği Hz. Yusuf'a ait olduğu rivayet edilen sarık padişaha takılırdı. Diğer devlet erkânının da biat etmesinin ardından şeyhülislâm yeni padişahın muvaffakiyeti için dua ederdi. Padişah da aynı yerde iki rekât namaz kılardı. Bâbü's saade önüne çıkılınca alkışlar başlardı.

Cülûs töreninde ilk tebrikler şeyhülislâm ve nakıbül-eşraf (Peygamber Efendimizin soyundan gelenlerin işlerine bakan görevli) tarafından yapılır. Cülûs merasiminin ardından padişah kendinden önceki padişahın -ki bu ya babası, ya amcası yahut da ağabeyidir- cenaze namazını kılar ve Enderun'a dönerdi. Böylece vefat eden padişahın cenaze merasimi ile tahta çıkan padişahın cülûsu aynı gün içinde yapılırdı. Bir padişahın kabre girmesinin, diğerinin ise tahta çıkmasının aynı günde olmasıyla Osmanlı padişahının fani ömrünü Devlet-i Aliyye'ye ve Âlem-i İslâm'a hizmet içinde geçirmesi gerektiği mesajı verilir, hem de monarşik yönetimde en küçük bir boşluk bırakılmamış olurdu. Cülûs merasimini kapıkullarına cülûs bahşişi (cülûsiye) dağıtımı takip eder.

Bu kapı önünde yapılan son cülus aynı zamanda Osmanlı tarihinde en hazin cülus merasimidir. Sultan Vahdeddin, belki de tahta geçmesi neredeyse mümkün olmayacak bir sırada bulunuyordu. En büyük ağabeyi V. Murad'ın, sonraki ağabeyi II. Abdülhamid'in tahttan indirilmeleri, diğer ağabeyi Mehmed Reşad'ın ve sonraki veliaht ağabeylerinin ani ölümleri, taht sırasında önde olan Şehzade Yûsuf İzzeddin Efendi'nin de ani ve şüpheli ölümü üzerine (1 Şubat 1916) neredeyse hiç ihtimal verilmezken önce veliaht, ağabeyi Sultan Reşad'ın da vefatı üzerine de padişah oldu. Padişahlığı her şeyin bittiği bir zamana denk geldi. Padişah "...hükûmetin basiretsizliği bizi bu badireye sürükledi ve felâketimize sebep oldu." diyerek savaşa girmenin yanlışlığını anlatıyordu. Kendisinin girmediği bir savaşın faturasını ödemekse ona düşüyordu.

Üstte, Bâbü's saade önünde en son cülus. Vahdettin tahta çıkıyor. Harb Mecmuası'ndan. Altta cülus merasimlerinde kullanılan Altın Taht 16. yüzyıl

KÜRKÜN KOLU NEDEN KESİK?

Padişahlar, vefat ettiği esnada üzerinde ne varsa o hâlde teneşire yatırılır. Cenazenin yıkanması için giysilerin çıkarılması ise kıyafetlerin kolları kesilerek çıkartılır. Topkapı Sarayı'nda padişahların vefat ettikleri esnada üzerlerinde bulunan giysiler mevcut olup Fatih'in vefat ettiği esnada üzerinden çıkartılan kürk de durmaktadır. Kolları kesik kürk, Fatih'in günlük hayatta ulema kıyafetlerini benimsediğini göstermektedir. Sultan Abdülaziz'in intihar süsü verilen cinayetle katli sırasında üzerinde bulunan kanlı kıyafetleri de sarayın depolarındadır.

Cülûs öncesinde İstanbul, İngiliz uçaklarınca bombalanmakta, payitahtta yangınlar çıkmaktadır. Son padişah, "Bugün şehri bombalamayacaklar." demiş ve gerçekten de o gün yeni padişaha saygı gösteren İngilizler şehri bombalamamıştır.

Cenaze merasimlerinde vefat haberini alan sadrazam, yeni sultana biat (padişaha bağlılık gösterilmesi) eder ve cenaze için kethüda ve reisülküttaba emir verir. Devletin ileri gelenleri Mermer Sofa'daki Sünnet Odası'nda yeni padişahı bekler ve yeni padişaha biat ederler. Halef padişah selefinin cenaze merasimi için müsaade verir ki vefat eden ya babası ya amcası ya ağabeyi ya da amcazadesidir. Hırka-i Saadet Dairesi'nin yan tarafına getirilen cenaze burada teneşire yatırılır.

Padişahın naaşı zülüflü baltacılar tarafından Has Oda Koğuşu'nun arkasındaki Mabeyn Kapısı'ndan çıkartılarak Hırka-i Saadet Çeşmesi'nin önüne getirilir ve buraya kurulan bir çadırda cenaze gasledilirdi. Padişahların vefatında Ayasofya, Fatih, Süleymaniye, Sultanahmet Camilerinde, selâlar okunurdu.

Cenaze gasli tamamlanıp kefenlendikten sonra tabuta yerleştirilerek Mukaddes Emanetler Dairesi'nin önündeki mermer sekiye konulurdu. Her gün padişahların çalışma bürolarına giderken önünden geçerek ölümü hatırladıkları bu mermer sekiye günümüzde yorgun turistler umarsızca oturmaktadır.

Tabutun başında Ayasofya kürsü şeyhi dua okur, yeni padişah ve devlet erkânı da bu dualara "âmin" derdi. Yeri gelmişken Ayasofya kürsü şeyhliğinin Osmanlı'da en yüksek ilmi seviyelerden biridir.

Cenaze namazı, Bâbü's saade önüne hazırlanan tahtadan bir musallaya konurdu. Padişah olurken aynı yerde altın tahtla saltanata çıkan sultanlar, vefat edince aynı yerde bu defa tahta üzerinde dünya hayatını terk

ederdi. Padişahların cenaze namazlarını genellikle şeyhülislâm kıldırırdı. Namazı müteakip padişahın tabutu omuzlara alınır ve uzun, düzgün bir alayla dualarla türbesine taşınırdı. Bu alayların sonuncusu olan Sultan Mehmed Reşad' için yapılır.

Bayram Merasimleri (Muayede Resm-i Hümâyûnu)

Babü's saade önünde dinî bayramlar kutlanır, yılda iki defa bayramlaşma merasimi icra edilir. Bayram olarak sadece olup millî bayram geleneği çok sonraları millî devletlerin kurulmasıyla başlamıştır. İlginç olan husus günümüzden farklı olarak bayramlaşma merasiminin önce yapılıp sonra bayram namazına gidilmesidir ki namaz yaklaşık saat 10.00 sularında kılınıyor olmalıdır.

Bayramlaşma merasimlerine taht çıkartılması ve Divan Meydanı'nda merasim yapılması Fatih'in emridir. O gün padişah Has Oda'ya geçer, bayramlara mahsus hilatini giyer, sabah namazını Has Oda'da cemaatle kılar, namazın sonunda hünkâr imamı Devlet-i Aliyye ve Osmanlı padişahı için dua ederdi. Ardından hanedanın ölmüşlerinin ruhlarına Fatiha okunurdu.

Bayramlaşma merasiminde herkes padişahın karşısına çıkamaz, merasimde sultan, İstanbul kadısına kadar olan görevlilerle ayakta bayramlaşırdı.

III. SELİM'İN CÜLUS, I. ABDÜLHAMİD'İN CENAZE MERASİMİ

Mehmed Esad Efendi; I. Abdülhamid'in cenazesini, III. Selim'in cülusunu bütün teferruatıyla anlatır: "Sultan I. Abdülhamid Han'ın ölüm haberi Bab-ı Âli'ye bildirildiği saat Saadetlu Kaymakam Paşa hazretleri biat-ı hümayun ve nakl-i naşe (naaşın nakli) gibi hususların kethüdabey hazretlerine tavsiye ve siparişlerinden sonra devlet ileri gelenlerine haber salunup tümü Enderun'a gelirler. Yeni padişah Sultan III. Selim, Hırka-i Saadet Dairesi'nde, seraserli kürkü giyüp beklemektedir.

...Yeni padişahın tahta çıktığını duyurmak için Sarayburnu'ndan, Yedikule'den, Kızkulesi'nden ve Hisarlardan toplar ateşlenmektedir.

...(ileri gelenler) Babü's saade'den dışarı çıktılar. Padişah hazretlerine her şeyin hazır olduğunu söylediler.

... Padişah hazretleri gelerek tahta cülus buyurdular, başlarında Yusufi denilen sarık ve sorgunç, üzerinde kapaniçe adlı, mücevher şemseli ve büyük yakalı kürkü ile tahtına oturunca bir hayli alkış aldı. (Alkış, yüksek sesle yapılan dua ve tezahürattır. S.G.) ... Herkes etek öptükten sonra ...cülusu hümayunu duyurmak için dellallar çıkarıldı. Dört büyük camiden (Ayasofya, Şehzade, Süleymaniye, Sultanahmet) sala verildi.

Babü's saade önünde III. Selim'in bayramlaşma (muayede) merasimi Konstantin Kapıdağlı, 1789 Topkapı Sarayı Müzesi

Osmanlılar'ın yeniden yaptırdığı Sancak-ı Şerif. Yeşil atlastan hazırlanan sancağın üzerine aplike edilen kırmızı parçalara sırma ile ayetler ve Aşere-i Mübeşşere'nin isimleri işlenmiştir.

Sancak-ı Şerif Merasimi

Topkapı Sarayı'nda saklanan en kıymetli emanetlerin biri de Hz. Peygamber (s.a.s.) in sancağı olan "Liva-i Saadet" tir.

Sancak-ı Şerif Merasimi'nin olacağı gün padişah Hırka-i Saadet Dairesi'ndeyken Has Odalılar Fetih Sûresi'ni okumaya başlar.

Has Oda'dan Sancak-ı Şerif'i bizzat padişah çıkartır, omzunda taşır, tekbirler eşliğinde Bâbü's saade'nin hemen önündeki yuvasına dikerdi. Osmanlılarda Peygamber hürmetinin sembolü olarak Sancak-ı Şerif'e büyük bir ihtimam gösterilir. Bu esnada yine Fetih ve Yasin Sûreleri okunur, Sancak-ı Şerif merasimi esnasında padişah dâhil hiç kimse oturmaz.

Önceki sayfa: Sultan III. Selim'in muayede (bayramlaşma) merasimi. Kapıdağlı Konstantin 1789

Padişah, ordunun başında sefere çıkmayacaksa başkumandana (serdar-ı ekrem) Sancak-ı Şerif'i öperek onu sefere memur eylediğini söyler ve muvaffakiyetle dönmesi için dua ederdi. Genellikle sadrazam olan başkumandan

da Sancak-ı Şerif'i öperek teslim alır, omzuna yerleştirip yola koyulurdu. Ardından şeyhülislâm ile nakibü'l eşraf da dua ederdi.

Sefer dönüşünde de Sancak-ı Şerif'in teslimi için merasim yapılır. Sancağı sadrazam omzunda tekbir ve dualarla Bâbü's saade önüne getirir ve padişaha burada teslim eder, padişah da omzunda Hırka-i Saadet Dairesi'ne götürür. Babü's saade'de yapılan en son sancak-ı şerif merasimi tuhaftır ki bir sefer için değil yeniçerilerin kaldırılması için girişilen Vaka-yı Hayriye öncesinde dikilmiştir.

Alkış Nedir Ne Değildir?

Alkış, Osmanlı döneminde bugünkü gibi el çırpmak değil, hep bir ağızdan söylenen dualar ve tezahüratlardır. Merasim selam çavuşu (duacı çavuşu) tarafından yapılır. Yeni padişah Bâbü's saade'den görününce alkışçı çavuşlar evvela "Aleyke Avnullah" (Allah yardımcın olsun) alkışını tutar, tahta doğru yürümesi esnasında "Uğurun açık olsun, ikbalin füzûn. Pâdişâhım devletinle çok yaşa." altın tahta ilk defa oturunca da "Maşallah" alkışı duyulurdu. Hemen arkasından Osmanlı'nın kendine has mütevazılığı ile padişaha tevazulu olması ihtar edilirdi: "Mağrur olma padişahım senden büyük Allah var." Bu söz daha "Gururlanma padişahım, senden büyük Allah var." şeklinde tevazuu anlatan bir darbımesel hâlini alarak bugüne kadar gelmiştir. Mısır firavunları için çok sayıdaki özel görevlinin, "Sen bizim ilahımızsın (!)" şeklinde de bağırtıldığı düşünülecek olursa burada Osmanlı'nın kaynağını inancından alan tevazuu çok daha iyi görülür.

Alkışlar, sadece cülus merasimlerine has olmayıp bayram tebrikleri, Kadir Alayları ve Cuma Selamlıkları gibi merasimlerde de yapılır. Padişah cülûslarında alkışla birlikte bir yandan da mehter vurmaya başlardı. Merasimlerin bazılarında da selam çavuşu yüksek sesle alkışı yapar, maiyetindekiler hep bir ağızdan "hû" derlerdi.

BİR PARMAK KIMILDAMADI

Osmanlı'da Bâbü's saade önünde yapılan merasimlerde düzen ve nizama son derece önem verilir. Çizilen tablolarda da bu durum açıkça görülür. Yabancı elçiler merasimlerdeki disiplin ve düzeni anlata anlata bitiremezler. Bir bayramlaşma merasiminde sağanak hâlde yağmur yağmaktadır. Düzen gereği herkesin saçak altına sığması mümkün değildir. Yağmur sularının saçaktan döküldüğü yere denk gelen bir görevlinin tepeden tırnağa sırılsıklam olmasına rağmen yerinden bir parmak dahi kıpırdamadan duruşu kaynaklarda hayretle anlatılır.

Enderun Avlusu

Sarayın üçüncü avlusu olan bu mekân, padişahın ailesi ve iç hane halkı ile birlikte ikamet ettikleri hususi bir alandır. Bir kalenin içinde bir iç kale görünümünde olup tarihte bu avluya zorla sadece iki defa girilmiş olması (1622'de II. Osman döneminde ve 1807'de III. Selim döneminde) güvenliğinin ispatı gibidir.

Burası saray binaların toplandığı bir mekândır. Sarayın en zor girilen en mahrem avlusudur. İçine girilmek bir yana avlunun görülmesine dahi izin verilmediğinden Babü's saade'nin hemen önüne perde olması için Arz Odası yapılmıştır. Batılı pek çok sanatkârın sarayla alakalı çok sayıda çizimi mevcutken bu avluyla alakalı çok az esere rastlanılması, girilmesinin yasak olmasındandır.

Bu avlu aynı zamanda saray okulunu barındırır. Kabiliyetleri ile Osmanlı sarayında eğitim görmeye hak kazanmış olan çok zeki devşirme erkekler, Enderun'da; kızlar da Harem'de eğitim görür. Çok sıkı, disiplinli ve ağır bir eğitime tabi tutulan kızlar ve erkekler arasında daha sonra birbirleriyle evlenenler de olur. Erkekler, Osmanlı merkezî idaresinde çok mühim yerlerde görevlendirilerek saraydan çıkarlar. Kızlar, aldıkları saray terbiyesiyle gittikleri yerlerde Osmanlı saray terbiyesini gösterirler.

Enderun'daki devşirme erkeklerin de Harem'deki devşirme kızların da sarayda bir tek akrabaları vardır ki o da padişahın bizzat kendisidir. Onların padişahtan başka İstanbul'da kimseleri yoktur. Padişah bir manada babalarıdır ve bu sebeple de padişahlarına ölümüne itaat ederler. Kaderlerinde sadrazamlıklara

Enderunluların en üst sınıfı Has Odalılardan birinin temsili resmi

çıkmak da vardır, cellâtların getirdiği idam fermanı karşısında boynunu uzatmak da. Ancak itaat hep en üst seviyede yaşanır.

Enderun'daki erkekler ve Harem'deki kızların yaşama alanları çok kalın sınırlarla çizilmiştir. Bu sebeple Harem'dekilerin de Enderun'dakilerin kendi alanlarının dışına çıkmaları mümkün değildir.

Enderun Avlusu, tamamıyla Fatih Sultan Mehmed Han'ın zevkini yansıtır. Tek düze binalar yerine çeşitlilik dikkat çeker. Avludaki Enderun talebelerinin kaldığı yerlerle, padişahın kaldığı yerlerin farkı pencerelerden anlaşılır. Enderun Avlusu'ndaki koğuşların tamamı sadece avluya bakan pencereye sahip iken padişahın avlunun iki köşesine koydurttuğu, Has Oda (Hırka-i Saadet Dairesi) ile Fatih Köşkü (Hazine) dışa dönük birden fazla cephede penceresi olan mekânlardır. Buradan hareketle avludaki pencere yapıları koğuşlarla padişah mekânlarını birbirinden ayırır.

ENDERUN LAKAPLARI

Enderun talebelerinin birbirlerine taktıkları lâkaplar, hayat boyu üzerlerinde kalırdı ki benzer bir gelenek yeniçeri ocağında da vardır. Ancak yeniçeri ocağındakiler Enderunlular gibi devletin en üst ve bilinen makamlarına çıkamadıkları için lakapları pek bilinmez. En meşhur Enderun lakapları vücut özellikleri ile ilgilidir: "Gizli-sıtma" "Tabanıyassı", "Boynueğri", "Semiz" gibi. Bir de karakter zafiyeti gösterenlere verilen ve ihtar edici lakaplar vardır: "Öküz", "Mezbeleturpu" "Kalaylı-koz", "Yahnikapan" "Sopa-salan" gibi.

Lakap takılmasının temel sebebi Enderun ocağında çok sayıda olan Mehmed, Ahmed, Mustafa, İbrahim gibi isimlerde karışıklık yaşanmaması içindir.

Enderun Terbiyesi

Bir Enderunlunun neler yapıp neler yapmayacağı sıkça tekrar edilirdi, ayda bir izinli saray dışına çıkacağı zaman da tembihler tekrarlanırdı. Hatta şehirde gezdikleri zaman kimsenin malına göz dikmemeleri, borç ile mal almamaları, haysiyet ve şerefi bozacak hâllerden sakınmaları sıkı sıkıya tembih edilirdi. Enderunlular izinli çıktıkları zaman halk arasında değişik kıyafette olsalar da hâl ve hareketlerinden hemen tanınır ve "İşte bu kimse muhakkak Enderunludur; üzerinde bir Enderun terbiyesi var." denirdi. Hatta Enderunluların izin günleri halk Bab-ı Hümayun'un dışında iki sıralı dizilip saraydan çıkanların gerek kıyafetlerindeki itinayı gerekse tavır ve hareketlerindeki nizamı seyrederlerdi.

Büyük ve Küçük Odalar

Babü's saade'nin ilk kapısı ile ikinci kapısı arasında sağda ve solda görülen küçük kapılar büyük ve küçük odalar olup Enderun'un ilk mektepleridir. (Sol küçük, sağ büyük odadır) Burada kapıcıbaşı ağasına bağlı olarak Enderun'un ilk sınıf talebeleri eğitim görür. Bu iki odanın diğer Enderunlulardan farkı padişahın hizmetinde ve yakınında olmak yerine derslerine ehemmiyet verilmesidir.

Odalar günümüzde depo ve saray hizmetleri için kullanıldığından ziyarete açık değildir. Soldaki küçük odada bulunan ve bugün WC olarak kullanılan kısım Osmanlı zamanında da aynı yerde aynı şekilde kullanılmaktadır.

Bu ilk iki odanın öğrencilerinin yükselmeleri belirli bir hizmet ve imtihan döneminden sonra odabaşılarının rızası ve padişahın tasdikiyle olur ve kaftanlı sınıfına geçerler. Bu aşamayı geçemezlerse asker olarak kapıkulu ocaklarına, sipahi bölüklerine gönderilirler. Üst sınıfa yükselenlerin "Kaftanlılar", "Seferli", "Kilerli", "Hazineli" ve "Has Odalılar" olarak kendi içinde rütbeleri vardır.

Bu odalarda Enderun talebeleri dışında sancağa çıkmamış şehzadeler de eğitim görürlerdi. Gördükleri derslerin başında Kur'an-ı Kerim, Hadis, akaid, fıkıh, feraiz (miras hukuku), belagat (meani, usul, bedî, beyan, hikmet) gelirdi. Bunun dışında tarih, coğrafya, hendese, şiir, inşa, musiki, hey'et gibi dersler de verilirdi.

Türkçe, Arapça, Farsça lisanları ile güreş gibi sporlar ile kemankeşlik; kılıç, tüfek, gülle, mızrak, cirit gibi savaş gereçlerinin kullanımı ile ilgili askerî eğitimler de verilirdi. Bunlar dışında yüzlerce çeşit tarzda sarık sarmak, deri üzerine şekiller işlemek, ok yapmak, sadak süslemek, eyer takımları yapmak gibi şahsi kabiliyetleri ön plana çıkaran eğitimler de verilirdi. Verilen eğitimlerin en ilginçlerinden biri de doğan, şahin gibi yırtıcı kuşları, köpek ve tazıları eğitmekti.

ÇEŞMEDEKİ SABUN

Köprülü Mehmed Paşa, Enderun'daki günlerinde Akağalar çeşmesinde elini yıkayacak sabun bulmakta zorluk çekmiş. Yıllar sonra kendisine sadrazamlık nasip olunca Enderun ocaklarına iki tondan fazla 1.700 okka (2.179 kg.) sabun vakfetmiştir.

بسم الله الرحمن الرحيم

Arz Odası

İlk defa Fatih zamanında yapılan Arz Odası, padişaha, divanda kararlaştırılan hususların sadrazam üyeleri tarafından arz edildiği yerdir. Konumu, tasarımı bakımından tamamen Edirne Sarayı'nın Arz Odası'na benzer. 1509 depreminde ciddi hasar gördüğü için yeniden yapılmış ve günümüze Kanuni zamanındaki biçimi ulaşmıştır. Yabancı elçilerin de kabul edilmesi hasebiyle süslemesine apayrı bir ehemmiyet verilmiştir. Ancak Sultan Abdülmecid zamanında çıkan saray yangınında oda çok büyük zarar görmüş ve eski ihtişamından uzak nakışlarla kaplanmıştır. Mrvcut süslemeler, yabancı elçilerin hatıratlarında anlata anlata bitiremedikleri muhteşem süslemelere nazaran oldukça zayıf kalmıştır.

Bu mekân, sadece divanda kararlaştırılan hususların padişahla müzakere edildiği yer olmayıp devlet büyüklerinin, ulemanın da kabul edildiği yerdir. Eğer gelen yabancı elçi padişahın ciddiye alabileceği seviyedeki bir devletten gönderiliyorsa Arz Odası'nda huzur-u hümayuna kabul edilir. Aksi takdirde sadece sadrazamla görüşebilir. Bazen hiçbir kimseyle görüştürülmeden geri gönderildiği de olabilir. Devletin en parlak yıllarında Avrupa'dan gelen elçiler, çoğu zaman padişahla değil ancak sadrazamla görüşebilmekte, Arz Odası'na genellikle Müslüman ülkelerden gelen elçiler alınmaktadır. Sonraki dönemde bu gelenek değişmiştir. Özellikle yabancı elçilere karşı bir güç simgesi olarak Arz Odası'nın zeminine leopar postları serilir.

Arz Odası'nın Bâbü's saade'ye bakan cephesinde bulunan çeşmesi, Kanuni devrinde yapılmıştır ve üzerinde Farsça "Sultan-ı cihanbân Süleyman-ı zeman/ Cihanın sultanı, zamanın Süleyman'ı" diye başlayan kitabesi vardır. Görüşmeler esnasında içeride konuşulan devlet sırlarının dışarıdan duyulmaması için odanın içindeki çeşmeyle bu çeşme birlikte açılır.

ARZ GÜNLERİ

Fatih Kanunnamesi'ne göre haftada dört gün arza çıkılır. 16. yüzyılda Divân-ı Hümâyun'un haftada dört gün toplanmasıyla arz günleri de pazar ve salı olmak üzere ikiye inmiş, divanın haftada iki gün toplandığı 17. yüzyıl sonlarında ise sadece salı günleri arza çıkılmaya başlanmıştır.

Arza önce yeniçeri ağası girip ocak hakkında bilgi sunar. Ardından Rumeli ve Anadolu kazaskerleri girip kadı tayinleriyle alakalı bilgi arz eder. Padişahın bir sorusu olursa cevaplar yoksa kısa bir müddet bekledikten sonra çıkarlardı. Defterdarlar ve nişancı, sadrazam ve Kubbealtı vezirleriyle arza girerdi. Yılsonu muhasebe bilançosu mahiyetindeki bütçe de padişaha yine defterdar tarafından okunurdu. İdarî konular sadrazam tarafından padişaha arz edilir, gizliliği olan meseleler vezirler odayı terk ettikten sonra konuşulurdu.

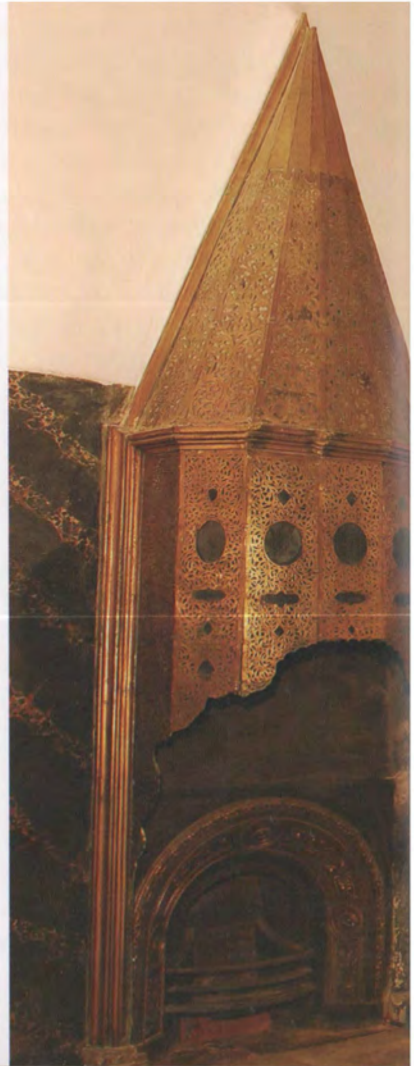
Arz Odası'nın ikisi Bâbü's saade tarafına, biri de Enderun avlusuna açılan üç kapısı vardır. Bunlar; Maruzat Kapısı, Pişkeş Kapısı ve hükümdarın kullandığı kapıdır. Padişaha arzda bulunacak olanlar Maruzat Kapısı'ndan odaya girer. İki kapı arasında çok büyük bir hünkâr penceresi vardır ki yabancı elçilerin yanlarında getirdikleri hediyelerin görülmesi içindir. Bu pencere yapıldığından itibaren altın yaldızlıdır. Hediyelerin bazıları arzu edilirse Pişkeş Kapısı'ndan odaya da alınır. (Pişkeş, hediye demektir.)

Odanın Babü's saade'ye bakan yüzündeki Maruzat Kapısı'nın üzerinde Sultan III. Ahmed'in yazdığı Besmele yer alır. Sol taraftaki Pişkeş Kapısı üzerinde Sultan II. Mahmud Han'ın kendi yazdığı "Hasbünallâhü ve ni'me'l-vekil / Allah ne güzel vekildir." (Âl-i İmran Suresi 173. âyet) ifadesi bulunmaktadır. Ana girişin sağında ve solunda Sultan Abdülmecid'in tuğraları altında da birer dua satırı yer alır:

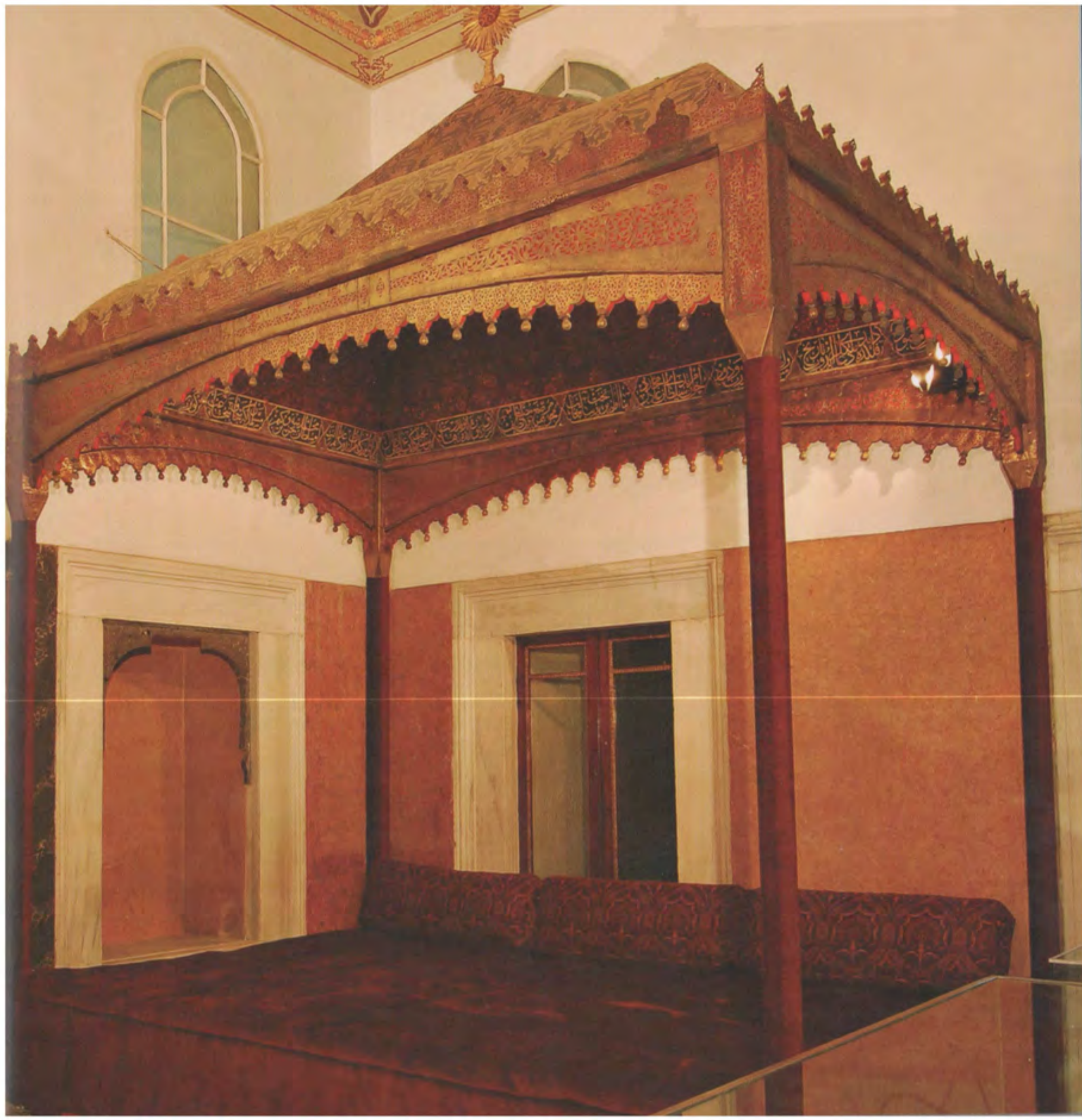
"Şehriyâr-ı pür kerem zıll-i Cenab-ı Kibriya
Hazret-i Abdülmecid Han el muzaffer daimâ"

Odada Sultan III. Mehmed devrinden kalan tahtın dört burmalı sütunu hâlen mevcuttur. Arz Odası'nda bulunan örtüler de işlemelerinde kullanılan çok değerli maden ve taşlardan dolayı oldukça kıymetlidir. Elçileri büyüleyen güzellikte ve kıymetli taşlarla süslü bu örtüleri ülkelerine dönen yabancı elçiler uzun uzun anlatır.

Yapıdaki mimari ve estetik zevki görmek için odadan geçip gitmek yerine etrafında en az bir tur dolaşmak gereklidir. Çünkü Arz Odası sarayda belki de dış mimarisi iç mimarisinden daha cazibeli olan tek yapıdır.

Arz Odası, 1857 yangınından dolayı, günümüzde eski ihtişamından uzaktır. Odanın ocağı ve tahtı ise orijinal olup taht III. Mehmed döneminden kalmadır.

III. Ahmed Kütüphanesi (Kitabhane-i Hümayun)

Topkapı Sarayı içinde ilk kütüphanenin Fatih tarafından kurulduğu arşiv kayıtlarında olmakla birlikte yeri tam olarak bilinmemektedir. Arz Odası'nın hemen arkasındaki III. Ahmed Kütüphanesi, saraydaki tek müstakil kütüphanedir. Lale Devri eserlerinden olan bina, Sultan II. Selim'in Mimar Sinan'a yaptırdığı sonradan yıkılan Havuzlu Köşk'ün yerine hattat ve kitapsever padişah, Sultan III. Ahmed, tarafından 1718'de yaptırmıştır. Bugün Havuzlu Köşk'ten kalma sütunlar Seferli Koğuşu'nun önündedir.

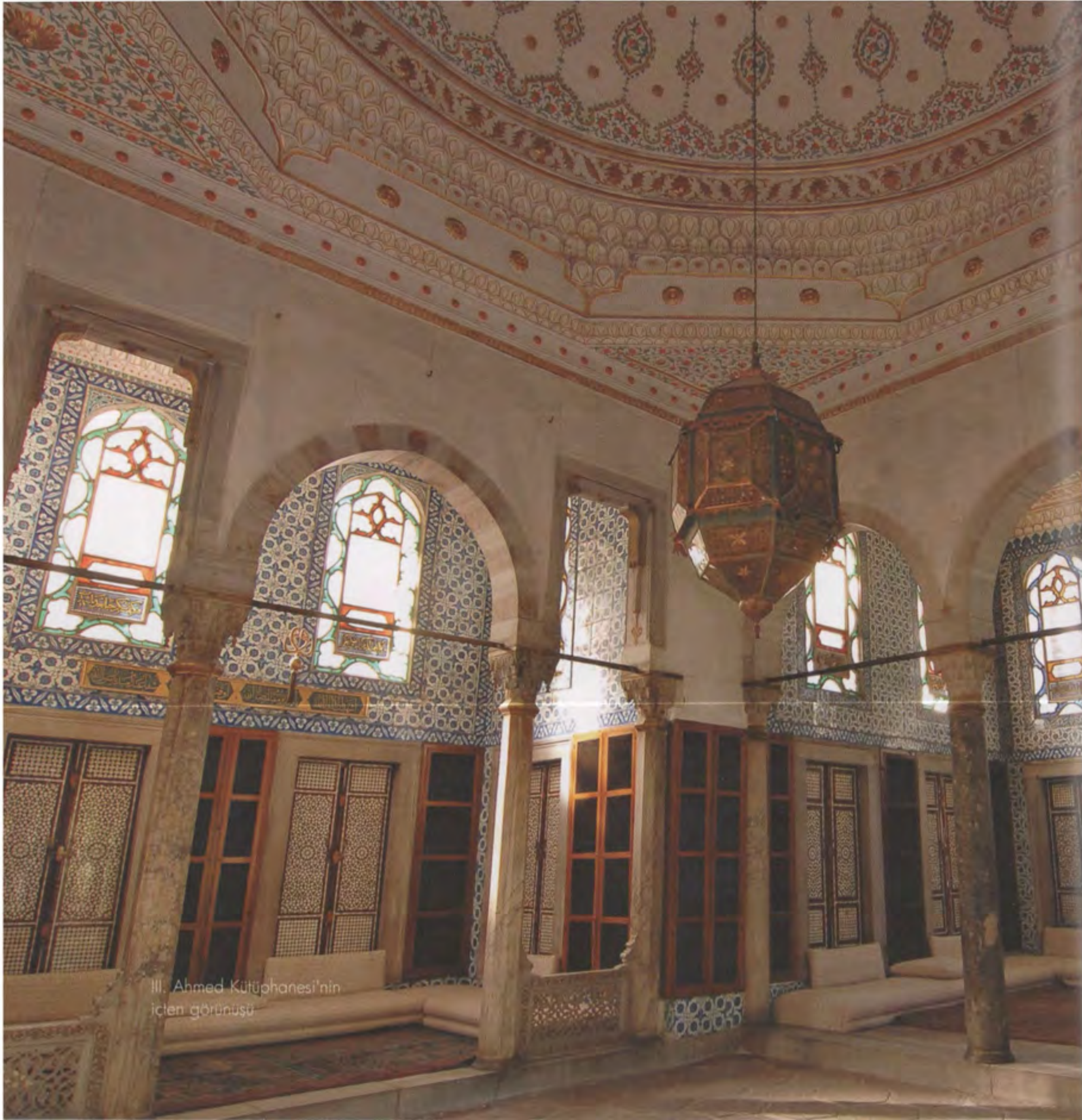
III. Ahmed bu kütüphaneyi inşa ettirerek Enderun'daki ağaların, kitaplardan faydalanmasını sağlamıştır. Kütüphanenin vakfiyesinde saray dışına hiçbir sebeple kitap çıkarılamayacağı belirtilerek bir kütüphanenin nasıl korunacağı gösterilmiştir. Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nin eşsiz yazmaları sadece Osmanlı Türkçesi, Arapça ve Farsça ile sınırlı değildir. Yunan ve Slav dillerinde de hayli kitap mevcuttur. Osmanlı tarihinin en çok kitap seven üç hükümdarı Fatih Sultan Mehmed Han, Yavuz Sultan Selim Han ve Kanuni Sultan Süleyman Han buldukları güzel ve yararlı kitapları hangi dilde olursa olsun getirtmişlerdir.

III. Ahmed Kütüphanesi'nin bir asır evvelki ve şimdiki görünüşleri

Bina 32 pencere ile aydınlatılarak kitapların rahat okunabilmesi sağlanmıştır. Çinileri ve gömme kitap dolapları birer zarafet timsalidir. Adı her ne kadar kütüphane olsa da bugün içinde kitap yoktur. Kütüphanedeki kitaplar ve bir zamanlar duvarlarını süsleyen hat eserleri sarayın arşivinde saklanmaktadır.

III. Ahmed Kütüphanesi'nin
içten görünüşü

Pencere altında III. Ahmed'in kendisinin yazdığı bir ifade dikkati çeker:

Eşhedü en lâilahe illallâh
Yapdım bu makâmı limerzatillah
Okundukça tefâsîr ü ehâdîs
Şefaattir ümidim yâ Resulallâh

Sultan kütüphanedeki tefsir ve hadis kitaplarının okunmasının kendisinin şefaatine vesile olacağı ümidini taşımaktadır. Bu, ilim yoluyla bırakılan bir hayrı göstermesi bakımından manidardır.

Kütüphanenin merdivenlerinde de Enderun'un nöbetçi müezzini tarafından sabah namazına Enderun koğuşlarını kaldırmak için ezan okunur. Enderun halkı abdestlerini alarak Ağalar Camii'nde belirli olan yerlerine giderek sabah namazını kılarlar ve sarayda hayat başlar.

Kütüphane merdivenlerinin altında bir de çeşme bulunmakta olup kitabesinde hem Sultan Ahmed'e hem de Peygamber Efendimiz'in isimlerinden olan Ahmed'e (s.a.s) atıfta bulunulmakta "Abdest al sünnetiyle Ahmed'in" yazmaktadır.

YAVUZ'UN KİTAPLARI

Yavuz Sultan Selim Han'ın kitaba olan merakı meşhurdur. Kardeşi Şehzade Korkut'un Manisa'daki kütüphanesini İstanbul'a taşıtır, İran ve Mısır seferleri sırasında saraylarda ve kalelerdeki bazı şahsi kütüphanelerin sayımını yaptırıp kitapların envanterini çıkarttırır. Padişahın en kızdığı işlerden biri de kitaplarının kaybolmasıdır ki özellikle Mısır seferi sırasında kaybolan bir kitabın uzun uzun aratması meşhurdur.

Kütüphanenin içi. Duvarlarda kitap dolaplarının kapakları dikkat çekicidir.

Ağalar Camii

Topkapı Sarayı'nda yirmiden fazla cami ve mescit yer alır. Bunlar içinde en eskisi Ağalar Camii'dir. Adını Enderun Ağalarının namazlarını burada kılmasından alan bina, Fatih Sultan Mehmed zamanında yapılmıştır. Padişahlar da yatsı namazları hariç diğer vakit namazlarının farzlarını genellikle burada kılarlar. Padişahlar bizzat namaz kıldırmaz, genellikle hünkâr imamının arkasında cemaat olurlar.

Ağalar Camii, kıbleye doğru yapılmış olmasından dolayı konum olarak diğer Enderun binalarına göre biraz çapraz şekilde avluya bakar. Giriş kapısının üzerinde Kelime-i Tevhid yazılı bir kitabe vardır.

Enderun Ağalar Camii'nin arka tarafında üç pencere Harem Mescidi'ne açılır. Burada valide sultan ve haseki sultanlar camideki imama uyarak namazlarını eda ederler.

Cami uzun süre yazma eserler kütüphanesi olarak kullanılmıştır, bir süre ciddi bir restorasyondan geçirilmiştir, yine yazma eserler kütüphanesi olarak kullanılacaktır.

Yeniçeri Ocağı'nın kuruluş gayesinin tamamen tersi bir durum alması üzerine bu ocağın kaldırılması (Vaka-yı Hayriye) kararı bu camide verildiğinden, mimarî kıymetinin yanında tarihî bir hatırası da mevcuttur.

Hünkâr Hamamı

Hünkâr Hamamı, Enderun Avlusu'nda hükümdarın da kullandığı büyük bir hamamdır. Avlunun sağ tarafındaki koğuş yapılarının yerinde olan bu hamamda Büyük Oda'daki gençlerin en güçlüleri çalışmaktadır. Günümüze ulaşamayan bu binayı Cafer Çelebi, "Bu şahn içinde var bir turfa hammam/ Ki mislin görmemiştir çeşm-i eyyâm" diyerek anlatır. İçinde iki yüz kişinin yıkanabileceği büyüklükte olduğu rivayet edilen bu hamam da Cuma günleri Cuma namazından evvel önce padişah, padişah çıktıktan sonra da Enderunlular hamama girerdi. Namaza burada aldıkları boy abdesti ile katıldıkları bilinir ki bu bir Peygamber sünnetidir.

Kıyamet-i suğra (küçük kıyamet) denilen 1509 depreminde ciddi hasar gören hamam için en büyük tamiri Sultan II. Selim, Mimar Sinan'a yaptırır. Tuhaftır ki hamamı ciddi bir tamirden geçirten padişah, bu hamamda ayağının kayması ile başını mermer zemine çarpar, beyin kanaması geçirir ve birkaç gün sonra da vefat eder.

Hünkâr Hamamı'ndan bugüne kalan yadigârlar, Harem'deki Altınyol üzerinde bulunan çiçek desenli üç büyük çini pano ve Seferli Koğuşu'nda yer alan Sultan II. Selim'in hamamı tamir ettirmesine dair kitabedir.

Seferli Koğuşu

Koğuş, yıkılan Hünkâr Hamamı'nın yerine 1719'da Sultan III. Ahmed tarafından inşa edilmiştir. Seferli Koğuşu, Enderun'un ilk iki sınıfından (küçük ve büyük odalar) sonra gelinen bir sınıf olup kaftanlılar grubunda yer alır. Adını 17. yüzyılda Sultan IV. Murad'ın âdet olmadığı hâlde bu koğuştaki ağaları sefere götürmesinden alır.

Günümüzde Seferli Koğuşu'nda, burada kalan ağaların yaptıkları işlere uygun bir şekilde, saraydaki kumaşlar, kaftanlar, padişah ve şehzade kıyafetleri teşhir edilmektedir.

Seferli Koğuşu, kuruluş yıllarında, Enderun ağalarının çamaşırlarının yıkanması, Enderun'un tertip, düzen ve temizliğinin sağlanması gibi işler yaparken sonraki dönemde sanat ve zanaata yönelmiş, kemankeş, pehlivan, hanende, berber yetiştirmiştir. Ayrıca padişahın çamaşırlarının yıkanması ve katlanması bu koğuştakilerin görevidir. Padişahın camide namaz kılacağı seccadesini de Seferli Koğuşu'nun ağası götürür ve gidilen caminin Hünkâr mahfilinde serer. Saray cüceleri ve dilsizleri de burada eğitilir. Bu odanın kıdemlilerinden başkullukçu, haftada iki defa Destar-ı Hümâyûn'u (padişahın sarığı abdest havluları) yıkar.

Koğuşun önündeki yeşil sütunlar, şu an yerinde III. Ahmed Kütüphanesi'nin bulunduğu yıkılan Havuzlu Köşk'ten kalmadır.

Seferli Koğuşu'nun duvarında has oda halkından İsmail Ağa'nın kalp kırmanın yanlışlığını anlatan bir kitabesi mevcuttur. "...inkisar alma (gönül kırma) gözüm nuru..." şeklinde beyiti dikkat çeker.

Hazine Dairesi (Fatih Köşkü-Enderun Hazinesi)

Enderun Avlusu'ndaki Hünkâr yapılarından biri olan Fatih Köşkü, bugün Hazine'nin sergilendiği bir mekân olarak kullanılmaktadır. Mekân, Osmanlı'da uzun süre İç Hazine'nin saklandığı yer olarak bilinir. Sarayda manzarası en güzel köşelerden biri olan bu köşkün inşası bile büyük bir mimari başarıdır. 1462-1463'te tamamlanan Fatih Köşkü, çok eğimli bir yamaca ustalıkla inşa edilmiştir ve beş yüz yılı aşkın bir süredir ayaktadır.

Seferliler Koğuşu'nda sergilenen Sultan II. Bayezid'in kaftanı.

SULTAN II. SELİM

Adını, dedesi Yavuz Sultan Selim'den almış olan II. Selim ne dedesi gibi kısa saltanatına üç büyük meydan muharebesini ne de babası gibi at üzerinde 48.000 km yol kat etmeyi sığdırabilmiştir. Osmanlı tarihinin sefere çıkmayan ilk padişahı, aynı zamanda Topkapı Sarayı'nda ve İstanbul'da vefat eden de ilk padişahıdır. Hükümdarlığında devleti tamamen Topkapı Sarayı'ndan idare eden ilk sultandır. Yine dedesi gibi sekiz yıl saltanat sürmüştür.

Köşkün planı klasik dış sofalı bir Türk evini andırır. Dört salon, iki salon arasında üstü kapalı etrafı açık ortada şadırvanı bulunan bir hayat (kapalı sofa) ve bir eyvandan ibarettir. Salonun ikisinde birer ocak vardır. Eyvan sadece yaz aylarında ziyarete açılmakta olup oldukça havadar bir konumdadır. Kaynaklara göre Fatih Sultan Mehmed Han'ın sarayda en sevdiği köşedir. Kıyamet-i Suğra denilen 1509 depreminde yıkılan köşk, planına sadık kalınarak yeniden yapılmış ve adına da "Saray-ı Cedit / Yeni Saray" denilmiştir.

Fatih Köşkü'nün şadırvanlı hayatının yapıldığı dönemde sarayda başka bir şadırvan yoktur. Bu da su yapılarının da hiyerarşik düzeni gösterdiğini işaret eder.

Binanın inşasında âdeta Fatih'in hayal gücünün sınırları da zorlanmış cihanşümul hakimiyetini gösterircesine pek çok farklı mimari unsur ve süsleme üslubu bir arada kullanılmıştır. Revakların altındaki mermer sütunların başları İyon tipindedir. Bu da padişahın antik zevkini gösterir. Yine odalara giren üç mermer kapının üçü de birbirinden farklıdır. Duvar süslemelerinin de çok güzel olduğu bilinen hazine odaları sonraki yıllarda bütünüyle beyaza boyandığı için bu süslemelerden eser kalmamıştır.

İkinci ve üçüncü odalardan uzun, dar, taş merdivenlerle alttaki bodruma inilir. Oldukça yüksek tavanlı olan bu üç odada hazine; küp, fıçı ve sandıklarda saklanmakta olup belgelerde geçen "aşağu hazine" "orta hazine" gibi ifadelerden kıymetli eşyaların konulduğu yer olduğu anlaşılmaktadır. 16. yüzyıldan sonra bodrumda saklanan hazine için "bodrum hazinesi" "bodrum-u ma'mure" gibi isimler kullanılmıştır. Bu satırların yazarının da gezdiği bu depolar oldukça büyük bir hacme sahiptir. İkinci odadan girilen hazine bodrumu Bizans sarayından kalma yonca planlı bir vaftizhaneyi örtmüştür. Bu yonca şekilli vaftiz odası da hâlen mevcuttur.

Osmanlı kuyumculuğunun zirve eserlerinden 16 yüzyıl Altın Tören Matarası

Kayıtlarda buradaki hazinede sadece çok kıymetli madenlerin olmadığı, el yazması kitapların, eski padişah kıyafetlerinin, haritaların, planların, usturlap ve çeşitli astronomi aletlerinin bulunduğu da belirtilir. Aynı

Eski orijinalliğinden çok şey kaybetmiş olan ve pencereleri kapatılarak nişler oluşturulan Hazine Dairesi

zamanda ehl-i hiref denilen saray ustalarının yaptığı silahlar, kıyafetler, sorguçlar, marangozluk eserleri de burada tutulur ve görevliler tarafından lazım olduğunda alınır. İç Hazine aynı zamanda Fatih'in bir de koleksiyonunu saklar ve Osmanlı, İtalyan, İranlı ressamların eserleri burada tutulur. Bu koleksiyonda Bizans'tan kalma eserler de mevcuttur.

Hazine, Fatih'in torunu Yavuz Sultan Selim döneminde İran ve Mısır seferlerinden gelen ganimetlerle çok zenginleşmiştir. Bütün ganimetin daireye alınması mümkün olmadığı için bir kısmı bir dönem hazine dairesi olarak kullanılan Yedikule Mahzenleri'ne aktarılmıştır.

Cülus merasimlerinde kullanılan altın taht da dâhil olmak üzere padişahların merasimlerde kullandıkları yahut hediye olarak gelen çeşitli tahtlar da burada saklanır.

Enderun Hazinesi (Hazine-i Hümâyûn) padişaha mahsus bir hazine olup buradaki para, altın ve gümüş, padişah adına çeşitli imar ve hayır işlerinde

Topkapı Sarayı'nın sembol objelerinden Kaşıkçı Elması. Bu elmas, Sultan IV. Mehmed zamanında Eğrikapı'da bir mezbelelelikte bulunur, sonrasında sarayın kuyumcubaşı tarafından satın alınır. Durumdan haberdar olan sultan, elması saray hazinesine kazandırır. Dünyanın meşhur elmaslarından biri olup 86 karattır ve etrafında iki sıra halinde 49 adet pırlanta mevcuttur.

harcanırdı. Padişahların yaptırdığı ve çoğu isimlerini taşıyan cami, han, çeşme, medrese gibi binaların inşa giderleri bu hazineden karşılanırdı. Padişah savaş, kıtlık, tabi afetleri gibi sıra dışı dönemlerde devlet maliyesinin sıkıştığı zamanlarda Enderun Hazinesi'nden devlet hazinesine usulen borç verir, ancak bu parayı hiçbir zaman geri almazdı.

Osmanlı'nın son dönemlerinde Sultan Mehmed Reşad zamanında I. Dünya Savaşı'ndan dolayı saraydaki hazinenin tehlike altına girmesinden dolayı eşyalar, bir dönem İstanbul'dan daha güvenli olan Konya'ya gönderilmiştir. Köşkün sağ tarafında bulunan hamamın yerine Seferli Koğuşu yapılmıştır.

Dönemin kaynaklarındaki ifadelerden bayram günlerinde hazinedeki eserlerin sergilenmesi gibi bir âdetin olduğu anlaşılmaktadır. Dairenin duvarlarında yer alan nişler bunun için yapılmıştır.

Hünkâr İmamı Mustafa Safi'nin anlattıklarına göre Sultan I. Ahmed, bayramda hazinenin Cennet gibi tezyin edilmesini emretmiş, hazine ağaları bir ay çalışarak "bil cümle ekâlim-i seb'a (yedi iklim)" hazinelerinden gelen hediyeleri sandıklarından çıkartıp, duvarları nadide kumaşlarla kaplayıp sergilemişlerdir. Sergide nadide eserler içinde en fazla kıymet elbette Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) kılıcına gösterilmiştir.

Seferli Koğuşu'nun duvarları tabandan tavana yaldızlı, mücevherli koşum takımları, zırhlar, tolgalar, kalkanlarla donatılmıştır. Mekke'den getirilen bir Kâbe maketi, eski yağmur oluğu, Kâbe örtüleri itinayla yerleştirilmiş,

Şah İsmail'e ait olduğu sanılan bu görkemli taht aslında Nadir Şah tarafından I. Mahmud'a hediye olarak gönderilmiştir.

YAVUZ'UN MÜHRÜ

Yavuz Sultan Selim Han'ın, "Benim altunla doldurduğum hazineyi ahlâfımdan (benden sonra gelenlerden) her kim mangırla dahi doldurursa hazine anın mührü ile mühürlensin ve yoksa illa benim mührümle mühürlenmekte devam olunsun" yolundaki emri vardır. Kendisinden sonra gelenlerin hiç biri hazineyi altın veya gümüşle değil bakır para (mangır) ile dahi dolduramadığı için Enderun Hazinesi'nin dış kapısı, saray müze oluncaya kadar Yavuz'un mührüyle mühürlenmiştir. İlk başlarda hazinedarbaşında sonra hazine kethüdasında bulunan mührün üzerinde ortada Sultan Selim Şah yazısı, etrafında da "Tevekkeltü alâ Hâlikî / Yalnız beni Yaradan'a güvenirim." ibaresi bulunur.

bir sekinin üzeri de çok değerli kumaşlarla örtülüp üzerine Hz. Yusuf'un sarığı, Ebu Hanife'nin sarıkları, Hz. İbrahim'in tacı konulmuştur. Odalar "misal-i cennete" dönmüştür. Bayram namazını kıldıktan sonra sergiyi gezen sultan, sonrasında defalarca yine gelmiştir. Genç padişah, her gelişinde gördüklerinden yeni dersler çıkarttığını ve dünyanın fani olduğunu söylemiş, bütün bu hazineleri ihsan ettiği için Yüce Allah'a şükretmiştir. Gariptir ki bu hadiseden üç sene sonra 28 yaşında vefat etmiştir. Topkapı Sarayı'nda çok büyük bir eseri yoktur, ancak Sultanahmet Camii gibi büyüklükte, estetikte, sanatta Ayasofya'yı geçen bir camiyi hem de Ayasofya'nın karşısına yaptırmıştır.

Kilerli Koğuşu

Hazine dairesine bitişik olan ve Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılan Kilerli Koğuşu, günümüzde inşa edildiği dönemden çok farklı bir hâldedir. Koğuş, Enderun Avlusu'nun dördüncü avluyla olan sınırını çizen binaların ilkidir.

Kilerli Koğuşu yapıldığı dönemde ahşap ağırlıklı yapılmış 1856 yangınından sonra kullanılamaz hâle gelince bir bodrum ve iki kat şeklinde

Osmanlı kuyumculuğunun zirve eserlerinden 16. yüzyıla ait murassa miğfer

yeniden inşa edilmiştir. Binanın alt katı Enderun'un Kilerli sınıfındaki talebelerin yatakhaneleri, üst katı ise padişah sofrasında kullanılacak olan eşyaların ayrıca yemiş, şerbet ve şurup gibi gıda maddelerinin saklandığı bir çeşit depo olarak kullanılırdı. Hırka-i Saadet Dairesi'ndeki büyük şamdanın mumları, odalarda ve mescitlerinde kullanılmak için imal edilmiş mumlar da burada saklanırdı. Kilerli Koğuşu, iç kiler olarak kullanılır ve o devir için çok kıymetli olan şeker ve baharat gibi gıdalar burada saklanırdı. Diğer malzemeler mutfakların yakınındaki dış kilerde saklanırdı.

Kilerli Koğuşunun bodrum, giriş ve üst katı günümüzde Topkapı Sarayı Müze Müdürlüğü büroları olarak kullanılmaktadır. Binanın içyapısında sanat değeri taşıyan bir süsleme mevcut olmayıp tipik bir devlet dairesi görünümündedir. Tek sıra dışı özelliği, girişin sağ tarafındaki odada bulunan duvar çeşmesidir. Kilerli Koğuşu'nun altında bulunan kemeraltı dehlizinden dördüncü avluya geçilebilmektedir.

Kilerli Koğuşu'nda kilercibaşının nezaretinde yaklaşık yetmiş kadar ağa bulunurdu. Bunlar eğitimleri yanında padişahın sofrasını hazırlamakla da görevliydi. Sofra sermek, ekmekleri hazırlamak, servis yapmak, sofrayı toplamak, bulaşıkları yıkamak onların vazifesi idi.

Peygamber Efendimiz'in türbesi için yaptırılan 48 kg. som altından ve üzeri binlerce elmasla süslü iki şamdandan biri. Bu şamdan Medine Osmanlı topraklarından çıkarken yağmalanmaması için muhtemelen Fahreddin Paşa tarafından Hicaz Demiryolu ile İstanbul'a geri gönderilmiştir.

Şerbetler, şuruplar, macunlar da hazırlarlardı. Padişah isterse yemek saatleri dışında iki çeşit yemek hazırlamak da onların göreviydi. Bunun dışında Harem'in kiler ihtiyacını (her türlü yiyecek ve içecek ihtiyacı) karşılar ve muhafaza ederlerdi. Saraydaki mumların yakılması, bitenlerin yenileriyle değiştirilmesi onların görevlerindendi.

Padişaha yemeğini bizzat kilercibaşı sunardı ki bu Fatih Kanunnamesi'nde açıkça yazılı idi: "Taamı huzur-u âlişana kilercibaşı koya."

İcap ettiğinde ilaçların hazırlanmasından da kilerciler mesuldü. Kilercilerin hizmet ederken abdestli olmaları, koğuş nizamındandı. Sarayda bir ilginç gelenek de Anadolu'da hâlen yaygın olan nisan yağmurlarının biriktirilmesi idi ki bu vazifeyi de kilerciler yapardı.

Kilerde saklanan gıdalar ve kullanılan araç gerecin israf edilmemesine azami dikkat edilir. Bu koğuşta kilercibaşının emrinde çalışan katipler, kilere gelen giden yiyecek, içeceğin kaydını titizlikle tutar.

I. Mahmud dönemine ait bu zümrüt hançer, İran Hükümdarı Nadir Şah'ın hediyelerine karşılık gönderilen parçalardan biridir. Ancak Osmanlı elçileri yolda iken Nadir Şah devrilir ve öldürülür elçiler hediyelerle birlikte geri döner. Hançerin kabzasındaki iri zümrüt ve elmaslar dikkat çeker. Kabza tepesinde bir de saat bulunur. Hançerin kını, altın üzerine mine ve elmaslarla süslüdür.

BU KAPILAR NE İŞE YARAR?

Silahdar Hazine'sinin bugün Kur'an-ı Kerim okunan kısmında kuzeye açılan bir kapı dikkat çeker. Oysa bu duvarın arkası bahçedir. Aynı kapının bir benzeri de hemen bitişiğindeki Arzhane'de mevcuttur. Bu iki kapı aynı yere açılmaktadır. İlk bakışta manasız gelse de bu kapılar bir kulenin iki kapısıdır. Fatih, Edirne Sarayı'ndaki bir seyir köşkünün bir benzerini buraya da yapmıştır ancak günümüze kule değil kapıları ve merdivenleri kalmıştır.

Hazinedar Koğuşu

Kilerli Koğuşu'nun yanında Fatih Köşkü'nde muhafaza edilen iç hazinenin (Enderun Hazinesi) sorumlularının kaldığı Enderun koğuşuna Hazinedar Koğuşu denilmiştir. Bu yapıda aynı Kilerli Koğuşu gibi 1856 yangınından nasibini almış Sultan Abdülmecid tarafından restore ettirilmiş ise de bugün orijinal binadan geriye koğuşun ön tarafında bulunan siyah beyaz çakıl taşlarından yapılma kaldırımdan başka bir şey kalmamıştır.

Bu koğuşun amiri hazinedarbaşı olup Enderun'un mühim mevkilerinden biridir. Yardımcısı da hazine kethüdasıdır. Hazinedarbaşılığı, kilercibaşı, kapı ağalığı gibi vazifelerle birlikte Sultan II. Murad devrinde ihdas edilmiştir. Hazinedarbaşıya aynı zamanda ehl-i hiref (saray ustaları) de bağlıydı ki bunların sayısının birkaç bine ulaştığı zamanlar olurdu.

"Kilerli" ve "Hazinedar" koğuşundakiler çıkmalarda (saray dışında görevlendirilmelerde) sancakbeyi rütbesi ile göreve başlarlardı.

Hazine Koğuşu aynı Kilerli Koğuşu gibi ziyarete kapalıdır ve saray deposu olarak kullanılmaktadır.

Silahdar Hazinesi

Silahdar Hazinesi, Hırka-i Saadet Dairesi'nin hemen bitişiğinde yer alır. 2008 yılında Mukaddes Emanetler Dairesi'nde yapılan yenileme ve düzenlemenin ardından Silahdar Hazinesi, Kur'an-ı Kerim okunan yer ve dairenin çıkış kapısı olarak kullanılmaktadır.

Silahdar Hazinesi'nin kule merdivenleri

Silahdar Hazinesi son tadilattan sonra Mukaddes Emanetler Dairesi'ne ilave edilmiş ve Kur'an-ı Kerim okuyan hafızlar da buraya alınmıştır.

Silahdar ağanın muhafazasında başta padişahın silahları bulunurdu. Ayrıca altın şamdanlar, padişahın "cep harçlığı" olarak kullandığı ve hazine dairesine koymadığı bir miktar para, Has Oda'ya konulmayan Mukaddes Emanetler, yenileri gönderildikçe eskileri İstanbul'a getirilen Harem-i şerif puşideleri, el yazması eski Kur'an-ı Kerimler burada saklanırdı. Padişah silahlarının muhafazası yanında bu silahların bakımı da silahdarın vazifesiydi.

Minyatür ve gravürlerde padişahın arkasında elinde kılıçla temsil edilen görevli silahdardır. Padişahın yakınında olduğu için çok mühim bir makamdır. Her Ramazan Hırka-i Saadet Dairesi'nin temizliğinde de silahdar ağa vazife alır.

Anahtarı Silahdar ağada bulunan silahdar hazinesinin defteri, sır kâtibi ve hazine başyardımcısı tarafından tutulur ve mühürlenirdi. Defter, padişaha verilirdi. Çorlulu Ali Paşa ve Girit'i kuşatan komutan Yusuf Paşa da eski birer silahdar ağaydı. Osmanlı tarihinde Silahdar ağa kökenli yirmiden fazla sadrazam mevcuttur.

DEVLETİN İKİ MANEVÎ TEMELİ

Yavuz Sultan Selim zamanında Mukaddes Emanetlerin Topkapı Sarayı'na getirilmesinin ardından kırkıncısı bizzat padişahın olduğu kırk hafız tarafından, "Hayırların fethi, belaların def'i" için yirmi dört saat Kur'an-ı Kerim okumaya başlanır. Bu manevi nöbete şahit olan Yahya Kemal şöyle yazar: "Gezintilerimde iki hakikat keşfettim. Bu devletin iki manevî temeli vardır. Fatih'in Ayasofya minaresinden okuttuğu ezan ki hâlâ okunuyor. I. Selim'in Hırka-i Saadet önünde okuttuğu Kur'an ki hâlâ okunuyor."

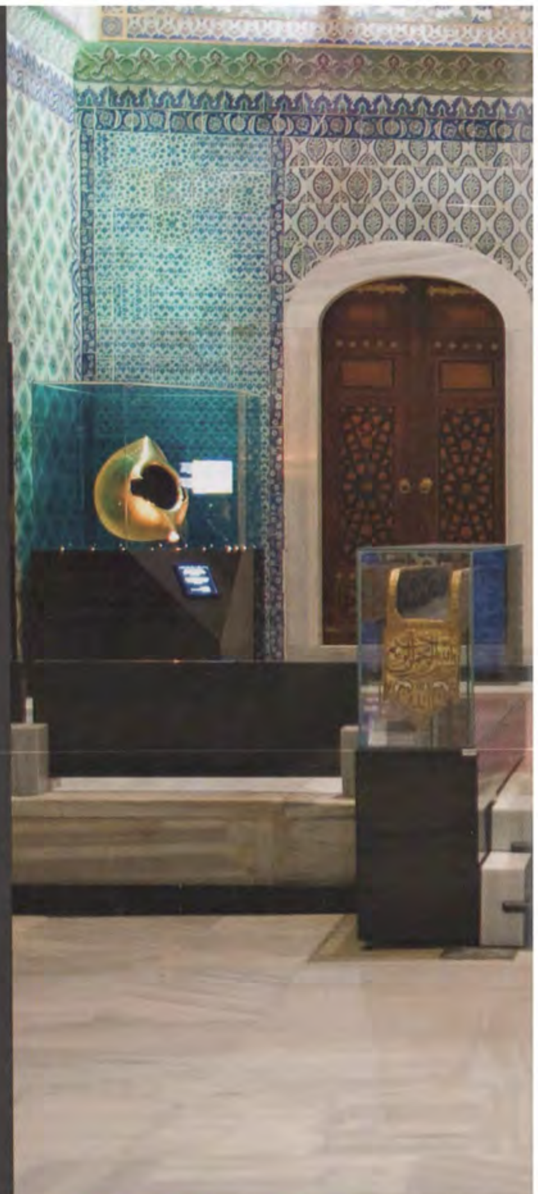
Mukaddes Emanetler
Dairesi'nin avludan görünüşü

Has Oda (Hırka-i Saadet Dairesi - Mukaddes Emanetler Dairesi)

Has Oda, adını padişaha has bir oda olmasından alır. Enderun Avlusu'nda padişahların kendilerine mahsus dairesidir. Fatih Köşkü ve Çinili Köşk (Sırça Saray) gibi Has Oda da bir saray köşkü olarak Fatih devrinde inşa edilmiştir. 1509'daki depremde, Enderun hamamı yıkılırken Has Oda, sağlam yapısı ile hiç zarar görmemiştir. Bina ilk ciddi tamiratı Sultan III. Ahmed devrinde görmüştür.

Has Oda, ilk inşasında Taht Odası sultanın yatak odası olarak düşünülmüş, ayrıca çalışma odası olarak da kullanılmıştır. Yavuz zamanında Mukaddes Emanetler'in getirilmesiyle bambaşka bir görev üstlenmiştir. Yavuz, Mısır'dan getirdiği mermerlerle Has Oda'yı kaplatmıştır. Has Oda'nın adı da Hırka-i Saadet Dairesi olarak anılmaya başlanmıştır.

Hırka-i Saadet, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Kâ'b ibn Züheyr'e hediye etmiş olduğu hırkadır. Kâ'b ibn Züheyr, Efendimizin huzurunda tövbe edip Müslüman olmuş ve Peygamberimize bir kaside okumuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber çok duygulanmış ve sırtındaki hırkasını çıkartıp Kâ'b'a giydirmiştir. Bu hâdise bütün İslâm âleminde yankı uyandırmış ve bu

Mukaddes Emanetler Dairesi'nde Şadırvanlı Sofa'nın mermer sekisi. Has Odalılar yatsı namazlarını bazen burada kılar. Ayrıca bu seki padişahların kitap okudukları yahut okunan kitapları dinledikleri bir yerdir. Özellikle Kanuni burada oturmayı çok sever.

hırka (bürde), İslâm devletlerinin hükümdarlarınca Peygamber yolunda gitmenin ve O'nun halifesi olmanın simgelerinden biri olarak kabul edilmiştir.

Hırka daha sonra Emevi Halifesi Muaviye tarafından satın alınmış ve bayramlarda giyilmiştir. Halifeden halifeye aktarılan hırka, Abbasi halifelerince de dinî günlerde giyilmiştir. Yavuz Sultan Selim tarafından İstanbul'a getirilen hırka o gün bugündür İstanbul'u şereflendirmektedir. İstanbul'da Peygamber Efendimizin bir hırkası daha vardır ki o da Hırka-i Şerif adıyla bilinir ve aynı adı taşıyan camide Ramazan aylarında ziyarete açılır.

Mukaddes Emanetler Dairesi dıştan yaklaşık 24 metre uzunluğunda ve aynı genişlikte kareye yakın bir plana sahiptir. Daire, geniş bir kemerin ikiye ayırdığı iki bölümlü bir sofa ve iki odadan müteşekkildir. Dairenin dış duvarları yaklaşık 1,5 metre, odalarla sofa arasındaki duvar ise 3,10 metredir.

Mermer Seki ve Kuyu

Has Oda'nın girişinde sol tarafta yorgun turistlerin oturduğu mermer seki, padişahların cenazelerinin gasledildikten sonra cenaze merasimine kadar bekletildiği bir yerdir. Padişah Has Oda'daki çalışma odasına girerken bu mermer sekinin önünden geçer. Mermer sekinin yanında üstü bronz kapakla kapalı kuyu, Hırka-i Saadet temizliğinin ardından çıkan tozların ve temizlikte kullanılan bezlerin ayakaltında kalmaması için atıldığı yerdir. Kuyunun kapağı kilitlidir.

Buhur Dibeği (Mermer Havan)

Has Oda'yı ziyarete gelenlerin pek çoğunun hiç dikkat etmediği Buhur Dibeği dairenin girişinin sağındaki köşededir. Üzerinde dibekle ilgili Farsça ifadeler bulunur. Has Oda gerek Mukaddes Emanetlerin bulunduğu bir mekân olmasından gerekse padişahın çalışma odasını içinde barındırmasından dolayı güzel kokmalıdır. Bunun için amber, öd ağacı gibi güzel koku yayan maddeler burada dövülürdü. Elde edilen kokular buhurdanlıklarda

Mukaddes Emanetler Dairesi önünde padişahların tabutlarının konulduğu mermer seki ve dairenin temizliğinde çıkan tozların atıldığı kuyu Buhur dibeği

Buhur Dibeği. Mukaddes Emanetler Dairesi'nin her zaman güzel kokması için amber, öd ağacı gibi güzel kokulu maddeler burada dövülerek içeri alınırdı.

SULTAN SÜLEYMAN'IN TARİH MERAKI

Yabancı seyyahlardan Luigi Bassano, Kanuni Sultan Süleyman'ın yemek esnasında bazen de yemek sonrasında Osmanlı tarihçilerinin eserlerini, Büyük İskender tarihini, İbn-i Sina'nın ve diğer Arap filozofların ve âlimlerin kitaplarını okutturarak dinlediğini aktarır. Bu okumalar genellikle şadırvanlı sofadaki mermer sekide yapılır. Kanuni'nin babası Yavuz Sultan Selim de tarih kitaplarına meraklı olup özellikle Vassaf Tarihi'ni okurdu.

yakılarak Has Oda'nın güzel kokması sağlanırdı. Buhur Dibeği'nin üzeri bugün bir camla kapatılmıştır. Dibeğe yaklaşanlar hala güzel kokular yaydığını fark edeceklerdir.

Şadırvanlı Sofa

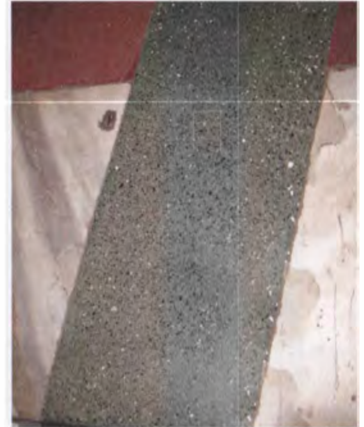
Has Oda'nın giriş kapısının üzerinde Osmanlı'nın hattat padişahlardan Sultan III. Ahmed'in bizzat kendisinin yazdığı Kelime-i Tevhid bulunur. Hep Lale Devri ile hatırlanan Sultan III. Ahmed'in bu tür hat levhaları sarayın pek çok yerini süsler.

Girişte ilk kısım Has Oda'nın Şadırvanlı Sofa'sıdır. İki kubbeli olup adını ilk kubbenin altında bulunan şadırvandan alır. Diğer kubbe altında da padişahın oturması ve Has Oda'lıların namaz kılması için bir seki bulunur.

Has Oda doğrudan kıbleye dönük olmadığı için girişin tam karşısındaki bu seki üzerinde zemine yerleştirilmiş olan yaklaşık bir metrelik yeşil bir mermer parçası ile kıble gösterilmiştir. Bu sekide bulunan ahşap dolaplarda padişahın hususi kitapları bulunur.

Şadırvanlı Sofa'nın sağ tarafında bulunan Arzhâne'ye ve diğer odalara açılan ahşap kapılar ve pencere kapaklarının bazıları, binanın ilk yapıldığı dönemden kalmadır. Tahta kapının birinin üzerinde "es Sultan Mehmed bin Murad Han" kitabesi Fatih zamanından kalma olduğunu gösterir.

Şadırvanlı Sofa'yla aynı ismi taşıyan Harem'de de bir mekân mevcut olmakla birlikte o Şadırvanlı Sofa'da şadırvan bulunmaz.

Şadırvanlı Sofa'daki sekide kıbleyi gösteren yeşil mermer

Arzhâne

Şadırvanlı Sofa'nın sağında bulunan Arzhane'ye "Üdhulûha bi selamin aminîn/Oraya emniyetle ve selametle girin." (Hicr Sûresi, 46) yazılı kapıdan girilir. Padişah burada kendine gelen arz kâğıtlarını (telhisleri) okur ve gerekli emirleri verirdi. Adını da bu faaliyetten alır.

Arzhane aynı zamanda bir bekleme odasıdır. Cülus merasimlerinden evvel yapılan iç biata gelenler ve her sene Ramazan ayında yapılan Hırka-i Saadet ziyaretinin davetlileri kendilerine sıranın gelmesini burada beklerdi.

Arzhane'nin duvarları Tekfur Sarayı, İznik ve Kütahya üretimi olan çinilerle döşelidir. Çini panoların üzerindeki yazı kuşağında Ahzab Sûresi'nin 38-44. ayetleri yazılıdır. Bu sûrenin sonraki kısımları ise Has Oda'nın kubbesinin tam ortasında yer alır.

Günümüzde Mukaddes Emanetler'in bir kısmı bu odada sergilenmektedir. Arzhane'den Taht Odasına bakan bir geçit vardır. Bu geçit daha evvel alt kattaki Has Oda koğuşlarına inen merdiven başı iken sonraki yıllarda kapatılmıştır. Üzerinde ise Peygamberimize selam yazılıdır: "es selamu aleyke Ya Habiballah".

Arzhane'nin Silahtar Hazine Odası'na açılan bir kapısı da vardır ve 2008'de bu dairede yapılan restorasyon ve düzenlemenin ardından bu kapı kullanıma açılarak Kur'an-ı Kerim okuyan hafızlara bir bölüm ayrılmış, ayrıca mukaddes emanetlerin bir kısmı değişmeli olarak burada sergilenmeye başlanmıştır. Son düzenleme ile daireden çıkış da Silahdar Hazine'sinden yapılmaktadır.

Has Oda'da Kur'an okunması geleneğini Mısır Seferi'nin ardından Mukaddes Emanetlerin getirilmesiyle birlikte Yavuz Sultan Selim başlatmıştır. Sultan Selim kendisinin içinde bulunduğu bir grubun her gün yirmi dört saat boyunca burada Kur'an-ı Kerim okumasını istemişti. Bu gelenek Osmanlı döneminde devam etmiş, 1920'de kesintiye uğramış, saray 1924'te müze yapılmış; 1962'de modern müzecilik esaslarına uygun olarak halkın ziyaretine

Arzhane'de Peygamber Efendimiz'e ve İslam büyüklerine ait kılıçlar

açılmıştı. 1980'de müzenin açık olduğu saatlerde Kur'an okunmasına karar verildi. Bir süre sonra son verilen bu uygulama 1991'de yeniden başladı. 1996'dan itibaren 24 saat kesintisiz Kur'an okunmasına geçildi. Bugün de sarayda 24 saat Kur'an-ı Kerim okunmaya devam edilmektedir. Mesai bitiminde hafızlar okumalarına Mukaddes Emanetler'de değil, Kuşhane'deki kendilerine ayrılan yerde devam etmektedir. Günümüzdeki okumalarda her hafız kendi hatmini takip ederek okumayı sürdürmektedir. Mevcut bilgilere göre Dünya üzerinde bu şekilde sistemli olarak 24 saat Kur'an okunan başka bir yer mevcut değildir.

Mukaddes Emanetler Dairesi'ndeki Arzhane'nin Mermer Sofa'ya bakan kapısındaki ilginç metal kitabe

Arzhane'nin Mermer Sofa'ya çıkan kapısının dış tarafında kapı kanadına çivilenmiş küçük pirinç bir levha vardır. Pek dikkat çekmeyen bu levhadaki yazılar ancak yandan yansımayla görülebilmektedir. Sarayda metal üzerine yazılmış çok nadir kitabelerden biridir. Üzerinde "Gör kuvvet pazusun Sultan Murad Han'ın..." mısrasıyla başlayan kitabe, kuvvetiyle meşhur olan Sultan IV. Murad'ın Topkapı Sarayı'ndaki demir (gümüş) kapıyı üç defa ok atışıyla deldiğinden bahsetmektedir. Delinen kapının levhanın bulunduğu kapı olması kuvvetle muhtemeldir.

Taht Odası

Hırka-i Saadet Dairesi'nin en mühim yeri taht odasıdır. Barındırdığı emanetler ve tarihten gelen saygınlığından dolayı olsa gerek ziyarete kapalı olan bu odanın Arzhane'den bir kısmı görünür ki Hırka-i Saadet Muhafazası da görünen yere konulmuştur. Giriş kapısının üstünde Hz. Peygamber'e (s.a.s.) bir selam vardır: "Esselamu aleyke ya Resulullah" Kapının üzerine de Hz. Mevlana'dan mısralar işlenmiştir.

Arz Odası'ndan bakılınca Taht Odası'nda görünen taht ve Hırka-i Saadet Mahfazası. Önde Sancak-ı Şerif Mahfazası

Taht Odası'nda yeni tahta çıkacak padişahın iç biat merasimi yapılır, yeni padişah buradaki tahta otururdu. Sadrazam ve şeyhülislâm yeni padişaha burada biat ederdi. Resmî cülus merasiminden evvel burada iki rekât namaz kılardı.

MUKADDES EMANETLERİN TASVİRİ

Mustafa Sâfi, "beytü'l hilafe" (Halifenin evi) de emanetleri şu şekilde anlatır: 1611'de Sultan IV. Murad zamanında tarihteki en büyük tamiratlardan birini gören Kâbe'den getirilen eşyalar, yenisi altından yapılarak gönderilen gümüş yağmur oluğu, selden dolayı yıkılan Kâbe'nin kullanılmayacak hâlde olan ahşap parçasından yapılmış bir âsâ. Sultan I. Ahmed zamanında önce yine Taht Odası'nda muhafaza edilen emanetler, altın işlemeli kumaşlara sarılmış ve taht-ı saadet'in yanında yüksek bir rafta altın yaldızlı bir kutuya konmuş Peygamber Efendimiz'in hırkası, yine tahtın yakınındaki duvarlara asılı olan sancağı, kılıcı, yayı ile Dört Halife'nin kılıçlarından oluşuyordu.

Oda, sarayın ilk zamanlarında Harem bulunmadığı için yatak odası olarak da kullanılmış, Mukaddes Emanetlerin gelmesiyle bambaşka bir görev ifa etmeye başlamıştır. Padişahların günlük yaşantılarının önemli bir kısmı burada geçer.

Taht Odası'nın kubbesi diğer kubbelerden çok daha yüksektir ki bu hükümdarın kullandığı bir oda olduğunun da işaretidir. Ayrıca bu odanın bacası yukardan bakıldığında bir minareyi andıran yapısıyla ilginç bir görüntü oluşturur.

Odada hâlen mevcut olan sayebanlı taht, Sultan IV. Murad zamanından kalmadır. Tahtı, Evliya Çelebi'nin babası, sarayın kuyumcubaşısı Derviş Zıllî Mehmed'in yaptığı rivayet edilir ki Kâbe üzerindeki Altınoluk'u da onun yaptığı bilinir. Bu tahtın en büyük özelliği, Mukaddes Emanetlerin içine konulmasıdır. Sonraki yıllarda tahtın iki tarafı gümüş işlemelerle örülerek Mukaddes Emanetler'in muhafaza edildiği bir şebeke hâline getirilmiştir.

Taht Odası'nda çini panoların üst tarafında "Hırka Kasidesi" olarak da bilinen el-Busirî'nin, Peygamber Efendimiz'i anlatan Arapça Kaside-i Bürde'si bulunur. Kaside-i Bürde'nin üst tarafında da siyah zemin üzerine altın yaldızla Fetih Sûresi'nin ilk ayetleri, kubbenin tam ortasında ise Ahzab Sûresi'nin 45, 46 ve 47. ayetleri yazılıdır. Duvarlarında Kâbe kuşakları ve gaza sancakları bulunur. Kubbeden sarkan zincirin ucunda çok kıymetli mücevher askılar vardır.

Osmanlı tarihinde onlarca padişah gelmiş, merkezi yönetimin bulunduğu saraylar bile değişmiş, ancak Hırka-i Saadet, Mısır'dan getirildiği günden beri Has Oda'da saklanmaya devam edilmiştir.

Has Oda'nın arka taşlığı da görülmeye değer, ziyaretçiler genellikle mermer sofadaki havuzun etrafında dolaşmakta Hırka-i Saadet'in arka taraflarına ise bakmamaktadır. Buradan Harem bölümündeki Mabeyn-i

HAS ODA DIŞINDAKİ SİLAHLAR

Has Oda'nın dış duvarları, sadece çini panoları, mermerleri ile değil aynı zamanda duvarlara asılı bulunan hükümdar silahlarıyla da meşhurdur. Burada Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi esnasında kullandığı ok ve yayı, IV. Murad'ın beş kalkanı tek bir atışta delen ciridi, kalkanlarla beraber sergilenirdi.

Hümâyûn'a açılan bir kapı vardır. Kapının en üst tarafındaki üç satırlı çini levhada Besmele, Kelime-i Tevhid ve Hulefâ-ı Râşidîn'in isimleri yazılıdır. Bu kapının tarihimizdeki en mühim yanı, kafes usulü ile sancağa gönderilmeyip Harem bölümünde Şimşirlik'te tutulan şehzadelerin, taht sırası kendilerine geldiğinde iç biat için Has Oda'ya bu kapıdan geçmeleridir. Yıllarca kafes hayatı süren bir şehzade için bu kapının manası çok farklı olsa gerektir.

Kapının yakınındaki bir çini panoda "Hayru'l-ashâb men delleke ale'l-hayr (En iyi arkadaş, seni hayra yönlendirendir.)" ifadesi yazılıdır. Arka taşlıkta yeşil renkte "Euzü Besmele" ve Ayete'l Kürsi hatları görülmeye değerdir. Yine buradaki bir çini panoda "Hayru'l-ashâbi men delleke ale'l-hayr (en iyi arkadaş hayra yol gösterendir)" ifadesi yazılıdır. Has Oda'nın dış duvarlarında Kahire mermerleri ve sıratlı mavi- beyaz çiniler mevcuttur. Topkapı Sarayı'nda binaların kapı yanlarında en çok görülen kitabeler genellikle yapılan tamirlerle alakalıdır. Oysa Has Oda'nın Harem'e açılan kapısının üzerindeki çini kitabe, saraydaki en dikkat çekici tamir kitabesidir. Çünkü diğer tamir kitabeleri hep binalarla alakalı iken burada Has Oda'daki "Cenab-ı Fahrü'l Enbiya Efendimizin Hırka-i Şerif'ine mahsus astarın Sultan Mehmed Reşad Han tarafından aslına sadık kalınarak tamir ettirildiğinden" bahsedilmektedir.

Has Oda Merasimleri

Bâbü's saade önünde yapılan üç merasim öncesinde Has Oda'da da bu merasimlerin ön merasimleri yapılır. Cülûs (tahta çıkma) merasimi öncesinde yeni padişah, buradaki tahta oturur ve sadrazam ile şeyhülislam kendisine biat ederdi (iç biat). Sefer vakti, padişah bizzat sefere çıksın veya çıkmasın burada muhafaza edilen Peygamberimizin Sancak-ı Şerif'ini kendi elleriyle çıkartırdı. Sultanların cenaze merasimlerinden evvel gasil, Hırka-i Saadet Çeşmesi'nde yapılır, sonra da dairenin girişindeki mermer sekiye tabut konulurdu.

Taht Odası'nın kubbesi. Kubbenin tam ortasında Ahzab Sûresi'nin 45, 46 ve 47. ayetleri yazılıdır.

Hırka-i Saadet Ziyareti

Her ramazan ayının on beşinci günü halife padişahın öncülüğünde Hırka-i Saadet merasimi yapılırdı. (Eğer on beşinci gün cumaya denk geliyorsa merasim bir sonraki güne ertelenirdi.) Ramazanın on dördüncü günü vezirler, kethüdalar, yeniçeri ağası, defterdarlar gibi görevlilere tezkireler yazılarak Hırka-i Saadet ziyaretine davet edilirlerdi. Ulemayı ise şeyhülislâm davet ederdi.

Merasimin bir önceki gecesi Has Oda'da padişahın da iştirak ettiği bir temizlik merasimi yapılırdı, öncesinde Mukaddes Emanetler; Has Odalılar tarafından Revan Köşkü'ne taşınırdı. Bu taşıma işlerine padişah da iştirak ederdi. Sultan, gül suyuna batırılmış bezlerle Hırka-i Saadet şebekesini temizler, has odalılar dairenin diğer kısımlarını temizlerdi. Bu temizlikten çıkan tozlar ve kullanılan bezler dışarıda mermer sekinin yanında bulunan kuyuya atılırdı. Günümüzde de bu gelenek kısmen devam ettirilmekte ve bu dairenin teferruatlı temizlik ve bakımı Ramazan aylarında yapılmaktadır. Günümüzde saray içinde mutat temizliğine en çok hassasiyet gösterilen kısımdır.

O gün padişah ve has odalılar sabah namazını hünkâr imamının arkasında Hırka-i Saadet Dairesi'nde kılardı. Hırka-i Saadet ziyareti Ayasofya Camii'nde öğle namazının kılınmasını müteakip yapılırdı. Baş imam, ikinci imam, has oda imamı, müezzin ve çavuş ağalar ayakta sırayla Kur'an-ı Kerim okurdu. Merasim sırasında padişah sandukanın yanında, sadrazam sağında, Darü's saade ağası solunda durarak ziyaret ifa olunurdu.

Hırka-i Saadet sandukasının altın anahtarı sadece padişahta bulunur ve onunla sandukayı açardı. İçte hırkanın bulunduğu iki kanatlı çekmecenin altın anahtarı da padişahta bulunurdu. Törene katılacak herkesin gelmesinin ardından sultan sandukayı açar, ardından sadrazamın ve diğer devlet erkânının ziyaretine müsaade ederdi.

Hırka-i Saadet'in iç mahfazası

SULTAN MEHMED REŞAD VE HIRKA-İ SAADET

Sultan Mehmed Reşad son Hırka-i Saadet ziyaretine gelişinde 74 yaşındadır. Ağır hasta ve hâlsiz iken saatlerce ayakta durarak merasimi bitirmeye çabalar. Maiyetinin Dolmabahçe'ye geri dönülmesi ısrarını kabul etmez. Bir ara dayanamaz ve diz çökerek başını Hırka-i Saadet sandığına dayar sonra yeniden kendini toparlayıp merasime devam eder ve bitirir. Dolmabahçe'ye Sarayı'na güçlükle dönmüştür. Padişah on üç gün sonra yeniden Topkapı'ya getirilecektir. Çünkü padişah Kadir Gecesi'nin sabahında vefat eder. Her padişah gibi baba ocağı Topkapı Sarayı'nda gasledilip kefenlenecektir. Yine ne tuhaftır ki kendinden sonra padişah olacak olan kardeşi Sultan Vahdeddin'e Topkapı Sarayı'nda gasledilmek de nasip olmayacaktır.

Ziyaretlerde Peygamber Efendimize duyulan hürmet dolayısıyla asla oturulmaz, bütün merasim boyunca ayakta durulurdu. Ziyarete gelenler tekbirler getirerek, dualar ederek Hırka-i Saadet bohçasına yüz sürerlerdi. Yapılan ziyaret Hz. Peygamber'in şefaatine nail olmak için yapılırdı. Ziyarete ancak davetliler katılabilirdi, umuma açık değildi. Merasim bittikten sonra daire en düşük rütbeden başlanarak terk edilirdi. En sonunda şeyhülislâm, sadrazam ve padişah daireyi terk ederdi.

Yüz sürülen kısmı Silahdar ağa, altın tas içinde getirilen gül suyu ile yıkar, amber sürerek kuruturdu. Hırka-i Saadet, padişah tarafından, yenilenen bohçasına konulur ve altın çekmeceye yerleştirilirdi. 19. yüzyıl başlarında hırka yerine hırkanın üzerine örtülen tülbentlere yüz sürülmeye başlanmıştır. Enderun'un ziyaretinin bitmesi ve Enderun avlusunun tamamen boşaltılmasının ardından Harem halkı, valide sultanın kontrolünde Hırka-i Saadet'i ziyaret ederdi. Sonraki yıllarda ise Harem halkı Dolmabahçe ve Yıldız Saraylarından Topkapı Sarayı'na kapalı arabalarda ziyarete gelir oldular.

Hırka-i Saadet'te pek çok padişahın apayrı hatıraları vardır. Çoğu sefere giderken Hırka-i Saadet'i yanlarında götürmüştür. Sultan III. Mehmed, Eğri Seferi'nde (1596) savaş kaybedilmekte iken Hoca Sâdeddin Efendi'nin teşvikiyle yerinden ayrılmamış ve Hırka-i Saadeti giyerek muhtemel bir hezimeti zafere dönüştürmüştür.

Hırka-i Saadet Dairesi; cumhuriyet döneminde 1927'de ziyarete kapatılmış, uzun süre kapalı kalan mekân, 1962'de "Mukaddes Emanetler Dairesi" olarak ziyarete açılmıştır. Bu satırların yazarına 2006'dan beri Ramazan ayında sembolik olarak yapılan Hırka-i Saadet ziyareti iki defa nasip olmuştur ki sandukanın açılması ile odaya yayılan kokunun güzelliğini tarif etmeye imkân yoktur. Hırkaya dokunmadan gerçekleştirilen ziyarette, insanların yüzlerine yansıyan hüzün ve hasret görülmeye değerdir.

Sultan IV. Murad zamanında gönderilen daha sonra yeni Altınoluk gönderilince İstanbul'a geri getirilen Kâbe'nin Altınoluk'u (Mizâb-ı Kâbe)

Destimâl Odası

Şadırvanlı Sofa'nın sol tarafında yer alan Destimâl Odası, ilk yapıldığı dönemde Has Odalıların yemekhanesi sonra koğuşu olarak kullanılmıştır.

Has Odalıların Yavuz Sultan Selim zamanında koğuşu alt katta olup Taht Odası ile Arzhâne arasındaki boşluktan inilirdi. Sonra bu geçit kapatılmıştır, ancak dikkatli bakıldığında hâlen kapı yeri bellidir. II. Osman, Has Odalılar için daireye yeni ilaveler yaptırmıştır ki çok sayıda kitabe yapılan tamirlerden bahsetmektedir.

Hırka-i Saadet ziyaretlerine gelenlere 19. yüzyıldan itibaren ziyaretin hatırası olarak birer mendil hediye edilirdi ki bunlara Farsçada mendil demek olan destimâl denilmiştir. Destimâlların tam ortasında talik hatla "Nuru'l Hüda. (Allah'ın nuru) Kulnâ bihi tekrimen sallu aleyhi ve sellimu teslima (O'nu yüceltsin diye söyleriz: O'na salat u selam getirin)" ifadesi bulunurdu. Dört köşesinde ise

"Hırka-ı Hazret-i Fahr-ı Resule
Atlas- çarh olamaz pâyendâz
Yüz sürüp zeyline takbîl ederek

Kıl şefî-i ümeme arz-ı niyâz" yazardı. Yıllar sonra destimâl sahibi vefat edince kefenlenme esnasında yüzüne bu destimal örtülürdü.

Oda, bugün Mukaddes Emanetler'in sergi salonu olarak kullanılmaktadır.

Has Odalılar

Kırk kişi olan Has Odalılar, Enderun'un en üst sınıfıydı. Bu oda halkı, padişaha en yakın Enderunlulardı. Has Oda'nın en büyük zabitleri has odabaşı, silahdar ağa, çuhadar ağa, rikâbdar ağa, tülbentçi başı ve anahtar ağası idi. Bunların ilk dördüne padişaha olan yakın konumlarından dolayı arz ağaları denirdi. Has Odalılar, saç ve zülüf bırakma ayrıcalığına sahipti. Bundan dolayı "zülüflü ağalar" olarak da bilinirlerdi, ancak sakal bırakamazlardı. Sakal bırakmaları için Enderun'daki eğitimlerinin tamamen bitmesi ve bir dış vazife almaları gerekliydi.

Has Oda'nın zülüflü ağaları, padişahın Has Bahçe'deki ağaçları budamasından, Arz Odası'na gitmesine; Adalet Kulesi'nde Divan toplantılarını takip etmesinden Kadir gecesinde Kadir Alayı'yla bir camiye gitmesine kadar pek çok faaliyette hep yanında bulunurlardı.

Peygamberimizin Uhud Savaşı'nda kırılan dişinin parçasının konulduğu mahfaza ve Sultan Vahdeddin'in yaptırdığı altından yapılmış değerli taşlarla süslenmiş kutusu

Destimal Odası

Sarayın meşhur siyah laleleri

Sürekli padişahın yakınında olan Has Odabaşı, mareşal derecesindeydi. Ondan sonra protokolde ikinci sırada gelen silahdar ağa, saray başyaveri derecesindeydi ki padişahın kılıcını taşırdı. Çuhadar ağa ise alaylarda padişahın arkasında yer alır, padişahın kürkünü, kaftanını taşır ayrıca bunların bakımını yapardı. Rikâbdar ağa, padişahın ayakkabılarından, tülbendçibaşı ise sarıklarından mesuldü. Has Odalılardan iki zülüflü ağa padişah uyuduktan sonra ellerinde şamdanla padişahın yakınında sabaha kadar değişmeli olarak nöbet tutardı.

"Emanet-i Mukaddese" de yirmi dört saat Kur'ân okunması ve Devlet-i Aliyye'nin muzafferiyeti, Osmanlı sultanının dünya ve ahiret selâmeti için dua edilmesini has odalılar yapardı. Güzel sesli olanlar, ramazanlarda

sarayda çifte ezan okurlar, teravih namazlarının aralarında çeşitli makamlarda ilâhîler okurlardı. Hangi aradaki ilâhînin hangi makamda okunacağı belliydi. Sarayda verilen musiki eğitiminin bunda büyük rolü olurdu. Bazı zamanlar mevlid de okurlardı.

Kuşhâne ve Harem Kapısı

Kuşhane

Harem'den çıkış kapısı olarak kullanılan Kuşhâne, büyük boyutta bir kuş evine benzemektedir. Padişaha sunulacak yemekler Matbah-ı Amire'deki özel Kuşhane mutfağında hazırlanırdı. Buranın amirine kuşçubaşı denirdi. Kuşhane Osmanlı'da aynı zamanda dibi dar ağzı geniş özel tencereler için de kullanılan bir tabirdir. Kuşhane'de hazırlanan yemekler buradan servis edildiği için bu ismi almış olması muhtemeldir. 1480'lara ait bir kaynakta (Angiolello) üçüncü avluda bir saray kuşhanesinden bahsedilmekte padişah ıslık çalınca takla atan, havada çeşitli figürler çizen kuşlar olduğu anlatılmaktadır.

Harem'in Kuşhâne Kapısı üzerinde Sultan I. Mahmud Han'ın tamir kitabesi bulunur. Sultan II. Mahmud'un da buraya ait bir hatırası vardır. Kendisini öldürmeye gelen asilerin elinden Cevri Kalfa'nın yardımıyla kurtulan ve Harem'in damına çıkartılan şehzade, daha sonra peşindekilerin tesirsiz hâle getirilmesinin ardından buradan merdivenle aşağıya indirilmiştir.

Güneş Saati

Has Oda Dairesi'nin ön tarafındaki güneş saati, namaz vakitlerinin belirlenmesi için Fatih'in emriyle yapılmıştır. Osmanlılar tarafından yapılan ilk güneş saatlerinden biridir. Saatin üzerinde Sultan III. Mustafa devrinde tamir edildiğine dair bir kitabe mevcuttur. Osmanlı camilerinde bulunan muvakkithaneler de çeşitli saatlerin yardımıyla namaz vakitlerinin belirlenmesini yapardı. Önceki İslâm devletlerinde de vakit tespitiyle vazifeli kişiler bulunmakla birlikte bu iş için hususi bir mekân olarak muvakkithâneleri ilk defa Osmanlılar kullanmıştır.

Odasız Enderunlular

Padişahın avları esnasında kullanılan alıcı kuşlara (şahinler ve doğanlar) bakan doğancılar da Enderun ağalarındandı. Koğuşları, seferlilere verilince odasız kalmışlardır. Fatih zamanında sarayda dokuz şahinci vardır. Sonraları sayıları kırka kadar yükselmiştir. Doğancılık, Anadolu'da bir meslek halini almıştır.

Cüceler fizik olarak sevimli bulunduklarından "şirinkârlık" yapmaları için saraya alınırdı. Saray eğlencelerinde ve şenliklerde cücelerin özel bir yeri vardı. Has Oda, Hazinedar, Kiler ve Seferli odalarında cüceler bulunurdu. Başcüce, padişaha kitap okur, padişahın kitaplıklarına da bakardı. Ancak cüceler rikab-ı hümayuna (padişahın atla bir yerden bir yere gitmesine) dâhil değillerdi.

Dilsizler (bîzebân) doğuştan sağır ve dilsiz olan siyah veya beyaz hadımların en zekilerinden seçilirdi. Hükümdara, devlet adamlarına hizmet ederken, mahrem devlet konularını öğrenip dışarıya çıkarmamaları için tercih edilirlerdi. Seferli Ocağına bağlı olmakla beraber diğer Enderun ocaklarında da dilsizler bulunurdu. Bazen de devlete karşı işlenen ağır suçların faillerinin infazı dilsizlerce yapılırdı.

Havuzlu Mermer Sofa (Sofa-i Hümâyûn)

Sofa-i Hümâyûn, Has Oda'nın dış tarafında, gördüğü manzara ile sarayın en güzel taşlığı olarak kabul edilir. Fatih Sultan Mehmed'in burada Karadeniz'in Akdeniz'le buluştuğu Boğaz'ı, Haliç'i ve İstanbul, Galata, Eyüp ve Üsküdar'dan oluşan başkentin dört semtini hâkim bir konumdan seyrettiğini İdrisi Bitlisi yazar. Fatih Sultan Mehmed Han, egemenliği altındaki coğrafyayı âdeta burada görmektedir. Bu mekân aynı zamanda padişahların tefekkür etmek, sakin kafayla düşünmek, istirahat etmek için de çekildikleri bir mekândır. Pek çoğu şair olan Osmanlı padişahlarının şiirlerinin bir kısmını burada yazmış olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Sofanın Has Oda duvarında, vefat eden padişahların gasledildikleri çeşme, Hırka-i Saadet Dairesi'nin hacet (dua) penceresi; ortada Fıskiyeli Havuz, avlunun sol tarafında Sünnet Odası ve hemen yanındaki İftariye Kameriyesi; sağ tarafında Revan Köşkü, sofanın Gülhâne tarafında altta kalan İncirlik ve Fil Bahçeleri, karşı köşesinde ise Bağdat Köşkü yer alır.

Bu sofadaki havuza bir balkon şeklinde Mermer Taht uzanır. Revakların altı bazen divan toplantılarına da ev sahipliği yapmıştır. 1618'de Sultan II. Osman, Mermer Taht'a oturmuş ve Lehistan üzerine yapılacak Hotin Seferi ile alakalı devlet adamlarının görüşlerini burada almıştır.

Mermer Taht, ayrıca dinî bayramlarda padişahın Enderun ağaları (iç oğlanlar) ile bayramlaştığı yerdir. Diğer bayramlaşma merasimi Harem'de ve en mühimi ise Babü's saade önünde yapılır. Sarayburnu'nun esintisini alan bu bölgeye Osmanlı döneminde revaklar arasında camekânlar konulmuş ve sofanın etrafı perdeler ile kapatılarak bu esintiye mâni olunmaya çalışılmıştır. Mermer zeminde o dönemde yapılan camekânların oluşturduğu delikler ve izler hâlen mevcuttur.

Mermer Sofa kullanıldığı dönemlerde hasırlarla ve halılarla kaplıdır. Padişahların bazen şeyhülislam, sadrazam gibi üst düzey devlet adamlarıyla

burada görüştüğü, yaza denk gelen ramazanlarda Huzur Dersleri'ni burada yaptıkları bilinir. (Huzur Dersleri ramazan aylarında padişahın huzurunda Kur'an ayetlerinin âlimler arasında müzakere edilmesidir.)

Havuzun olduğu kısımda eskiden daha büyük bir havuzun bulunduğu kaynaklarda anlatılır. Şimdiki havuz, o eski havuzun yerine 1641'de yapılmıştır. Havuza çeşmelerden az miktarda ancak durmaksızın şırıltı halinde sular akıtılarak ortama güzel bir sesin yayılması sağlanmıştır. Havuzdaki sular buradan da sarayın bahçelerine akıtılırdı.

Sünnet Odası

Mermer Sofa'da eskiden de üç köşkün bulunduğu, bunların 1633'te yaşanan büyük yangında kül olmasının ardından yerlerine bugün sofada gördüğümüz Sünnet Odası, Revan ve Bağdat Köşklerinin yapıldığı bilinir. Sünnet Odası'nın yerindeki köşk, Kanuni tarafından yaptırılmış, yangından sonra Sultan İbrahim devrinde büyütülerek bugünkü hâlini almıştır. Yaklaşık 35m²'dir. Adını şehzadelerin burada sünnet edilmesinden ve padişahların burada vakit namazların sünnetini kıldıktan sonra cemaate iştirak etmelerinden alır. Namazın sünnetinin ayrı bir yerde kılınıp farz için camiye gidilmesi bir Peygamber sünnetidir. Ayrıca bu odanın küçük hamamında padişahların sakal tıraşlarını oldukları ve abdest aldıkları da anlatılır.

Oda süslemelerinde İznik çinileri hâkimdir. Özellikle sofaya bakan cephesinin çinileri çok özel ve türünün ender rastlanılanlarındandır. Odanın dört penceresi vardır ve pencere içlerinde dört adet mermer çeşme yer alır. Çeşmeler üzerinde Şeyhülislâm Yahya Efendi'nin, Sultan İbrahim için yazdığı bir kaside parça parça yazılıdır. Odadaki çeşmenin şehzadelerin sünnet esnasındaki ağlamalarının dışarıdan duyulmaması için açıldığı rivayet edilir. Elbette su sesinin rahatlatıcı etkisi de düşünülmüş olmalıdır.

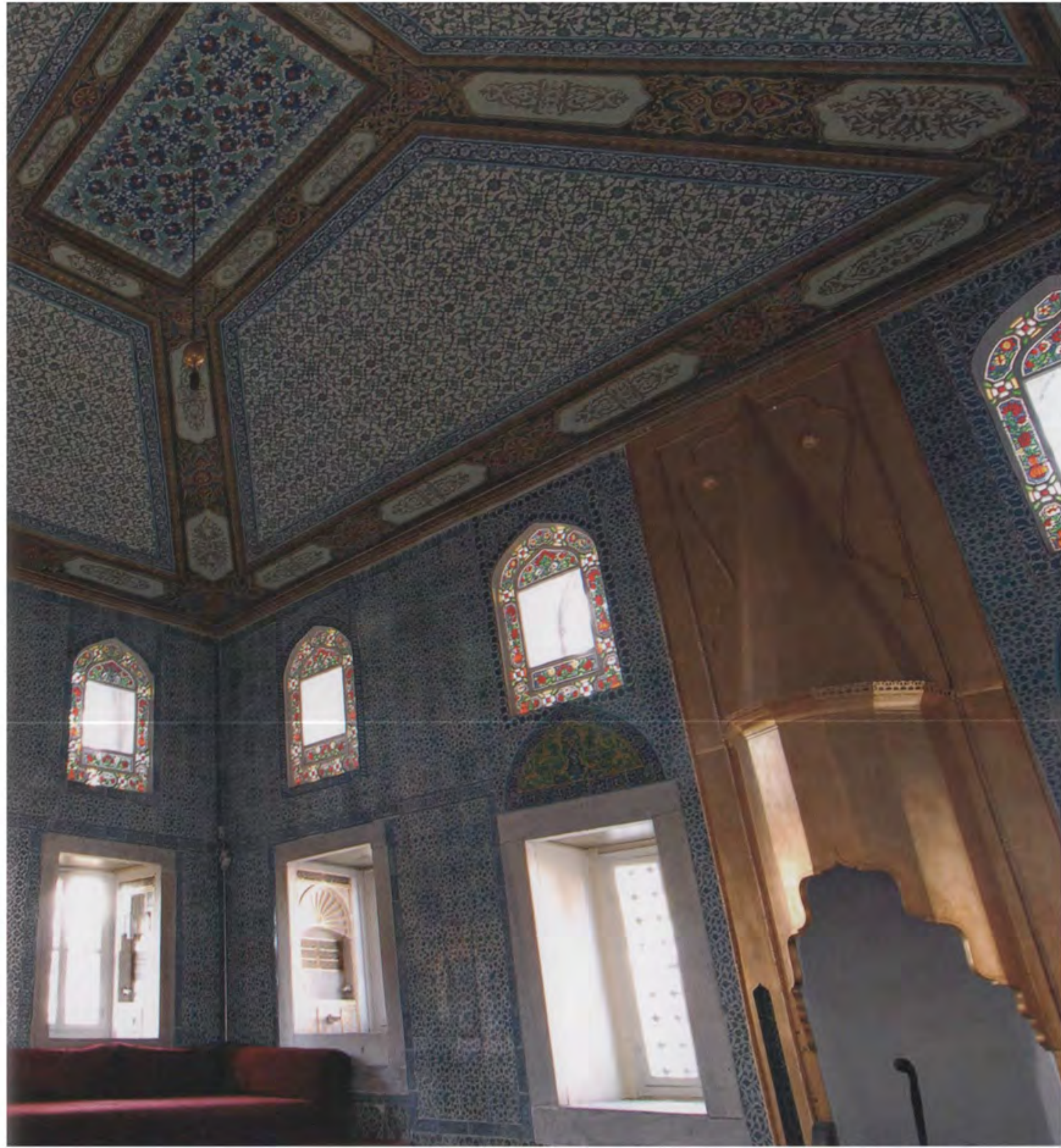
Odanın dış tarafında yer alan beş adet çini pano, birer sanat şaheseridir. Yapılan araştırmalar panoların 1530'lu yıllarda yapıldığını gösterir

Pencere içi çeşmeler

ki bu da Sultan Süleyman zamanından kalma olduğunu ispatlar. Mavi, turkuaz ve beyaz renklerden oluşan Türkmen geleneğinden izler taşıyan çiniler muhtemelen Tebriz'de yetişmiş çinicilerle saray ustalarının müşterek çalışması olmalıdır. Bu türün son örnekleridir. Bundan sonra İznik ekolü daha moda olmuş ve Mimar Sinan, eserlerinde içinde kırmızı ve yeşilin de bulunduğu canlı ve zıt renklerden oluşan çinileri kullanmıştır.

Sünnet Odası iç görünüm

Hırka-i Saadet Çeşmesi

Mermer Sofa'daki tunç çeşme, vefat eden padişahların ve şehzadelerin burada gasledilmelerinden dolayı mühimdir. Çeşmenin üzerinde Sultan II. Mahmud Han'ın tuğrası ve kitabesi yer alır. Kitabe, II. Mahmud için övgülerle başlar, bir bölümünde;

Padişah cenazelerinin gasledildiği Hırka-i Saadet Çeşmesi

Zamanında olub ma'mur Kâbe (Kâbe tamir edildi)

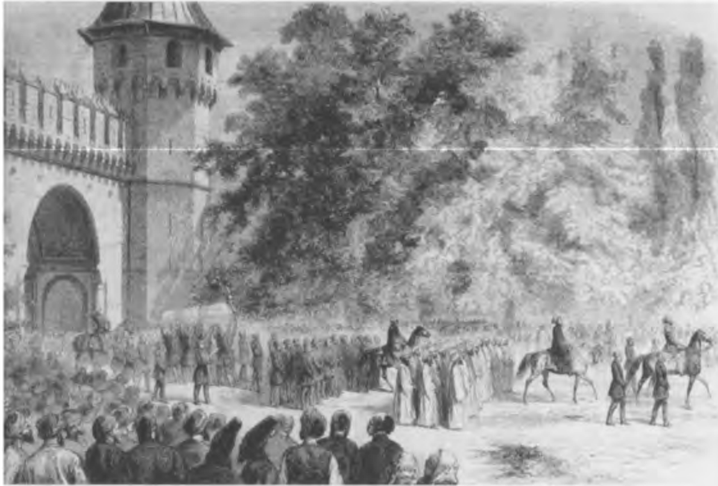
Kılındı Ravza-i Peygamber îcâd

(Peygamber'in ravzası yapıldı)

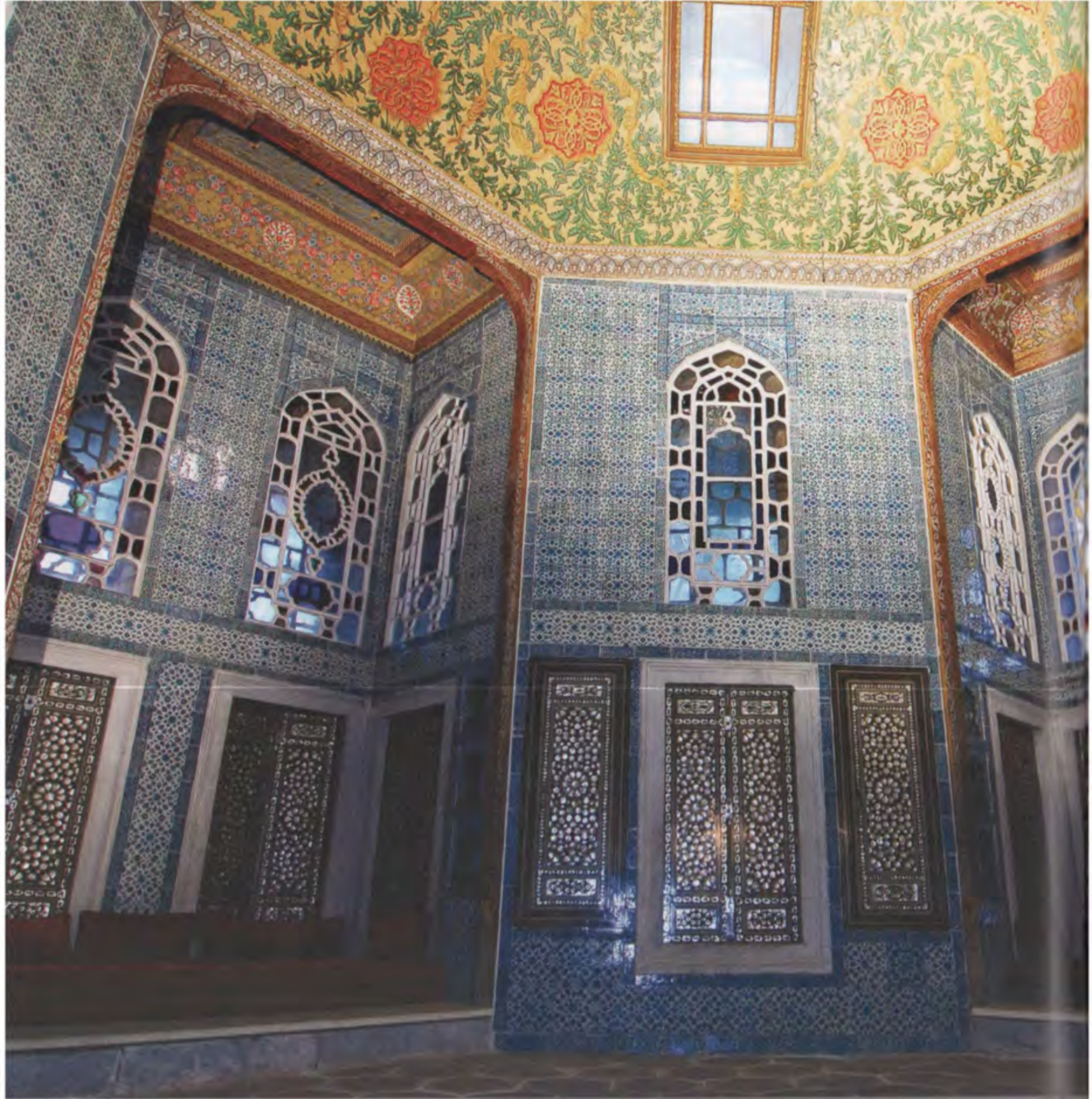
Yapıldı şimdi cay-ı (oda) Hırka-i pâk

Resulullah ede ol şahı dilşad (memnun)

denilmekte olup Peygamber Efendimiz'in Ravza-i Mutahhara'daki yeşil kubbesinin (Kubbet'ül Hadra) Sultan II. Mahmud tarafından yaptırıldığı vurgulanmaktadır. Bu kubbe günümüze kadar gelmiştir.

"Abdülmecid'in Cenaze Alayı" Montani, 1861, L'Illustration

Bir Zafer Hatırası Revan Köşkü

Osmanlı'nın başarılı mareşallerinden Sultan IV. Murad'ın Revan Zaferi (1634) hatırasına 1636'da yaptırdığı bir köşktür. Osmanlı Enderun'unda bir müddet kalan yabancıların eserlerinde Fatih devrinde cam karolardan yapılmış tamamen saydam bir kristal köşkten bahsedilir ki Revan Köşkü muhtemelen o köşkün yerine inşa edilmiştir.

Sultan IV. Murad, saltanatının son yıllarında burayı Has Oda olarak da kullanmıştır. Sultan, Mermer Sofa'nın Harem'e açılan kapısından gelen annesi Kösem Sultan ve kız kardeşleri ile burada zaman zaman görüşürdü. Bazı vakitler tek hasekisi olan Ayşe Sultan da buraya gelmiştir.

Sonraki dönemlerde Revan Köşkü'nde padişahın Sofa-yı Hümayun'da okuyacağı kitaplar tutulmuş, ayrıca kış aylarında Huzur Dersleri burada yapılmıştır. Sultan III. Selim zamanında köşkte "Encümen-i Meşveret" (ulema ile yapılan toplantı) tertip edilmiştir. Padişah giysileri burada saklanmakta, padişahın kullanacağı sarıklar, tülbent ağası tarafından burada sarılmakta ve muhafaza edilmekteydi. Bu sebeple köşke, saray halkı "Sarık Odası" derdi. Revan Köşkü'nün bir diğer mühim vazifesi de Ramazan aylarında

ASİLERE CEZA

Lale Devri'ne karşı 1730'da çıkan ayaklanmanın elebaşı Patrona Halil ve adamları padişah değiştirecek kudrete ulaşınca devlet işlerine de çok karışmaya başlarlar. Sultan I. Mahmud, saltanatının ilk zamanlarında asilerin taleplerini yerine getirmeye özen gösterir. Asilerin istediği devlet adamları istenilen makamlara getirilir. Devlet idaresinin Patrona Halil'in kontrolüne girmesinden rahatsız olan padişah, öncelikle Patrona Halil'den ve adamlarından kurtulmanın yollarını arar. Askerin ileri gelenlerini kendi yanına çeken sultan, çıkılması planlanan İran Seferi hakkında görüşlerini almak bahanesiyle saraya toplantıya çağırdığı Patrona Halil ve adamlarını burada Revan Köşkü'nde ortadan kaldırtmıştır.

Revan Köşkü'nün içten görünüşü
Küçük fotoğraf: Dolap üzerinde sedef işleme detayı

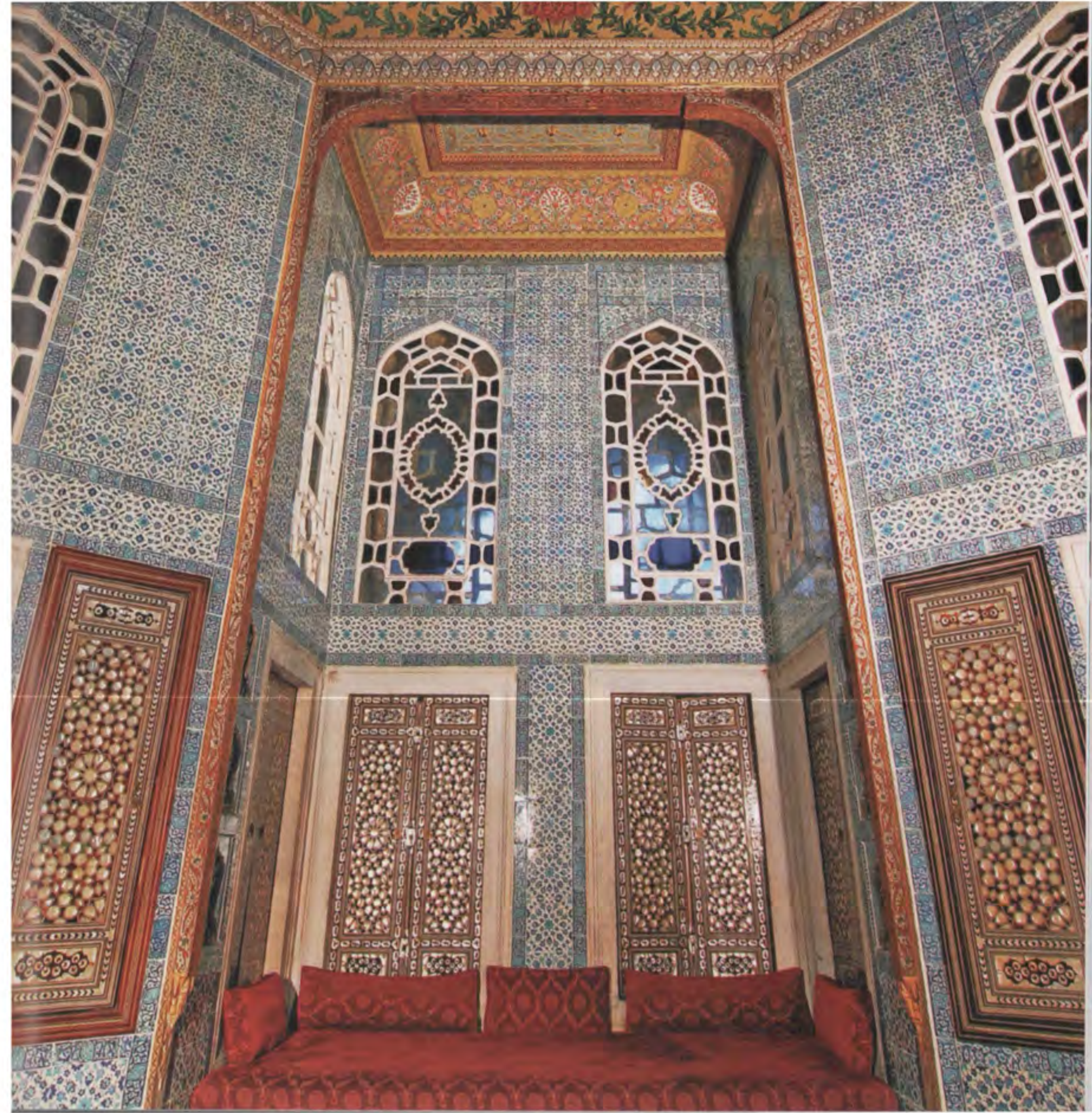
Hırka-i Saadet ziyaretlerinden evvel Hırka-i Saadet ve diğer Mukaddes Emanetler'e ev sahipliği yapmasıdır. Revan Köşkü bir kütüphane olarak da kullanılmış olup rivayete göre padişaha hediye edilen el yazması kitaplarını tek nüshalı olanlar bu kütüphanede saklanır.

Tavanları Osmanlı süsleme sanatının enfes numuneleriyle dolu olan Revan Köşkü'nün Lale Bahçesi'ne bakan bir de kameriyesi bulunmaktadır. Tavanında Kaside-i Bürde'den beyitlerin yazılı olduğu bu küçük kameriye, sarayda çizdiği hat levhaları hâlen kullanılan Sultan III. Ahmed'in hat çalıştığı yerdir.

İftariye Kameriyesi

Her yeri dökme bakır bronzdan mamul olan İftariye Kameriyesi Sultan İbrahim zamanında yapılmıştır. Kameriyenin tepe aleminde Besmele yazar. Kameriye adını padişahın ramazanlarda iftarı beklediği, Süleymaniye Camii'nde yakılan mahyaları seyrettiği yer olmasından alır. Kubbe teknesinin içinde dualar kabartma yazılarla işlenmiştir:

"Ya Rab mübarek bad (olsun). Ya Rab saadet bad,
Ya Rab kuvvet bad, Ya Rab izzet bad,
Ya Rab şevket bad" duaları yer alır.

İbadetleri yerine getirme noktasında Osmanlı padişahları oldukça hassastır. Ramazan ayında iftarı İftariye Kameriye'sinde bekleyen sultan, Ayasofya'da okunan ezanı diğer ezanların takip etmesinin ardından dua ederek iftariyelikle orucunu açar. Ardından Ağalar Camii'nde namaza iştirak eder, ardından da asıl yemeğe geçerdi. İftarını genellikle tek başına yapardı. Osmanlı tarihinde Sultan II. Abdülhamid, tahta çıktığı dönemde askerlerle, tersane halkı ile iftarlara iştirak etmiş, devletin her şeyden önce morale ihtiyacı olduğu bir dönemde askerine ve halkına moral vermiştir.

Fil Bahçesi ve Tebdil Ahırı

İftariye Kameriye'sinin altı Fil Bahçesi'dir, adını sarayda beslenen fillerden almıştır. Saraydaki fillere filbakan adı verilen vazifeliler bakmakta olup Has Ahur'a bağlı olarak mirahurun emri altında faaliyet gösterirlerdi. Fil Bahçesi'nde bulunan Tebdil Ahırı, padişahın tebdil-i kıyafetle saray dışına çıkacağı vakitlerde kullandığı atları barındırır. Bu atlar Has Ahur'dakilere benzemeyen sıradan hayvanlardır. Yine koşum takımları da atın sırtındakinin padişah olduğunu belli etmeyecek sadeliktedir.

Padişahlar, bizzat halkın hâlini görmek, devlet adamlarının icraatlarını yerinde incelemek için tebdil-i kıyafetle gezerek halkın içinde dolaşırlardı. Fatih Sultan Mehmed, Sultan IV. Murad gibi padişahların tebdili kıyafetle gezmeleri meşhurdur. Sultan IV. Murad'ın teftişleri sırasında asayişin kaybolduğu başkentte şiddetli cezalandırmaların da olduğu görülür. Tebdili kıyafet sadece istirahat maksatlı bir gezi ise şehzadeler de götürülebilir.

Gezilerin bazılarında sahabe kabirleri ve özellikle Fatih Sultan Mehmed ve Yavuz Sultan Selim'in türbeleri ziyaret edilirdi. Bazı padişahların tebdil-i kıyafetle Ramazanlarda gizlice Eyüp'te teravih kıldıkları bilinir. Sultan III. Mustafa'nın tebdili kıyafetle sabah namazına çokça Ayasofya'ya gittiği bilinir. Sultan I. Abdülhamid, tebdil-i kıyafetle Galata Sarayı Hocalarından çok sevdiği Geredeli Hacı Halil Efendi'nin cenazesine katılmak

EN İLGİNÇ TEBDİL

Sultan IV. Mehmed Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa ile birlikte Kamaniçe seferine çıkmıştır. (1672) Şiddetli yağışlardan dolayı meşakkatli geçen kuşatma esnasında padişah Osmanlı tarihinde başka örneği olmayan bir uygulamaya imza atar, savaş sırasında tebdili kıyafetle askerlerle birlikte fiilen muhasaraya katılır. Genç padişah ve genç sadrazamın birlikte katıldıkları fetihten sonra Bucaş Antlaşması imzalanmıştır (1672) ki devletin topraklarına yeni topraklar kattığı son antlaşmadır.

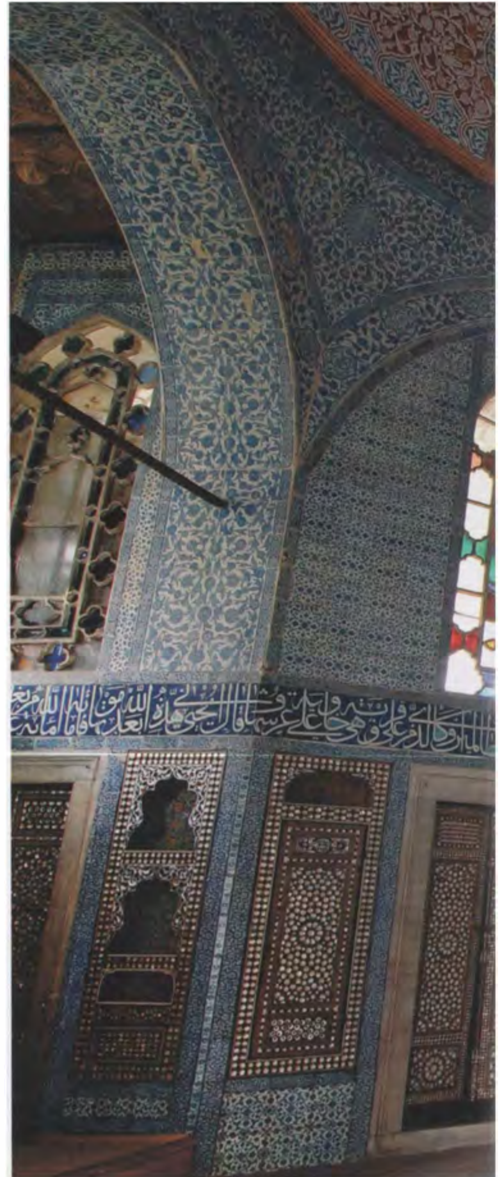
Padişahların iftar bekledikleri ve Sülaymaniye'deki mahyaları okudukları İftariye Kameriyesi.

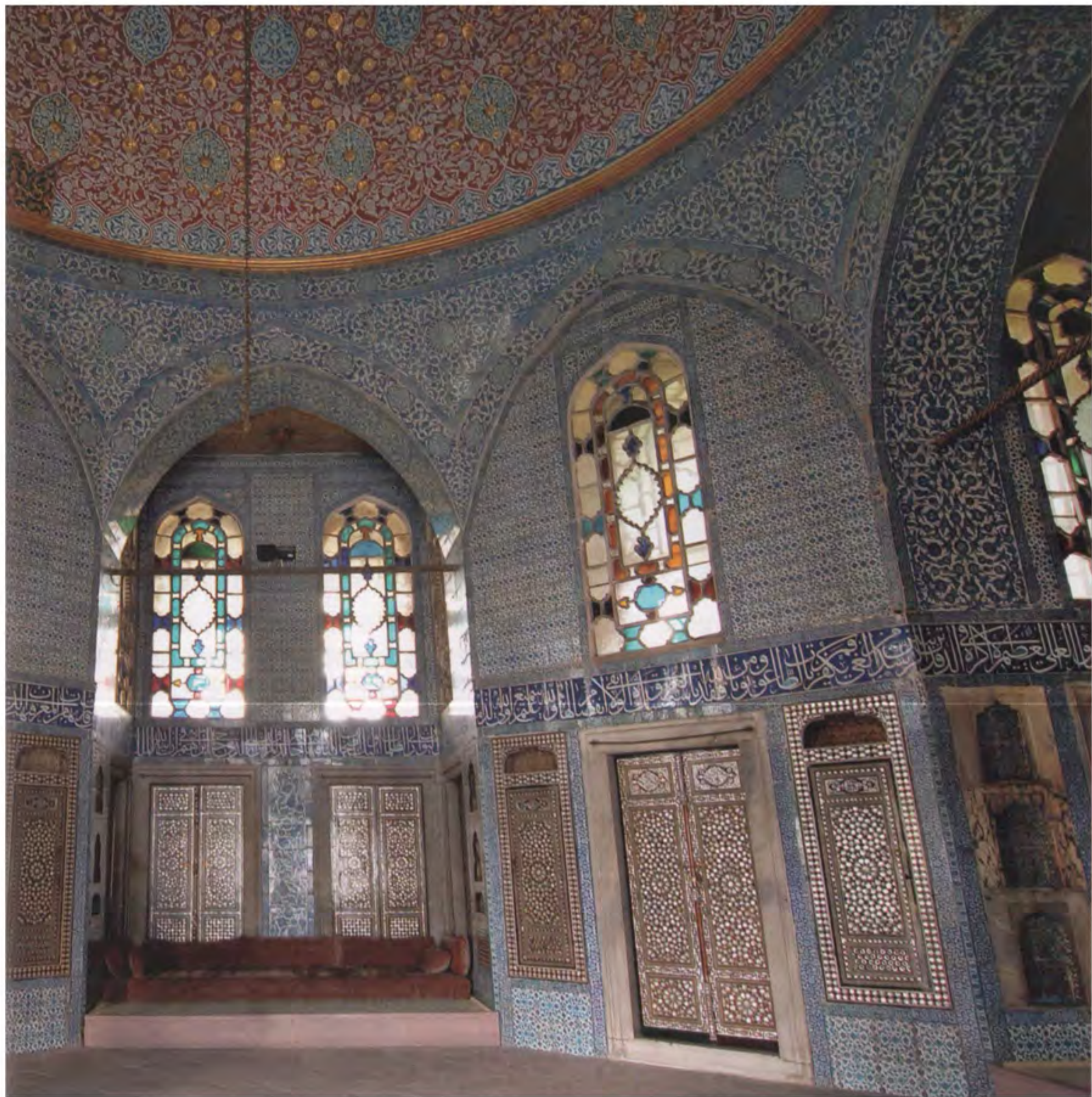
için Fatih Camii'ne gitmiştir. Yine Sultan I. Abdülhamid'in Şeyhülislâm Dürrizade Mustafa ve Arif Efendileri hastalıklarında tebdili kıyafetle evlerinde ziyaret ettiği bilinir.

Tebdil gezmelerinde Kanuni Sultan Süleyman, sipahi; II. Ahmed, Mevlevi şeyhi; III. Mustafa, suyolcu (bir çeşit tesisatçı); I. Abdülhamid, hoca; III. Selim, delibaşı (akıncılar içinde delilerin bölük komutanı) veya humbaracı (orduda bombacı sınıfı) kıyafeti giyerdi.

Bağdat Köşkü

Sultan IV. Murad tarafından Bağdat'ın yeniden fethinin bir hatırası olarak yapılmıştır. Sefere öncesi başlanan köşkün, sefer sonrasımda kaba inşaatı tamamlanmış ancak tezyinatı bir yıl kadar sürmüş ve 28 yaşında hayata gözlerini yuman padişaha burada oturmak nasip olamamıştır. Nâimâ Tarihi'nde köşke cel'i hattı ile Hz. İbrahim'den bahseden "Ve iz yerfeu' İbrahimü'l Kavaid" ifadesinin yazılı olduğu çinilerin duvara işlendiği gün Sultan IV. Murad'ın vefat ettiğini ve yerine Sultan İbrahim'in tahta çıktığını belirtir. Bu ayet Bakara Sûresi'nin 127. ayeti olup ayetin meali şu şekildedir: "İbrahim ile İsmail, Beytullah'ın temellerini yükseltirken şöyle dua ediyorlardı. 'Ey bizim Kerîm Rabbimiz! Yaptığımız bu işi kabul buyur bizden! Hakkıyla işiten ve bilen ancak Sen'sin'."

Solda: Mermer Sofa'dan Bağdat Köşkü'nün Sağda Lale Bahçesi'nden Mustafa Paşa Köşkü

Bağdat Köşkü, Vehbî'nin Surname'sindeki bir minyatürden anlaşıldığına göre şehzadelerin sünnet düğünlerinde de kullanılmakta olup çocukların yatakları Bağdat Köşkü'nün revakları altına kurulurdu. 19. yüzyılın sonlarına doğru köşkün revakları demir çerçeveli camekânlarla kapatılmış içi perde, kanepe, koltuk vs eşya ile döşenmişti. Köşk bu haliyle Yıldız Sarayı'ndan Topkapı Sarayı'na Hırka-i Saadet ziyareti için gelen Sultan II. Abdülhamid'e dinlenmesi için ev sahipliği yapardı. 1917'de camekânlar kaldırılmış olmakla beraber zeminde izleri mevcuttur.

Köşkün tepe pencereleri arasında da Ayete'l Kürsi olarak da bilinen Bakara Sûresi'nin 255. ayeti yazılıdır. 9 metre çapındaki zarif bir kubbesi çok orijinal kabartmalara sahiptir. Mimarisi, süslemesi ve gördüğü manzara itibariyle sarayın en güzel köşküdür.

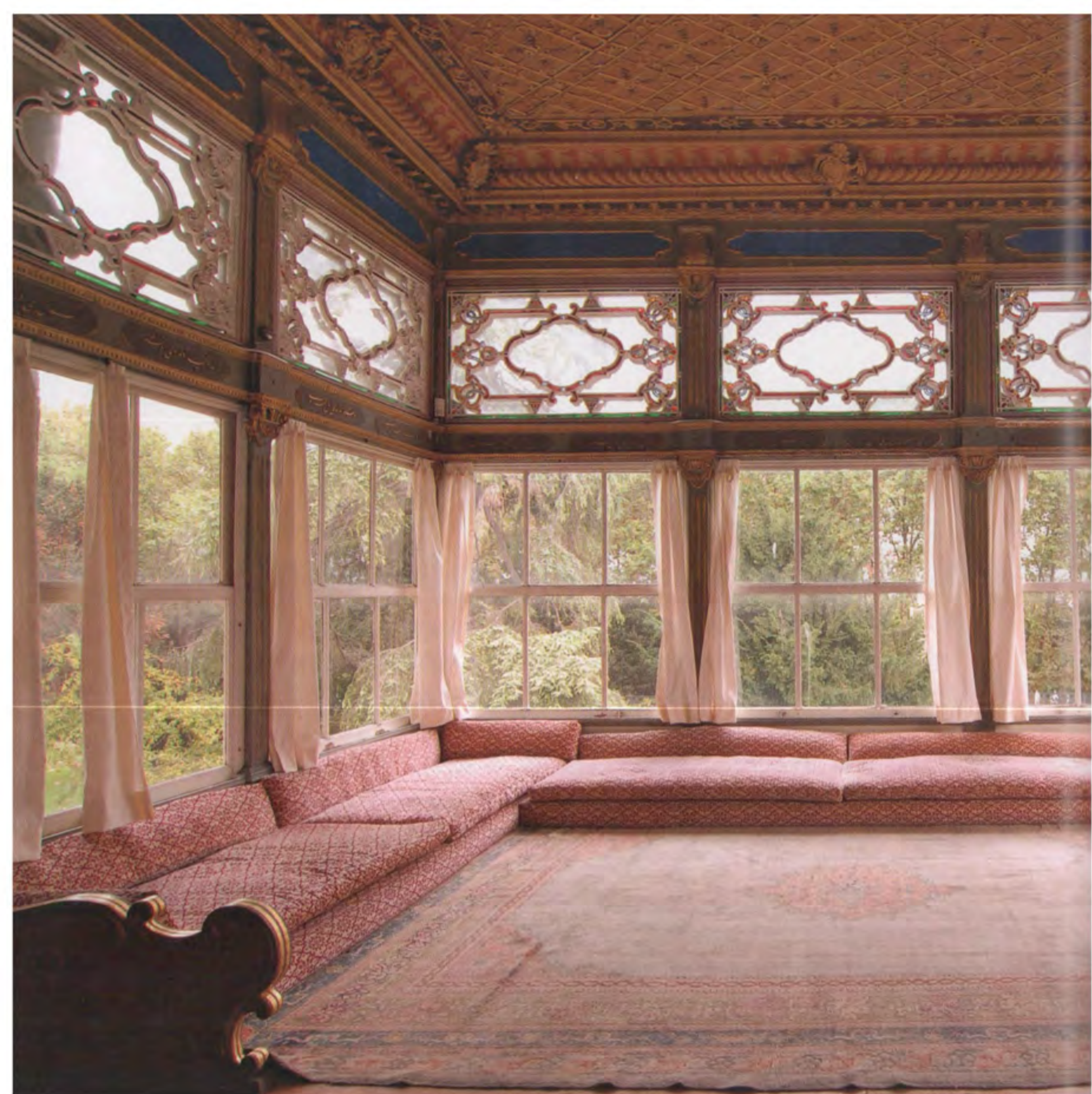
BU BİR FELAKET

Osmanlı saltanatının son sultanı Mehmed Vahdeddin cülus merasimi için saraya davet edilir. Bir yandan da Sultan Mehmed Reşad'ın cenaze hazırlıkları yapılmaktadır. Sarayda Enver Paşa tarafından karşılanan yeni padişah, merasim öncesi Bağdat Köşkü'ne dinlenmeye giderken bastonunu ister. Maiyetindekiler telaştan bastonu Çengelköy'deki köşkte unutmuşlardır. Yeni padişah, Osmanlı devlet geleneğinde olmayan bu unutkanlık için "Bu bir felaket." der. Padişahın Bağdat Köşkü önünde söylediği felaket sözünü tahta çıkmadan evvel söylemesi âdeta gelecekte yaşanacak felaketlerin habercisi gibi olmuştur.

Köşkün Lale Bahçesi tarafındaki dış duvarlarının alt kısmında revakların arası II. Abdülhamid döneminde padişaha düzenlenecek muhtemel bir bombalı saldırıya karşı tedbir amaçlı kapatılmıştır. Köşkün giriş kapısı üzerinde Farsça olarak:

"Kuşâde bâd be-devlet hemîşe in dergah
Bi-hakkı eşhedü en lâ ilahe illallah.
Bu dergâh, Eşhedü enlâ ilahe illallah
Hakk için ebediyen açık olsun." beyti yazılıdır.

Has Oda'nın 18. yüzyılda bir tamiratı esnasında Mukaddes Emanetler, Bağdat Köşkü'nde bir müddet muhafaza edilmiştir. Yine burası kitaplık olarak da kullanılmıştır. Bugün Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde bazı kitapların künyesinde Bağdat Köşkü ibaresinin bulunması bundandır.

Mustafa Paşa Köşkü (Sofa Köşkü-Merdivenbaşı Kasrı)

Mustafa Paşa Köşkü, Lale Bahçesi'nde bulunur. Lale Devri'nden önce bahçenin adı "Sofa" olduğu için bu köşke Sofa Köşkü de denilmiştir.

Saydam duvarlı köşkün banisinin Merzifonlu Kara Mustafa Paşa olduğu rivayet edilir. II. Viyana Kuşatması'ndaki başarısızlığın ardından devlete olan bağlılığını canını vererek ispat eden bu paşa, Osmanlı tarihindeki sadakatin güzel bir misalidir.

Mustafa Paşa Köşkü'nün bir tarafı Lale Bahçesi'ne ve Sofa köşklerine bakarken diğer cephesi Gülhane bahçesine ve denize bakar. Bu köşkün pencerelerinden Bizans'tan kalan Fatih'in ve ondan sonra gelen sultanların muhafaza ettiği Gotlar Sütunu da görünür. Köşk, Türk mimarisine yeni ufuklar açmış özellikle yalı inşaatların da bu usul benimsenmiştir.

Tavan işlemeleriyle dikkat çeken köşkün duvarlarında, Hilye-i Saadet'ten (Hz. Peygamber'in dış görünüşünü anlatan şiir) beyitler bulunur.

Köşk padişahlarca aşağıdaki bahçede yapılan tomak müsabakalarını seyretmek için kullanıldığı gibi Lale Devri'nde meşhur

DEVLET GİRAY VE SOFA KÖŞKÜ

Kırım Hanı Devlet Giray ile Sultan III. Ahmed Sofa Köşkü'nde görüşürken Kırım Hanı, Sofa Köşkü'nün altın yaldızlı tavanlarını dolduran gür sesiyle Deli Perto'yu anlatmaktadır: "Şevketlu Hünkârım, bu kâfir bir hilekar ve mekkar kafirdir." diye söze başlar, konuşmasının bir yerinde de "Bu kâfirin kasdı İstanbul olup umumen reaya keferesiyle ittihat ve ittifak üzere olduğu zahir olmuştur." der. Bu ifadelerin padişah dışındaki meşverette bulunanları titrettiği anlatılır. Alınan kararla yapılan Prut Savaşı'nın zaferle neticelenmesi üzerine de burada kutlama yapılır.

helva sohbetlerine de ev sahipliği yapmıştır. Sultan III. Ahmed'in devlet erkânı ve Kırım Hanı Devlet Giray ile yaptığı görüşme neticesinde Rusya'ya savaş ilanı bu köşkte alınmıştır. (1710) Rusya'yla yapılan savaş başarıyla neticelenmiş ve bu savaşın ardından Prut Antlaşması imzalanmıştır.

Sultan I. Abdülhamid'in devrinde ramazanlar da yapılan Huzur Dersleri genellikle burada icra edilmiştir. Bu usul diğer bazı padişahlarda da görülür.

Hekimbaşı Odası (Başlala Kulesi)

Hekimbaşı Odası, Fatih zamanında inşa edilen asmabahçeyi çevreleyen duvarların bitimindeki kulenin üzerinde inşa edilmiştir. Yapıldığı zamanlar üzerinde konik külahlı bir kule köşkünün bulunduğu bilinir. Odanın üst

tarafında yer alan pencereler bu köşkten kalmadır. Sarayın en eski binalarından olan yapı, iki katlıdır. Has Odalılardan başlala ve ona bağlı çalışan sarayın doktoru, hekimbaşı, burada çalışırdı.

Hekimbaşı'nın odasında tıbbi araç gereçler, ilaç hammaddesi olan bitkiler ve hazırlanmış ilaçlar olduğu bilinir. Sarayın diğer eczanesi ise Kilerli Koğuşu'nda bulunurdu.

Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki bir belgeye göre 1575'te saray doktoru olan Hekimbaşı Molla Kasım'a teslim edilen tıpla ilgili eserlerin listesi verilir. Bu eserler Molla Kasım'ın emekliliğini müteakip göreve yeni gelen Hekimbaşı İsâ Çelebi'ye teslim edildiği de bir arşiv belgesinde zikredilir.

Hekimbaşı odası ziyarete açık değildir. Bugün içinde Osmanlı döneminde kalma tıbbi araç gereçler, tıp eğitiminde kullanılan ilginç fosiller mevcuttur.

Sarayın en son bahçesi, Enderun ağalarının spor sahasıdır. Cirit, labut, tomak gibi oyunlar dışında güreşlerin, kış aylarında da burada kartopu oyunlarının burada yapıldığı görülür. Hekimbaşı Kulesi'nin alt kenarında mermer bir koltuğu andıran, Sultan IV. Murad'ın tahtı görülür. Taht kendisi de çok iyi bir sporcu olarak bilinen sultanın bahçedeki müsabakaları seyretmesi içindir. Mermer tahtın arkasında yer alan kitabede padişahtan sitayişle bahsedilir. Bir yerinde de

"...
Sa'd Vakkâs oku gibi gayb olup nice zamân
Cüst ü cû idüb arayup buldular hem ölçdüler
Geldi yüz on beş zirâ' benna hesâbınca ayân

Sultan IV. Murad'ın Mermer Tahtı

Hem bu taşdan dahi bir küçük cerd zerk eyleyup
Karşı duvarı aşub cimşirliği aşdi hemân
..."

denilmektedir. Buradaki ifadeden Sultan IV. Murad'ın (1046 senesinin ramazan ayında [Şubat 1637]) dörtnala giden atının üzerinden fırlattığı meşe lobutunun şimşirlik bahçesini de aşıp 115 zira (yaklaşık 86 m.) ileriye gittiği anlatılır. Padişahın gücünün anlaşılması için güzel bir misaldir.

Mecidiye Köşkü

Alt bahçenin Boğaz tarafında yer alan Mecidiye Köşkü, saraya en son eklenen binadır. Fatih zamanında yapıldığı sanılan Çadır Köşkü'nün üzerine inşa edilmiş olup o köşkün bodrum katı bugün bahçe terasının altında kalmıştır. Adından da anlaşılacağı üzere Sultan Abdülmecid'in eseridir. Dikkat çekici olan nokta, köşkün devlet yönetiminin Dolmabahçe Sarayı'na geçtiği bir zamanda yapılmış olmasıdır. Sultan Abdülmecid, Topkapı Sarayı'nda doğan son padişahtır.

1858'de inşa edilen köşk, padişahların Topkapı Sarayı'nda katılacakları merasimlere, (Hırka-i Saadet, cülus, şehzade sünneti, vb.) gelişlerinde istirahat etmeleri maksadıyla kullanılmıştır. Gelen yabancı misafirler de saray gezdirildikten sonra burada ağırlanmıştır. Mecidiye Köşkü, Topkapı Sarayı'nda neredeyse hiçbir hatırası olmayan tek mekânıdır.

Uzun dikdörtgen bir plana sahip olan köşkün mimarisinde dönemin Fransız mimari akımının tesiri bariz şekilde görülür. Bu inşa şekliyle saraydaki bütün yapılardan aykırı durur.

Günümüzde köşkün alt odası ve terası lokantadır. Köşkün dışında gelen misafirlerin kılık kıyafetlerini gözden geçirdikleri küçük Esvap (giyecek) Odası, bugün büfe olarak kullanılmaktadır.

HAS BAHÇE'DE YETİŞEN BİTKİLER

Dördüncü Avlu'daki has bahçe, pek çok meyvenin de yetiştirildiği bir yerdir. Buradaki çardaklar meşhurdur. Özellikle yasemin çardakları ile mekâna güzel kokunun yayılması sağlanmış, asma çardaklarıyla da sarayda hemen hemen her zaman üzüm olması sağlanmıştır. Bu üzümlerden yiyen Dallam, 1599'da kaleme aldığı eserinde "Burada insan yılın her günü üzüm toplayabilir." demekte ve kasım ayında dalından koparılıp getirilen üzümlerden yediğini anlatmaktadır. Bu bahçede hiçbiri günümüze ulaşamayan portakal ve limon ağaçlarının bulunduğundan da bahsedilir.

Sofa Mescidi

Üçüncü avludan dördüncü avluya geçişi sağlayan kemeraltı geçidi doğrudan Sofa Mescidi'nin önüne çıkar. Sarayın yaklaşık otuz kadar cami ve mescidi içinde günümüze ulaşan ve hâlen açık olan tek ibadet mekânıdır.

Mecidiye Köşkü gibi sarayın 19. yüzyıl eserlerinden biridir. Bir yandan da Osmanlı tarihinin bir acı hadiselerinden birini hatırlatır. Sofa Mescidi'nin bulunduğu yerde eskiden Silahdarağa Köşkü bulunmaktadır. Sultan III. Selim'in yaptığı Nizam-ı Cedid ıslahatlarına karşı gelen Kabakçı Mustafa'nın başında olduğu asiler, padişahın değiştirilmesini ister. Bazı devlet adamları da Silahdarağa Köşkü'nde toplanıp asilerin istekleri uyarınca Sultan III. Selim'in hâl'ine yerine de Sultan IV. Mustafa'nın geçmesine karar verirler.

Hadiseler Sultan III. Selim'in katline kadar gider. O zamanlar şehzade olan II. Mahmud'un hayatı da tehlikeye girer ve şehzade Cevri Kalfa'nın da yardımlarıyla kurtarılır. Sultan II. Mahmud Han tahta çıkınca acı hâdiselerin ilk fitilinin ateşlendiği Silahdarağa Köşkü'nü yıktırıp yerine küçük bir mescit yaptırır. Böylece bir darbenin izlerini saraydan silmeye çalışır. Aynı mescit, Sultan Abdülmecid zamanında bugünkü halini alarak camiye dönüştürülür. Kitabesinde de bu değişiklikten bahsedilir.

Mescidin içi saray geleneklerinin aksine oldukça sadedir. Mescidin sağ köşesinde tek şerefeli şirin bir minare vardır. Hırka-i Saadet Dairesi'nin temizliğinden, dördüncü ve beşinci bahçelerden mesul olan Sofalılar Ocağı, ibadetlerini bu camide ifa ederdi.

Harem (Darüssaade)

Harem Nedir?

Harem Arapça "korunan, mukaddes ve muhterem olan, korunmuş, dokunulmaz" manalarında kullanılan bir tabirdir. Bu sebeple evlerin, konakların ve sarayların kapalı bir avlu şeklinde planlanan ve kadınların yabancı erkeklerle karşılaşmadan rahatça günlük hayatlarını sürdürdükleri bölümlerine harem denilir. Saygısız davranışların yasak olduğu, girişinin, yaşamanın belirli kurallarla belirlendiği Mekke, Medine ve Kudüs şehirlerine de harem denilir. Mekke Medine için iki harem manasında "Haremeyn" tabiri kullanılır.

Harem, Topkapı Sarayı'nın en çok duyulan, en çok konuşulan, ama en yanlış bilinen yeridir. Harem hakkındaki bilgiler; muteber kitaplar yerine üçüncü sınıf Batılı romanlar, tarihi gerçeklik endişesi olmayan basit senaryolu dizi ve filmlerden edinildiğinden dolayı yanlış değerlendirmeler sürüp gitmektedir.

Topkapı Sarayı'nda Harem, padişahın annesinin, bekâr kız kardeşlerinin, küçük yaştaki şehzadelerin, sultanların (padişah kızları), padişah eşlerinin yaşadığı bir mekândır. Harem hakkında tuhaf, hayal mahsulü senaryolar üretenler, o mekânda padişahın annesinin, kız kardeşlerinin, kızlarının (sultanlar) bulunduğunu göz ardı etmektedir.

Harem'in yapılandırılmasında belirli hassasiyetlerin muhafaza edilmesine çok dikkat edilmiştir. Krokilere dikkat edilirse Harem'in sağ tarafının padişaha ve ailesine, sol tarafının ise eğitim gören cariyelere ayrıldığı çok net biçimde görülecektir. Harem'de hünkârın kullanacağı kısımlar, hünkar ailesinin kalacağı bölümler ile cariyelerin bulunacağı kısımlar keskin hatlarla belirlenmiştir.

Adalet Kulesi'nden Harem'in görünüşü

Harem'deki Eğitim

Osmanlı toplumunda kadın denildiğinde ilk akla gelen Harem halkı, üç ana sınıftan oluşur. Bunlar sultan unvanını taşıyanlar (valide sultan, haseki sultan, şehzadeler ve sultanlar), idareci - eğitici kadroda görev alanlar ve hizmetlilerdir.

Saraya gelen cariyeler ya Kırım Hanları'nın Ukrayna ve Polonya ile mücadelelerinden sonra topladıkları esireler ya da Azak ve Kefe Sancak Beyi gibi görevlilerin satın alıp hediye ettikleri veya Akdeniz'deki Cezayir korsanlarının ele geçirdikleri kızlardır. Ayrıca Kafkasya'daki, Akdeniz adalarındaki, Balkan dağlarındaki fakir fukaranın, canları kurtulsun diye saraya gönderdiği veya esirciye verdiği genç kızlar, Harem'e gelir. Kafkaslarda padişahla akrabalık bağı olmasını isteyen kavimler de kızlarını Harem'e gönderir.

En alt kademe cariyelikten son mertebe olan ustalığa (hasekilik ve valide sultanlık hariç) yükselmek Enderun teşkilâtındaki terfi sistemine benzer. Gerek Enderun da gerekse Harem de –ki Osmanlılar da her ikisi de Harem-i Hümayun olarak görülür- ilerleyebilmenin şartı, liyâkat ve zekâdır.

Harem'e gelen cariye, saray adabını öğrenmek, terbiyeli olmak ve nezaket kurallarını bilmek zorundadır. Eğitimlerinde bu hususlara azamî dikkat edilir. Harem'deki kızlara Kur'ân-ı Kerim okuma, hat ve Türkçe öğretilir. Bunun yanında nakış- dantel işlemek, dikiş dikmek, örgü örmek gibi meziyetler de kazandırılır. Ayrıca musiki eğitimi verilir. Bunlar dışında gelen valide sultana, sultanlara eşlik etmek, yemek servisi yapmak, çamaşır yıkamak, temizlik, ocakları yakmak gibi işler de öğretilirdi. Eğitim süresi, Enderun'da olduğu gibi yedi sekiz yıllık bir dönemden oluşurdu.

Harem'deki en alt sınıf, cariyeler olup bunlar acemilik denilen ilk dönemden sonra ilerleme gösterirlerse kalfa, usta seviyelerine yükseltilir. Harem'e getirilen bütün kızların padişah için getirildiğini düşünmek tuhaftır. Bu konuda İslam hukukunun kuralları uygulanmış, dinin onay vermediği faaliyetler yasaklanmıştır. Padişahın Harem'e gelen giden kızların çoğundan haberi bile yoktur ve bunlarla karşılaşma ihtimali çok zayıftır. Padişah eşi olarak diğer hanedanların kızlarından veya cariyelerden eşlerin seçilmesi ile Osmanlı'da yeni aristokrat sınıfların oluşmasına mani olunmuş, saltanatta başka ailelerin hanedanlık hakkı iddia etmelerinin önü kesilmiştir. Padişah eşinin Osmanlı toplumunda akrabasının bulunmaması ile kayırmacılığın, iltimasın önüne geçildiği gibi, sarayın devlet sırlarının saray dışına çıkmasına kesin bir tedbir alınmıştır.

Kızlar ya Enderun'daki gençlerle evlendirilir yahut saray dışına gelin gider. Kısmeti çıkmayanlar bütün bir ömürlerini burada kalfalık yaparak da geçirebilir.

Osmanlı sisteminde Harem'de eğitim gören cariyelerin mühim kısmı kendi istekleriyle Enderun ağalarıyla evlendirilerek saray dışı görevlere gönderilir. Böylece Osmanlı saray terbiyesiyle eğitilmiş karı koca ile bir bakıma sarayın sır koruma mekânizması işletilmiş olur. Ayrıca ailelerinden çok uzakta sarayda yetişen ve tek akrabaları olarak padişahı gören kızlar ve erkekler ölümüne padişahlarına ve devletlerine bağlıdırlar. Bu sistem Osmanlı'nın uzun süre ayakta kalmasını sağlayan amillerden biridir.

Harem'dekilerin en yetkili devlet görevlilerine veya padişaha eş olma ihtimali aldıkları eğitime de doğrudan yansır. Üst seviye devlet adamlarının eşlerinin de üst seviyede eğitim almasına çalışılır.

Padişah eşlerinin hemen hemen hepsinin odasında bir kitaplığı vardır. Okumak ve okudukları kitaplar hakkında sohbetler etmek günlerinde mühim bir yer işgal eder. En çok tarih kitapları okunur. Bu okumalar özellikle önce

padişah eşi sonra da valide sultan olarak uzun müddet Harem'de kalan kadınların belirli bir entelektüel birikime sahip olmasını sağlamıştır. Çeşitli dönemlerde valide sultanların menfi-müspet manada sarayda ve devlet idaresinde tesirli olmalarında aldıkları eğitimin de tesiri malûmdur. Padişah kızlarının -sultanların- eğitimi ile kendi anneleri, dadı ve kalfalar uğraşır.

Saraydan evlenerek ayrılan bir hanım oturduğu semtte "saraylı hanım" olarak bilinir; görgü ve davranışlarıyla etrafta itibar görür. Bir mahallede saray terbiyesi almış bir hanımın bulunması, o mahallenin saray terbiyesi ve saray Türkçesini öğrenmesi için kâfidir. Bu hanımlardan görerek saray adabı öğrenenler, nesiller boyu kendilerinden sonraki kuşaklara da bunu öğretir.

Günümüz değer yargılarıyla asırlarca önce yaşanan hususları değerlendirmek doğru değildir. Ayrıca aradaki büyük zaman farkından dolayı her hususu tam manasıyla anlayabilmek de mümkün değildir. Yüzde alaycı bir tebessümle, gerile gerile Harem'den bahseden insanların burada yaşanan zorlu, çetin hayatı, aynı zamanda buradaki yetenekli ve zeki kadınların meydana getirdiği kültürel ortamı tanıyıp anlamadıkları ve tarihteki bir topluluğu bilir bilmez hafife aldıkları aşikârdır. Harem; tamamen özgür, sırf eğlencelik bir alan değildir, her şeyden önce bir evdir. Hiç değilse her ailenin evi kadar saygı gösterilmesi gerekir. Batılı saraylarda yaşananları Harem'de hayal etmek en hafif tabiriyle haksızlıktır.

Harem Mekânları

Topkapı Sarayı'na Harem'in kurulması veya Eski Saray'dan buraya taşınmasının hep Sultan III. Murad döneminde olduğu belirtilir. Ancak bu bilgi, gerçeklerle tam olarak örtüşmez. Zira Fatih zamanında kurulan Harem'in Kanuni zamanında tamirler gördüğüne dair belgeler mevcuttur. Ancak bu Harem'de padişahın eşleri kalmakta, valide sultan, şehzadeler, sultanlar Beyazıt'taki Eski Saray'da ikamet etmektedir. Eğer eşlerden biri hamile kalırsa Eski Saray'a gönderilmiş orada daha iyi bakılmıştır.

Kanuni zamanında Valide Ayşe Hafsa Sultan'ın vefatının ardından Hürrem Sultan, Topkapı Harem'ine taşınmış ve Harem'in idaresinde söz sahibi olmuştur. Hürrem Sultan, aynı zamanda şehzadeleriyle birlikte sancağa gitmemiştir. Osmanlı tarihinde saltanatında Harem'e en fazla önem veren, özellikle annesi Nurbanu Sultan için yeni binalar yaptıran padişahın III. Murad olmasından dolayı Harem'in III. Murad devrinde yapıldığı hatalı bilgisi yaygınlaşmış olmalıdır.

Topkapı Sarayı'nda Harem, bu mekâna ilk defa gelenleri hayal kırıklığına uğratacak kadar küçük, kapalı mekânlarıyla, dar yarı karanlık koridorlarıyla birkaç yer hariç oldukça kasvetli ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Dolaşanda bir labirentteymiş hissi veren planı vardır ki bu özellik, dönem dönem yapılan tadilatlarla daha da pekişmiştir. Çeşitli odalar, taşlıklar, sofalar, koridorlar, daireler, çeşmeler gibi onlarca bina türüne Harem ev sahipliği yapar.

Araba Kapısı

Zülüflü Baltacılar Koğuşu Kapısı'nın hemen yanındaki Araba Kapısı, bugün Harem'i gezecek ziyaretçilerin alındığı kapıdır. Harem'in dışa açılan kapısı olan Araba Kapısı adını harem halkının buradan araba ile girip çıkmasından alır. Osmanlı'da kadınların Harem'den ata binerek yahut yürüyerek çıkmaları çok ayıp karşılanır. Araba Kapısı ile her ne kadar Harem mekânları başlasa da bu kapı asıl Harem'in kapısı değildir. Araba Kapısı'ndan asıl Harem Kapısı'na kadar olan kısım iki kapı ve üç bölümden ibaret bir giriştir. Araba Kapısı aslında bu girişin ilk kapısı sayılmaktadır. Kapının muhafızlığını Darü's saade ağası ile kara ağalar yapardı.

Kapının kemerindeki "Güzin-i padişâhân Han Murad-ı âlişân" ifadesiyle başlayan kitabeden kapının 996/1587'de Sultan III. Murad zamanında yapıldığı anlaşılmaktadır.

Kapının iç tarafında tahta levha üzerinde güzel bir besmele ile birlikte şu yazı bulunmaktadır: "Medine-i Münevvere'de Hazret-i Peygamberin Ravza-i Mutahhara ve hücrelerinin pencerelerinin şallarıdır."

VALİDE ALAYI

Osmanlı geleneği olarak vefatedenpadişahlarınaileleri Topkapı Sarayı'ndan şimdiki İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'nün bulunduğu yerdeki Eski Saray'a nakledilirdi. Yeni padişahın ailesi de Eski Saray'dan Harem'e taşınırdı. Padişahın annesi, Valide Alayı ile saraya gelir ve sarayın ilk avlusunda padişah, validesini karşılar ve Araba Kapısı'na gelinceye kadar eşlik ederdi. Valide sultan, Darü's saade ağasının refakatinde Araba Kapısı'ndan içeri girer ve oradan Harem'e ulaşarak dairesine yerleşirdi. III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan, Osmanlı tarihinde "valide sultan" unvanını ilk kullanan padişah annesidir. Osmanlı padişahından yirmi üçünün annesine valide sultan unvanını almak ve oğullarının devletin başında görmek nasip olmuştur. On üç tane padişahın annesi ise oğulları tahta çıkmadan önce vefat etmiştir.

Günümüzde Harem'in giriş kapısı olarak kullanılan Araba Kapısı

Dolaplı Kubbe

Araba Kapısı'ndan sonraki mekân Dolaplı Kubbe olup adını dört tarafında bulunan dolaplardan alır. Dolaplardan ikisine Harem için çarşıdan getirilen malzemeler, diğerlerine de Darü's Saade ağası nezaretindeki Haremeyn Evkafı'na ait vakıf kayıtları ile her yıl Hicaz'a gönderilen surre alaylarının malzemeleri (keseler, feraşet çantaları vs.) konurdu. Dolaplı Kubbe, bir manada Darü's saade ağasının dairesi ve Haremeyn vakıflarının arşivi gibi iş görmüştür. Dolaplarda Mukaddes Topraklara hac kervanı ile birlikte gönderilecek kıymetli eşyalar saklandığından için bu dolapları görevlilerinden başkasının açması yasaktı.

Dolaplı Kubbe'yi Şadırvanlı Sofa'ya bağlayan kapının kanatlarının Mısır'dan geldiği rivayet edilir. Kapının üzerinde bir dua cümlesi vardır: "Allahümme Yâ müfettiha'l Ebvâb! İftah lenâ hayra'l-bâb./Ey kapalı kapıları açan Allah'ım! Bizlere hayırlı kapılar aç." Bu dua Harem'deki kızlara hayırlı kısmetler çıkmasını dileyen bir duadır ve pek çok kapıda yer almaktadır.

Eski kaynaklarda Dolaplı Kubbe'nin altın ve çok süslü anahtarlarından bahsedilir. Ancak günümüzde bu anahtarlar dolapların üzerinde değildir.

Dolaplı Kubbe, Osmanlı döneminde vakıf divanı toplantılarına da bazen ev sahipliği yapardı, bu sebeple günümüzdeki gibi boş değil, dayalı döşeli idi. Mekânın aydınlatması kubbeler altına yakılan fenerlerle sağlanırdı.

Sarayda anlatılan korku dolu efsanelerden biri de bu dolaplara giren bir acemi ağa (Mehmed Ağa) ile bir cariyenin kaçarken bu dolaplara sığındıkları sonra da bir daha hiç çıkmadıkları şeklinde anlatılır. Bu tür efsanelerin kıymetli eşyaların saklandığı dolapların başkaları tarafından karıştırılmasına mani olduğu kesindir. Sarayda kullanılan bu şekilde farklı ilginç korkutarak tedbir alma usulleri mevcuttur.

Şadırvanlı Sofa (Şadırvanlı Taşlık)

Kara ağalar nöbet yeri de denilen Şadırvanlı Sofa, adını sofanın sol tarafındaki merdiven sanılan binektaşının yanında duran taş şadırvandan alır. Ancak bu şadırvan, yapılan restorasyonların birinde buradan kaldırılarak III. Murad Has Odası'nın altındaki havuzun ortasına konulmuştur. Büyük Biniş, Perde Kapısı, Kara Ağalar Mescidi ve Adalet Kulesi bu mekâna bağlanır. Padişah divan toplantılarını takip etmek için Adalet Kulesi'ne buradan çıkar. Tonozlu bölümün üst katında Başkapu Gulamı'na bağlı hadımların odaları vardır.

Duvarları 17. yüzyıl çinileriyle kaplı olan sofada çini kitabeler üzerinde Esma-i Hüsna (Allah'ın yüce isimleri), Hz. Peygamber'in ismi ve Aşere-i Mübeşşere (Hayatta iken Cennet'le müjdelenen on sahabenin adları) yazılıdır. Duvarlarındaki enli yazı kuşağında ise Arapça olarak Sultan IV. Mehmed'i İslâm'ın ve Müslümanların koruyucusu, sultanların ve hakanların en büyüğü, Mekke ve Medine'nin hizmetkârı,

EYÜP SULTAN'DA KILIÇ KUŞANMA

Ebû Eyyûb el-Ensârî, Peygamber'imizi aylarca Medine'de misafir eden bir talihli sahabi... İstanbul'un fethi müjdesine nail olmak için ilerlemiş yaşıyla Bizans surlarına dayanan şanlı bir Müslüman... O, Osmanlı döneminde kabrinin keşfinden itibaren şehrin manevi kalkanı olarak görülür. Padişahlar tahtta çıktıktan sonra Biniş Yolu'yla Sirkeci'ye inerek, karadan veya denizden Eyüp'e ulaşırlardı. Padişaha kılıç kuşandıran genellikle şeyhülislam ve nakibü'l eşraftı. (Peygamberimizin soyundan gelenlerin reisi). Bazen bu işi tarikat şeyhleri de yapmıştır ki Mesela Sultan IV. Murad'a kılıç kuşandıran Aziz Mahmud Hüdai Hazretleri'dir.

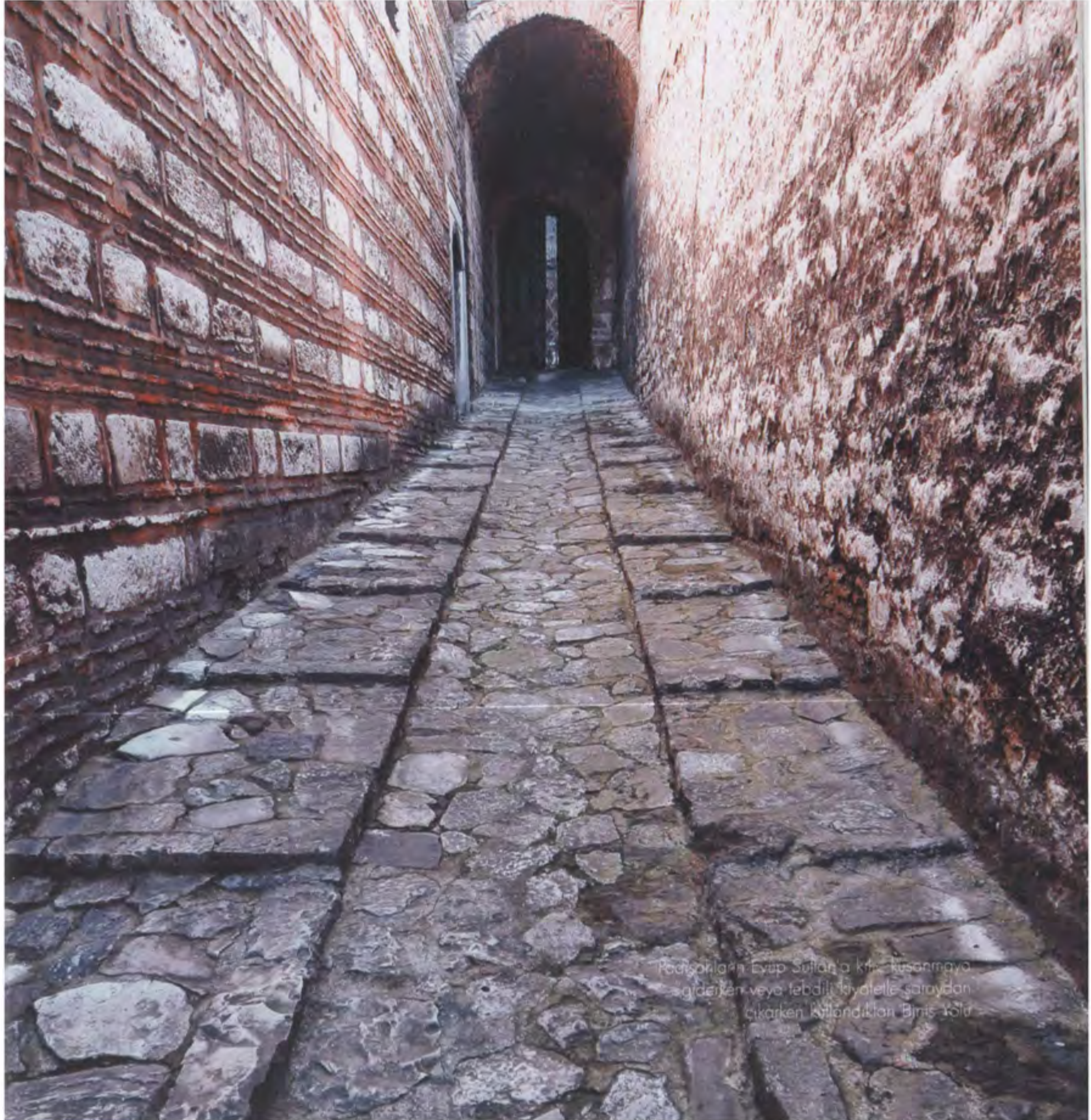
Kılıç kuşanmaya misal olarak II. Mahmud'un merasimi verilebilir. Padişah ve cemaat öğle namazını camide kıldıktan sonra türbeye geçilmiş orada Kur'an-ı Kerim okunmasının ardından nakibü'l eşraf padişaha evvela Peygamber Efendimiz'in kılıcını kuşandırmış, bu kılıcı sağ tarafına takan padişah dua etmiş sonra bu kılıcı çıkartıp bu defa sol tarafına Osman Gazi'nin kılıcını takmıştır. Tören sonrasında devlet erkânının selâtin camilerdeki ecdat türbelerini ziyaret etmesi de âdettendir.

karaların ve denizlerin hükümdarı, sultan torunu sultan oğlu, sultan İbrahim Han oğlu Sultan Gazi Mehmed Han olarak anlatan ve saltanatının ebediyen sürmesi için yapılan dua ibarelerini Türkçe ifadeler takip eder. Türkçe kısmında ise Harem'in büyük ölçüde Sultan IV. Mehmed tarafından yaptırıldığını anlatan bir cümle vardır. Sofanın Kule Kapısı üzerinde "Bir saat adaletle hükmetmek, yetmiş sene nafile ibadetten hayırlıdır." mealinde bir hadis hâkkedilmiştir.

Biniş Yolu ve Perde Kapısı

Şadırvanlı Sofa'da Adalet Kulesi'ne çıkan kapının tam karşısında kalan Perde Kapısı Biniş Yolu'na açılmaktadır. Padişahların at üzerinde geçtikleri bu merdivenli yol bugün Arkeoloji Müzesi'nin arka tarafındaki Çinili Köşk yakınlarındaki Şal Kapısı'na çıkar. Fatih Sultan Mehmed döneminde yapılan bu rampa Zülüflü Baltacılar Koğuşu ile Kara Ağalar Hamamı ve Başkapı Gulamı Dairesi (Meşkhâne) arasında uzanır. Bu yol, padişahlara has bir yol olup en çok da yeni padişahların Eyüp Sultan'da kılıç kuşanmaya giderken kullanılır. Bu merasim esnasında sarayın dış Şal Kapısı'ndan Valide Sultan Taşlığı'ndaki Taht Kapısı'na kadar kırmızı şallar döşenir. Şal Kapısı adını bundan alır. Padişah, tebdil-i kıyafetle dışarı çıkacağı zaman da bu yolu kullanır.

Şadırvanlı Sofa'dan Biniş Yolu'na geçilen Perde Kapısı'nın üzerinde padişahlara bir ilahi ikazı hatırlatan ifadeler dikkat çeker: "Allah size insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne kadar güzel öğütler veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi işitici, her şeyi görücüdür." (Nisâ Sûresi, 58.ayet)

Padişahların Eyüp Sultan'a kılıç kuşanmaya giderken veya tebdil-i kıyafetle saraydan çıkarken kullandıkları Biniş Yolu

Kara Ağalar Mescidi (Atik Ağavat Mescidi)

Haremdeki Kara Ağaların namazlarını kıldıkları bu mescit, tabandan tavana çinilerle tezyin edilmiştir. Mihrabın içinde yer alan Kâbe tasviri dikkat çekicidir. Şadırvanlı Sofa'ya tonozlu bir koridorla bağlanan mescit kapısının iç tarafında mermer üzerine "Şefaat Ya Resûlallah Ya Habiballah" yazısı ile karşı kapı üzerinde ise M 1668 tarihli çok bilinen bir dua yazılıdır: "Allahümme ecirna mine'n-nâr ve edhilnâ'l-cennete maa'l-ebrar- Allah'ım bizi ateşten (Cehennem'den) koru ve Cennet'ine dâhil eyle."

Mihrabın üzerinde yer alan tavan eteklerinde Ahzab Suresi'nin 40. ayeti yazılıdır. Meali: "Muhammed (a.s.) içinizden hiçbir erkeğin babası değildir, lakin Allah'ın Resulü ve Peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilir."

Mihrabın hemen üzerinde de Al-i İmran Suresi'nin 3. ayetinin koyu renkte gösterilen kısmı yazılıdır. "(Zekeriyya) mihrapta namaz kılmakta iken melekler kendisine seslenip: *('Allah sana, Allah'tan bir kelimeyi tasdik edecek, hem efendi, hem gayet zahid, hem peygamber olacak olan Yahya'yı müjdeler.' dediler.)*

Bu mescidin sedef işlemeli kürsüsünü Lale Devri'nin meşhur devlet adamı, Sultan III. Ahmed'in sadrazamlarından, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa yaptırmıştır.

YAVUZ SULTAN SELİM'İN GETİRDİĞİ ÂDET

Sultan Selim, Çaldıran Savaşı'na gitmeden evvel Edirne'den İstanbul'a gelmiş, Üsküdar'a geçmeden evvel de Eyüp Sultan'ın türbesini, dedesi Fatih'in ve babası II. Bayezid'in mezarlarını ziyaret etmişti. Buradaki türbedarlara, hizmetlilere paralar dağıtmıştı. Böylece ileride tahta geçecek padişahlar için de yeni bir âdet başlatmış oldu. Osmanlı padişahlarının pek çoğunun hayran olduğu, örnek aldığı Yavuz'un bu davranışının sonradan gelenekleşmesi gayet tâbiidir.

Üstte Kara Ağalar Mescidi kapısı üzerinde yer alan "Allahümme ecirna mine'n-nâr ve edhilnâ'l-cennete maa'l-ebrar" duası kitabesi. Yanda mescidin iç görünümü

KARA AĞALAR

Adlarından anlaşılacağı gibi Kara Ağalar zencidir. Harem'e nezaret ettiklerinden "kızlar ağası" olarak da bilinirler. Sarayda uzun müddet bulunmalarına rağmen hadım oldukları için toplumda Osmanlı'dan günümüze zenci bir nesil oluşmamıştır.

Dönem dönem farklılıklar göstermekle beraber sayıları 100 civarındadır. En üst amirleri Darüssaâde ağasıdır, onun dışında terfi sıralarına göre başkapı gulâmı, hademe-i hâsıllıyân, mülâzım-ı hâsıllıyân, mülâzım-ı ortanca Dârüssaâde başağası, oda kethüdası, kâtip efendi gibi unvanlar da mevcuttur.

1623'te kara ağalardan İdris Ağa'nın Dârüssaâde ağalığına getirilmesinden itibaren Dârüssaâde ağalığı görevi karaağalarda kalmıştır. Fâtih devrinden 1922'ye kadar yirmi bir akağa, yetmiş yedi kara ağa toplam doksan sekiz Dârüssaâde ağası, Harem'de görev yapmıştır Harem'e mecburi olarak şehzade hocası, tamirci vs. girmesi gerektiği zaman kara ağalar onların padişahın hareminden kimseyi görmemesi için bütün tedbirleri alır.

Kara Ağalar Taşlığı (Revaklı Yol)

Şadırvanlı Sofa'dan asıl Harem Kapısı'na ulaşan iki tarafı revaklı, kapalı, uzun koridor Kara Ağalar Taşlığı'dır. Taşlığın solu Kara Ağaların koğuşudur. Kara Ağalar Taşlığı, Harem'in ilk taşlığıdır. Taşlıkların genel özelliği tahsis edilen grubun yaşadığı mekânlara açılmasıdır ki bu avluya kara ağaların yaşadığı birçok mekân açılır. Anadolu Selçukluları'nda görülen kervansaray mimarisini andıran bir planı vardır. Taşlığın kapısının üzerinde aynen Kara Ağalar Mescidi'ndeki gibi Ahzab Suresi'nin 40. ayetinin ilk kısımları yazılmıştır. Bu taşlığa açılan mekânlar Muhasipler, Cüceler, Hazinedar Daireleri; Kara Ağalar Koğuşu; Darüssaâde Ağası Dairesi; Şehzadeler Mektebi ve Nöbet Yeri yeridir.

Musahipler Cüceler Hazinedar Daireleri

Kara Ağalar Taşlığı'nın sağ tarafında iki odalı Musahipler, onun yanında da Cüceler Dairesi yer alır. Musahip, kelime manasıyla sohbet eden demek olup, hazırcevaplılıkları, nüktedanlıkları, ilmi birikimleri, nezaketleri ile padişahla sohbet edebilecek seviyede ve bizzat padişahça tayin edilen görevlilerdir. Meşhur bestekârlardan İsmail Dede Efendi de bir musahiptir.

Musahipler Dairesi'nin yanındaki odada padişahı eğlendirmekle görevli cüce ağalar yaşar. Fiziki görünüşleriyle sevimli olan bu görevliler içinde de musahipler çıkabilir. Cücelerin en üst amiri de baş cüce olarak anılır.

Taşlığın yine sağ tarafında Hazinedar Ağa Odası bulunmakta olup bu ağa, Harem'in mali işlerini düzenlemekle mesuldür.

Kara Ağalar Koğuşu

Taşlığın solunda, mescit ile Şehzadeler Mektebi arasında Kara Ağalar Koğuşu vardır. Kara ağalar kıdemlerine göre acemiler, ortancalar, hasıllılar (hasırlılar), eskiler olarak dört sınıfa ayrılır, üç katlı koğuşa yerleşmelerinde de bu sınıf sistemi tatbik edilir. En üstte acemiler kalır.

Saray yangınları ve depremlerden dolayı Harem'in ilk yapıldığı senelerden günümüze kadar özgün mekân sıkıntı yaşanır. Bu sebeple Kara Ağalar Koğuşu, günümüze kadar gelen en özgün Harem mekânlarından biridir. Koğuş kapısı üzerinde; "Bütün müminler kardeştir." (Hucurât Sûresi, 10. ayet) yazılıdır. Koğuş odalarında kalem işi sade süslemeler ve hayali manzara resimleri görülür. Sadece en alttaki başkapı gulamının dairesi çini süslemelidir. Diğer koğuşlarda çiniye rastlanmaz.

Koğuş koridorun sonunda ihtişamlı bir ocak yer alır, bütün koğuş odalarını ısıtması için oldukça büyük şekilde tasarlanmıştır. Ocağın iç tarafına konulan su haznesi, kara ağaların soğuk günlerde ılık suyla abdest almalarına imkân sağlar. Ocağın sağ tarafında bulunan bir kitabedeki ifadeler dikkat çekicidir:

"Erdi halk âleme feyz-i Hûdâ-yı lemyezel
Çün olup Darüssaade ağası ol şûh vefa
Zühd-i takvaya belin bağlayub etdi hizmeti
Kıl şefaat yâ Muhammed ümmetindir Mustafa (h. 1099) (m.1688)"

Kara Ağalar Koğuşu'nun ilk katında bulunan on bir oda kara ağaların amirlerinden başkapı gulamının daireleridir. Sağ taraftaki

yemek odası çeşmesinin üzerinde Osmanlı'da genellikle pek çok çeşmenin üzerinde bulunan ayeti kerime yazılıdır: "Ve sakahüm Rabbühüm şaraben tahûra/ Rableri onlara pak mı pak bir içecek ikramında bulunur." (İnsan Sûresi, 21. ayet)

Ağaların sabah uyandırılması için kullanılan davul, ocağın yakınına asılır. Nöbetçi ağa tarafından çalınan davulla Harem'in zenci muhafızları uyanır. Kara Ağalar Koğuşu'nun taşlığa bakan çinili odalarından birine başkapı gulamının ve Harem ağasının temsili mankeni konulmuştur ki aslında sarayın pek çok köşesinde bu şekilde uygulama yapılması daha öğretici olacaktır.

Karaağalar Taşlığı'nın duvarlarında bulunan uzun kitabeler doğrudan bu mekânla alakalı olmayıp çeşitli hayır işlerinin vakfiyelerdir.

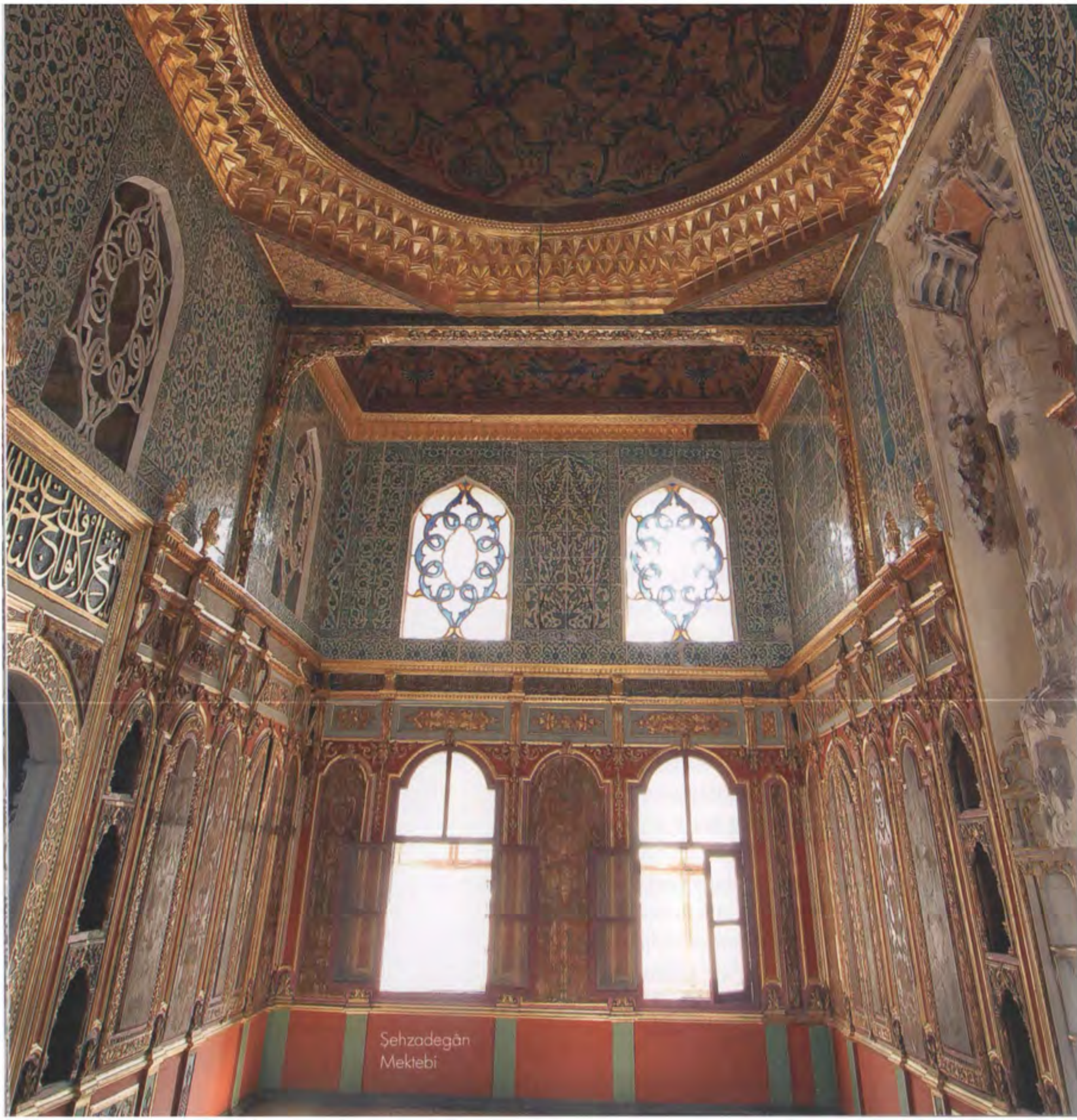
Kara Ağalar Koğuşu'nun üst katlarına çıkılan merdivenin yakınlarında bir kara ağa ile bir cariye kalfasının işbirliği ile yapılan bir hayrı anlatan ilginç bir kitabe bulunur. Kitabede "...Harem-i hümayun-ı İsmet makrunda bulunan merhume ve mağfure Nâile Hatun'un malından Bedricihan Kalfa ve ortancı Mahmud Ağa yerleriyle Harem-i hümayun ağalarının hastalarına mum ve rugan-ı zeyd (kandil yağı) içün bin beş yüz guruş vakfolundu. Saray-ı Cedit (Topkapı Sarayı) başkapu gulamı olan ağalar mütevelli nasb olunmağn mevkuf olan meblağ-ı mezbur işbu mahalle şerh ve kayd olundu." denilmektedir. 1819'da Harem'deki cariyelerin kalfalarından Bedricihan ile ortancı rütbesindeki Mahmud isminde kara ağa, vefat eden bir hatunun malından hastalar koğuşunda yatan ağalar için mum ve kandil yağı vakfettikleri asırlar sonra da görülmektedir.

ÇEYİZ ALAYI

Topkapı Sarayı'nda padişah kızlarının düğünlerinde kızın babasının hayatta olup olmaması düğün ihtişamına doğrudan tesir eder. Eski bir padişahın kızı ile mevcut padişahın kızının düğünü elbette farklı olur.

Padişah görevdeyken kızının çeyiz alayı çok muhteşemdir. Çeyiz, katır ve arabalara yüklenerek geçirilir ve halka seyrettirilir. Her padişah, kızının düğünü için damada çok kıymetli hediyeler verir. Her ne kadar hanedan erkeklerden sürse de padişahların kızlarına olan düşkünlükleri apayrıdır.

IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan'ın düğünü için verdiği çeyizi, o sırada Edirne'de bulunan seyyahlar anlata anlata bitiremez. Hatice Sultan'ın çeyizi seksen altı katırla taşınmıştır. Bunların yanında alayda yedi katıra yüklenmiş şeker sandıkları, sekiz şeker nahil'i (ağacı) ve iki adet şekerden yapılmış bahçe maketi geçirilmiştir. Çeyiz Alayı'nın kurulmasından Darüssaade ağası mesuldür. Eşyaları baltacılar taşır. Sarayın tekstil depolarında padişah kızlarına ait pek çok çeyiz eşyası hâlen mevcuttur.

Şehzadegân Mektebi

Darüssaade Ağası Dairesi

Kara Ağalar Koğuşu'nun sağında olup iki katlıdır. İlk katta başoda, küçük bir hamam, servis odaları, kahve ocağı; üst katta ise büyük selamlık odası, yemek odası ve sair odalar mevcuttur.

Kara ağaların en üst amiri Darüssaade ağasıdır. (Bu tabiri Babü's saade ağası ile karıştırmamak gerekir, zira o ak ağaların başındadır ve beyazdır.) Darüssaâde ağası bütün Harem ağalarının, kozbekçilerinin (kız bekçilerinin), Haremeyn-i şerîfeyn görevlilerinin, sultanların ve vezirlerin vakıflarının ayrıca Dârüssaâde ağaları ve mensupları evkafının âmiridir.

Mekke ve Medine'deki vakıf işlerini de takip ettiğinden Osmanlı'da mühim bir görev olan Darüssaade ağalığı, en yüksek ağalık olduğundan ağalarına "büyük ağa" da denir. Şehzadelerin Harem'deki eğitimlerinden, vefat eden padişahın cenaze işlemlerine kadar Darüssaade ağasının pek çok vazifesi vardı. 1633 tarihli bir belgede Darüssaade ağasının saraya gelen giden odunların miktarını tuttuğu odun muhasebe defterleri dahi görülür. Göreve devam edip etmeyecekleri her sene gönderilen Surre Alayı'nın merasimi sırasında belli olan Darüssaade ağaları, görevden alındıkları takdirde ekseriyetle Mısır'a gönderilir.

Darüssaade Ağası Dairesi'nin duvarları 17. yüzyıl çinileriyle kaplıdır. Darüssaade Ağası Dairesi'nden şehzade okulu olan Şehzadegân Mektebi'ne bir merdivenle geçilebilir.

Dairenin bir özelliği de bulunduğu konumla alakalı olarak etrafı denetleme imkânı sağlamasıdır. Odanın bir penceresi, Araba Kapısı'ndan gelen girişe, öteki pencereler de Harem'in Cümle Kapısı ile Kuşhane Kapısı'na bakar. Bu odadan Harem giriş binalarının hepsini görebilmek mümkündür.

ŞEHZADE EĞİTİMİ

Şehzadeler dört yaşından, (genellikle) on yaşına kadar Harem'de eğitilir, ardından da anneleri ve lalaları (hocaları) ile birlikte sancağa çıkartılırlardı. (bir sancağa vali olarak atanırlardı) Saraydaki eğitimin esasında Kur'an-ı Kerim vardı. Her şehzadenin Kur'an'ı en az bir defa hatmetmesi istenirdi. Temel bilgi ve becerilerin de verildiği bu eğitimde sürecin ilerleyen dönemlerinde ahlak, ilmihal, tarih, dinî ilimler dersleri verilirdi.

Bir yandan da şehzadeler ata binme, kılıç, kalkan, ok, yay, tüfek gibi silahları kullanma ve avcılık eğitimi alırdı. Sancağa çıkma usulü kalktıktan sonra "kafes usulü" gelmiş, sancağa çıkmayan şehzadelerin daha fazla teorik bilgiye sahip olması, bir sanat dalında ilerlemesi imkânı doğmuştur. Ancak bu sistem, şehzadelerin hayatın gerçeklerini yerinde öğrenmesine mani olmuştur.

Şehzadegân Mektebi

Osmanlı şehzadeleri müstakbel bir padişah olarak doğdukları andan itibaren sıkı bir eğitime tabi tutulurlardı. Saray geleneğine göre dört yaşına gelen şehzade (padişahın oğulları) ve sultanların (padişahın kızları) eğitimi başlardı. Şehzadeler lalalarının refakatinde buraya gelir ve devlet erkânının da iştirak ettiği "Bed-i Besmele Merasimi" yapılırdı. İlk ders Besmele olup bu dersi şeyhülislâm verirdi. Ardından da şeyhülislâm ilk dersi alan şehzadenin hayat boyu muvaffakiyeti için dua ederdi.

Darüssaâde Ağası Dairesi'nin üst tarafında yer alan ve günümüzde ziyarete kapalı olan Şehzadegan mektebindeki Kâbe resimli 17. yüzyıla ait bir çini pano, âdeta bu mektebin sembolü gibidir. Binaya son şeklini 18. yüzyılda Kızlar Ağası Beşir Ağa vermiştir. Beşir Ağa zamanındaki yenilenmede barok üslubun hâkimiyeti göze çarpar. Dolapların üst kısımlarında Esma-i Hüsna ve Kaside-i Bürde mısraları dolanarak yazılması da bu dönemde olmuştur.

İki dikdörtgen kısımdan müteşekkil olan mektebin ilk bölümü düz sade bir tavanla, ikinci bölümü ise ahşap kubbeyle örtülüdür. Barok tarzı bir mermer ocağı bulunur. Kitap dolapları, nişler rokoko süslemelerinin güzel örneklerindendir.

Harem Giriş Kapısı

Saray kütüphanesinden bir Elifba cüzü

Harem Giriş Kapısı (Cümle Kapısı-Saltanat Kapısı)

Cümle Kapısı, asıl Harem ile Harem ağaları kısmını birbirinden ayıran kapıdır. Bu kapının Harem'in Kara Ağalar Taşlığı'ndan görünmesini engelleyen bir perdeleme vazifesi de vardır. Kapı, Harem'in üç ana bölümünün bağlandığı Nöbet Yeri'ne açılır. Üzerinde celi sülüs hatla "Ey İman edenler! Size izin verilmeden Peygamber'in evine girmeyin." (Ahzab Sûresi 53. ayet) yazılıdır. Böylece izin verilenler dışındaki kimselerin Peygamber evine girmesinin yasak olduğu hatırlatılarak padişahın evine de izinsiz girmenin yanlış olduğu vurgulanmıştır.

Cümle Kapısı'nın Darü's saade Ağası Dairesi tarafındaki duvarında Cennet bahçelerini simgeleyen çiçek ve ağaç motifleri vardır. Kuşhâne'ye doğru uzanan tarafında "Şefaat Ya Resulallah, şefaat ya Habiballah." kitabesi okunur.

HAREM'DE ÇALINAN DAVUL

Nöbet Yeri'nde duvarda sürekli bir tokmak ve davul asılıdır. Bu davul, ramazanda Harem halkını sahura kaldırmak gibi bir işe yarasa da asıl vazifesi Matbah-ı amire'den yemek geldiğini içerideki cariyelere haber vermek içindir. Yemekler, tezgâhların üzerine konur. Nöbetçi harem ağası davul çalarak haber verir. Sonra Nöbet Yeri'ndeki ağalar kısa süreliğine burayı terk eder. Gelen cariyeler yemekleri içeri taşır. Yemek yenildikten sonra kap kacak temiz getirilince bu defa cariyeler kapıyı çalar ve ağalar nöbet yerini terk edince mutfak eşyaları tezgâhlara bırakılır ardından da Matbah-ı amireden gelenler tarafından tekrar alınır.

Nöbet Yeri (Sekili Hol)

Adını harem ağalarının burada nöbet tutmasından alan mekân, bir Harem ağasının Harem'de gidebileceği son noktadır. Buradan ötesine izin olmadan hiçbir ağa gidemez. Büyük boy aynaları bütün kapıların aynı anda görünmesini sağlar. Harem'e gelen misafirlerin kısa bir süre oturmaları için seki bulunduğundan "Sekili Hol" de denir. Nöbet Yeri'nde duvar diplerinde gelen yemeklerin konulduğu tezgâhlar bulunur.

Nöbet Yeri'nin sağındaki kapı, Altınyol ile Mabeyn-i Hümâyûn'a; ortadaki kapı, Valide Taşlığı'na; soldaki ise Cariye Koridoru ile Cariye ve Kadınefendiler Taşlığı'na bağlanır. Cariyeler Kapısı'nın kitabesinde bir dua bulunur: "Yâ müfettiha'l Ebvâb! İftah lenâ hayra'l-bâb./Ey kapalı kapıları açan (Allah'ım)! Bizlere hayırlı kapılar aç."

Harem taşlığına açılan kapının kitabesinde Besmele ve "Şüphe yok ki ben, Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a tevekkül ettim." yazılıdır (Hud Sûresi

56. ayet) Altınyol'a açılan kapıda da Zümer Sûresi'nin 73. ayetinin son kısımları "...cennet bekçileri "Selâm olsun sizlere, ne mutlu size! Haydi, ebediyyen kalmak üzere, giriniz oraya!" derler. Nöbet yerine açılan Harem kapıları akşam yemeği servisinin yapılıp kapların iadesinin ardından kalfa cariyeler tarafından içeriden kilitlenir.

Altınyol

Harem'de adının nereden geldiği konusunda en fazla söylentinin olduğu yer olan Altınyol, Kara Ağalar Taşlığı'ndan Mabeyn'e kadar uzanır. Harem'i sınırlayan bütün mekânları birbirine bağlayan tek geçittir. Adına her ne kadar yol denilse de aslında Nöbet Yeri'nden Mabeyn'e (Harem-Selamlık arası) uzayan ve Has Oda Taşlığı'nda son bulan dar bir koridordur.

ŞEHZADENİN KURTARILMASI

Kabakçı İsyanı sonrasında şehzadenin boğdurulması emrini alan cellâtlar, Şehzade (II.) Mahmud'u boğmak için Harem'e girer. Cevri Kalfa, Şehzade Dairesi'ne koşar şehzadeyi yanına alır ve Altınyol üzerindeki dairesinde saklamak ister.

Peşlerinden gelenlerin üzerine merdivenlerde mangaldaki külleri atar ve saraylıların da yardımıyla şehzadeyi dama çıkartarak kurtarır. II. Mahmud padişah olunca Cevri Kalfa'yı başhazinedarı yapar. Onun adına Sultanahmet Divanyolu'nda Osmanlı'daki en büyük sıbyan mektebini yaptırır. Ancak Cevri Kalfa adına yapılan mektebin çeşmesinin üzerine "Merhume ustanın ruhu içün" yazılmış olması onun mektebi göremediğini anlatmaktadır. Padişah, kalfayı ikinci bir anne olarak görür ve vefat edince annesi Nakşıdil Valide Sultan'ın yanı başına defnettirir.

Altınyol'un Mabeyn'e varıncaya kadar olan solunda Valide Taşlığı, Hasekiler Dairesi, Kıymetli Eşya Deposu ve Gözdeler Taşlığı; sağ yanında da Kuşhâne Mutfağı ve Harem Camii bulunur. Gözdeler Taşlığı hizasında yolun üstünde Gözdeler/İkballer Dairesi bulunur.

Altınyol padişahların Hasbahçe'ye ve şehre çıkışlarını sağlar, Enderun'daki Has Oda'yı Sofa-i Hümâyûn yoluyla Harem'e bağlar. İkiz bir kapı düzeniyle de Mabeyn Dairesi'nden Sofa-i Hümâyûn'a açılır.

Babü's saade'den geçişler padişah iznine tabi olduğu için Divan Meydanı'ndan Enderun Meydanı'na geçişler zaman zaman bu yoldan yapılır.

Tarihimizde Altınyol'un en bilinen tarafı Sultan II. Mahmud'un kurtarılmasında yaşanmıştır. Altınyol üzerinde yer alan Cevri Kalfa Dairesi'nin ince, uzun taş merdiveni neredeyse bir tarihin yeniden biçimlenmesini sağlamıştır.

Yol yaklaşık kırk beş metre uzunluğunda olup yer yer iki ila dört metre arasında genişliğe sahiptir. Zemini taş döşelidir. Duvarları çini ile kaplıdır. Yolun üstüne yeni mekânlar kazanmak maksadıyla ahşap katların çıkıldığı görülür.

Cariyeler ve Kadınefendiler Taşlığı

Açık bir avluyu revakların üç taraftan çevirdiği Harem'in bu en küçük avlusunda kadınefendi/haseki daireleri, kiler, cariye odaları, çamaşırhane ve bir hamam bulunur. Ziyaretçiler, bugün sadece taşlığı görebilmektedir, diğer binalara giriş yoktur. Taşlığın solunda yer alan hamama Cariyeler Hamamı denilir ki sarayın bilinen en eski hamamlarındandır.

Taşlığa bakan dairelerin cephelerindeki hayali tabiat resimleri, 18. yüzyıldan kalan kayda değer eserlerdir. Sağındaki ilk üç kapı birinci, ikinci ve üçüncü kadınefendi odalarına; dördüncü kapı, Kırk Merdiven'e açılır. Beşinci kapı ise Cariyeler Koğuşu'na çıkar.

Kadınefendi/ Haseki Daireleri

Kadınefendi, padişahın nikâhlı eşi için kullanılan bir tabirdir. Nikâh sırasına göre baş veya birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü olarak adlandırılırlardı.

Cariyeler içinden padişahın zevcesi olan kadınlara haseki denir. Haseki, eğer erkek çocuk doğurmuşsa "haseki sultan" olarak adlandırılır. İlerleyen dönemde haseki tabiri yerine "kadınefendi" unvanı kullanılır olmuştur. Osmanlı tarihinde Kanuni'nin hasekisi Hürrem Sultan ile Sultan İbrahim'in hasekisi Şah Sultan, isimlerinden ziyade haseki unvanlarıyla bilinir. Hürrem'in Mimar Sinan'a yaptırdığı Haseki Külliyesi hâlâ ayaktadır.

Cariyeler ve Kadınefendiler Taşlığı'nın sağ cephesinde bulunan üç daireden oluşan Kadınefendi/Haseki Daireleri plan olarak her ne kadar sade inşa edilmişlerse de itina gösterilen ve birer küçük köşkü andıran yapıdadır. Her daire, cariye ustalarının kaldığı koğuşlardan farklı olarak ocaklıdır. Ayrıca sıcak, soğuk çeşmeler mevcuttur. Duvarları 17. yüzyıl Osmanlı çinileri süslü olan dairelerin pencereleri Harem bahçesine bakar.

Dairelerin hangisinin kime ait olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte dairelerin büyüklüğü, süslemeleri, kubbe yükseklikleri, hiyerarşik konumu gösterdiği düşünülerek dairelerin ilkinin başkadına, diğerlerinin ikinci ve üçüncü kadınefendilere ait olması muhtemeldir.

Köşede bulunan kahve ocağının üzerindeki üç resim İstanbul Boğazı'nı, köşklerini ve yeşilliğini gösterir ki 18. yüzyılda Türk resminin seviyesini ve Harem'deki süsleme zevkini müşahede etmeye fırsat verir.

Cariyeler Koğuşu

Cariyeler Taşlığı'na asıl adını veren Cariyeler Koğuşu âdeta Harem disiplinin mimariye aksetmiş hali gibidir. Taşlıktaki beşinci kapıdan çıkılan koğuşlar, mermer sütunlarla desteklenmiş, talebe sayısının artmasıyla asma kat ilave edilerek ve koğuşların sütun araları ahşap bölmelerle birleştirilerek yeni mekânlar elde edilmiştir.

Birinci Kadın Efendi Dairesi

İkinci Kadın Efendi Dairesi

İki katlı olan koğuşun ilk katında acemiler, ikinci katında kıdemliler kalmaktadır. Her katı yirmi, yirmi beş kişiyi alabilecek büyüklükteki koğuşlarda cariyeler yaşar. Buna rağmen pek çok yayında Harem'de yüzlerce cariyenin kaldığının iddia edilmesi tuhaftır.

Koğuşun dikkat çeken bir diğer özelliği katlar arasında iç bağlantının bulunmamasıdır. Asma kata ancak Kalfalar Dairesi'nden geçilerek çıkılabilir.

Cariyeler Koğuşu kış aylarında, büyük bir ocakla ısıtılmasına çalışılır, kifayet etmediği durumlarda koğuşa mangal da çıkartılır. Ancak bu tür uygulamaların pek çok yangının da sebebi olduğu malumdur.

Odalar, sade ve süslemesizdir. Az ışık aldığından kasvetli bir havası vardır.

Kırk Merdiven ve Harem Hastanesi

Kırk Merdiven, Başkadınefendi Dairesi'nin yan tarafındaki kapıdan Harem Hastanesi'nin bulunduğu avluya inişi sağlayan biraz da ürkütücü bir merdivendir. Adına Kırk Merdiven denilmesi kırk sayısının kültürümüzdeki yerinden dolayı olmalıdır. Oysa merdiven elli iki basamaktır. Ara boşluklarında kilere, odalara ve hastane koğuşlarına açılan küçük kapılar vardır. İkinci sahanlıktaki kapı Horendegan denilen Harem'in temizlik işlerine bakan cariyelerinin koğuşuna açılır. Merdiven Sarayburnu yamacının eğimi ölçüsünde indiğinden oldukça diktir. Sarayda dik merdiven sadece burada değildir. Hazine Dairesi'nin alt katlarında mahzenlere inen merdivenler de bu şekilde dik ve uzundur.

Kasvetli Kırk Merdiven'den iniş, aynı zamanda cariye için belki de bir sonun başlangıcıdır. Hastanede tedavi edilemez de hayatını kaybederse hastaneden aşağıdaki gasilhaneye birkaç basamak daha indirilir. Oradan çıkartılıp da kabristanına götürüldüğünde bu defa da mezarına indirilir.

Harem Hastanesi

Cariye cenazelerinin çıkartıldığı Meyyit Kapısı

Kırk Merdiven, Harem Hastanesi ve gasilhaneyi gezen bu satırların yazarının hissettiği adeta taş duvarlara yapışıp kalmış gibi duran hüzün olmuştur.

Merdivenin indiği avluda Harem'den soyutlanmış hâlde bulunan hastane, Harem'i Has Bahçe'den ayıran 16. yüzyıl duvarları kullanılarak yapılmış olup iki katlıdır. Hastaların diğer Harem halkına hastalıklarını sirayet ettirmemesi için tecrit edilmiş bir hâldedir ki Harem'de bir dönem verem hastalığının yaygın olduğu malumdur.

Cariyeler alt taşlığı da denilen avlunun sol tarafında hasta koğuşları, sağ ve karşı tarafında da hamam, çamaşırhâne ve tuvalet bulunur. Hastalarla ilgilenen "hastalar ustası"nın odası da sağ taraftadır. Hasta koğuşları süslemesizdir. Avludaki çamaşırhane ve hamam aynı külhandan sıcak su alır. Avludan birkaç basamak inince de gasilhâneye ulaşılır.

SARAYIN ASIRLARDIR AÇILMAYAN KAPISI

Harem Hastanesi'nin hemen alt tarafındaki gasilhane vefat eden cariyelerin cenaze işlemlerinin yapıldığı bir yerdir. Gasilhânedeki teneşir üzerinde yıkanan ve kefenlenen cenaze tabuta yerleştirilerek gasilhane girişine göre sol tarafta bulunan Meyyit kapısından dışarıdaki zülüflü baltacılara teslim edilir. Bu kapı belki de sarayda asırlardır açılmayan nadir kapılardan biridir. Arkeoloji Müzesi bahçesine doğru açılır.

Cariye cenazelerinin yıkandığı gasilhane

Kırk Merdiven

AYRILIK VAKTİ

Taht Kapısı, aynı zamanda padişahların sefere çıkmadan evvel valide sultanla vedalaştığı yerdir. Padişah başında miğferi, sırtında zırhıyla annesinin karşısına çıkar elini öperek hayır duasını ister, helalleşir; valide sultan da "aslanım" dediği oğlunu hayır duaları, zafer temennileri ile buradan uğurlar. Padişah, raht hazinesinden getirilen çok kıymetli koşum takımlarıyla hazırlanmış atına biner ve atın ayaklarının kaymaması için yapılan mozaik yolu takip ederek Harem'den çıkardı.

Valide Sultan Taşlığı

Güzergâhımızı Nöbet Yeri'ne geri döndürüyoruz. Buradan girilen Valide Sultan Taşlığı, klasik Anadolu evlerini andıran bir avlu ve o avluya bakan iki katlı binalardan müteşekkildir. Yaklaşık dört yüz metrekare kadar bir alanı kaplar. Harem bölümünün en itinalı ve ferah bölümü padişahın annesine, valide sultana, ayrılmıştır. Taşlığın Haliç tarafında Valide Sultan Dairesi ve Hünkâr Hamamları bulunur. Ocaklı Sofa'ya açılan Saltanat (Taht) Kapısı da hamamların yanındadır. Cariyeler Taşlığı tarafında usta ve kalfaların daireleri ve Harem Eczanesi bulunur. Ayrıca taşlığın Altınyol'a çıkan bir kapısı vardır.

Cariyeler taşlığı tarafında 1667 tarihli mermer bir çeşme bulunur. Çeşmenin üzerinde besmele ile İnsan Sûresi, 21. ayeti yazılıdır: "Elbiseleri ince veya kalın yeşil renkli ipeklerden, atlaslardandır. Gümüş bilezikler takınırlar. Onların Rabbi, kendilerine tertemiz bir içki ikram edip şöyle demiştir: "İşte bütün bunlar sizin mükâfatınızdır! Gayretleriniz makbul oldu." Çeşmenin yanında da Cariyeler Dairesi'ne açılan bir kapı mevcuttur. Taşlığın duvarları çeşitli dönemlere ait çinilerle kaplıdır.

Valide Sultan Dairesi içinde
Kethüda Kadın Odası

Valide Sultan Dairesi'nde
Valide Sofası

Taht Kapısı (Saltanat Kapısı)

Valide Sultan Taşlığı'nın kuzeydoğu köşesinde Hünkâr Dairesi'nin Ocaklı Sofa'sına açılan Taht Kapısı vardır ki bu kapı padişahın Harem içinde at ile geldiği son noktadır. Sultanlar, özellikle Eyüp Sultan'daki Kılıç Alayı'na gitmek için Perde Kapısı'na kadar yerlere serili al payendazların üzerinden ilerlemeye buradan başlarlar. Kapının önündeki binek taşı, padişahlara ata binerken inerken kolaylık sağlamak içindir.

Valide Sultan Dairesi'ndeki mermer nişlerden biri

Taht Kapısı'nın taşlığa bakan yüzünde Kelime-i Tevhid, iç tarafında ise "Şefaat Ya Resûlallah, Şefaat ya Habiballah" ifadeleri yazılıdır. Kapının kanatları sedef ve fildişi kakmalıdır.

NİŞİN İÇİNDE BİR KOYUN KEMİĞİ

Valide Sultan Dairesi'nin sofasındaki duvarda bulunan mermer nişler, 1961'de tamir görürken birinin içinden üzerinde çeşitli yazıların bulunduğu bir koyun kemiği çıkmıştır ki bu kemiğin büyü yapmak için buraya konulduğu sanılmaktadır. Harem'deki iktidar savaşından bir küçük kesit olsa gerektir.

Valide Sultan Dairesi

Padişah annelerine valide sultan denilir. Valide sultan, sarayın en yüksek âmiridir. Gelir itibarıyla valide sultanlar ilginç bir şekilde padişahlardan genellikle fazla gelire sahiptir. İstanbul'un pek çok köşesinde valide sultanların isimleriyle yaşayan hayır eserleri, valide sultanların hizmet yönlerini gösterir. Yeni padişah tahta çıkışından birkaç gün sonra "valide alayı" tertip ettirerek annesini Harem'e getirtir. Eski valide sultan ve hasekiler de Eski Saray'a döner. Bu değişikliklerin temel sebeplerinden birinin de Harem'in sınırlı barınma imkânları olduğu aşikârdır. Osmanlı tarihinde ilk valide sultan unvanının II. Selim'in eşi, III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan tarafından kullanıldığı kabul edilir.

Valide Sultan Dairesi'nde mevcut olan 1667 tarihli bir kitabe, dairenin Harem Yangını'ndan sonra yeniden inşa edildiğinin ispatıdır.

Valide Sultan Taşlığı, günlük hayatta validenin her türlü ihtiyacının karşılanması, gelen misafirlerinin ağırlanması, ibadetlerini kolaylıkla eda edebilmesi gibi pek çok faaliyet için odayı barındırır. Ayrıca küçük bir mutfağı, kileri, hamamı, misafir odası, çeşmesi ve tuvaleti bulunur. Bugün Valide Sultan Dairesi'nin ziyaret edilen kısmı yatak odası ve tek başına namaz kılıp dua ettiği dua odasıdır.

Valide Sultan Dairesi'nin girişinin sağında rokoko tarzı süslemeli ve manzara resimleriyle zenginleştirilmiş olan bekleme odası (Kafesli Oda) karşısında da Valide Mutfağı bulunur. Harem'de kendine ait mutfağı bulunan tek kişi valide sultandır.

Valide Sultan Dairesi giriş bölümü ile Valide Sultan Nöbet Odası'na geçiş sağlanır. Buradan Cariyeler Taşlığı'na cephesi olan kısımda ise Ocaklı Oda (Kethüda Kadın Odası) olup bu iki bölümün Haliç tarafında asıl Valide Sultan Dairesi yer alır.

Valide Sultan Dairesi, yüksek kubbeli bir sofa (salon), ondan daha küçük bir yatak odası ve ondan küçük dua odası ile iç içe üç bölümdür. Sofa altları çinili, üstleri 19. yüzyıl hayali manzara resimleriyle süslenmiş duvarları estetik bir görüntü sunar. Sofadaki panolarda Ayete'l Kürsi ve çeşitli dualar yazılıdır. Çini kaplı bir ocağı ve mermer çeşmesi olan sofaya kadife sedirler ve sofra takımı da kurulmuştur. Valide sultanlar yemeklerini burada yer.

Sofa ile yatak odası arasında her iki tarafı da aydınlatması için "çırağma" denilen küçük bir kandil boşluğu yer alır, benzer uygulamaya Harem'de sıkça rastlanır. Ancak buradaki mermerde emsaline az rastlanır iki dua mısrası işlidir:

Bu ocağın dudu (dumanı) daim sümbül eylesin (sümbül gibi tütsün)
Sahibine Hazret-i Hak, narı (ateşi) gülzâr (gül bahçesi) eylesin.

Yatak odasının üzerinde kelime-i tevhid yazılıdır. Yatak odası, 17. yüzyıl İznik çinileriyle kaplı olup, rokoko desenli ve fanuslu bir tonozla

GİDİŞİ SUSKUN DÖNÜŞÜ MUHTEŞEM

Harem'de yaşayan bir haseki, padişahtan çocuk sahibi olduktan sonra eşi vefat etse de ölünceye kadar artık başkasıyla evlenemez. Padişahın vefatıyla hasekilere Beyazıt yolu gözükür. Padişahını kaybetmiş olmanın acısının üzerine Topkapı'dan Eski Saray'a taşınma hüznü de eklenir. Bu yüzden Eski Saray'a "Gözyaşı Sarayı" da denir.

Umutların bittiği anda hasekinin oğluna padişahlık nasip olursa bu sefer muhteşem bir valide alayı merasimi ile saraya geri gelmek de vardır. Sarayda padişah tarafından eli öpülerek karşılanıp Valide Sultan Dairesi'ne yerleştirilmek de... Âdeta hasekinin gidişi suskun, dönüşü muhteşem olur.

Valide Sultan Sofası kubbe işlemeleri

aydınlatılmakta; kış aylarında sofadaki odaya bitişik ocakla da ısıtılmaktadır. Odanın solunda ahşaptan altın yaldızlı, sayeban tarzda parmaklıklı valide sultanın yatak yeri bulunur.

Yatak odasından geçilen dua odasının kıble tarafında çiniden bir Kâbe panosu bulunur. Panonun üzerinde çoğu Osmanlı zamanında Harem-i Şerif'e yapılan binalar gösterilmiştir. Bu odanın 16. yüzyıldan kalan kabartmalı mermer sövelerle geçilen balkonu vardır. Ancak bu balkon üst katına Sultan III. Selim'in annesi için yapılan Mihrişah Valide Sultan Dairesi'ni taşıyabilmesi için sonradan odaya dönüştürülmüştür. Valide Sultan Odaları'nın alt katları valide sultana hizmet eden cariyeler için kullanılmıştır.

Mihrişah Valide Sultan Dairesi

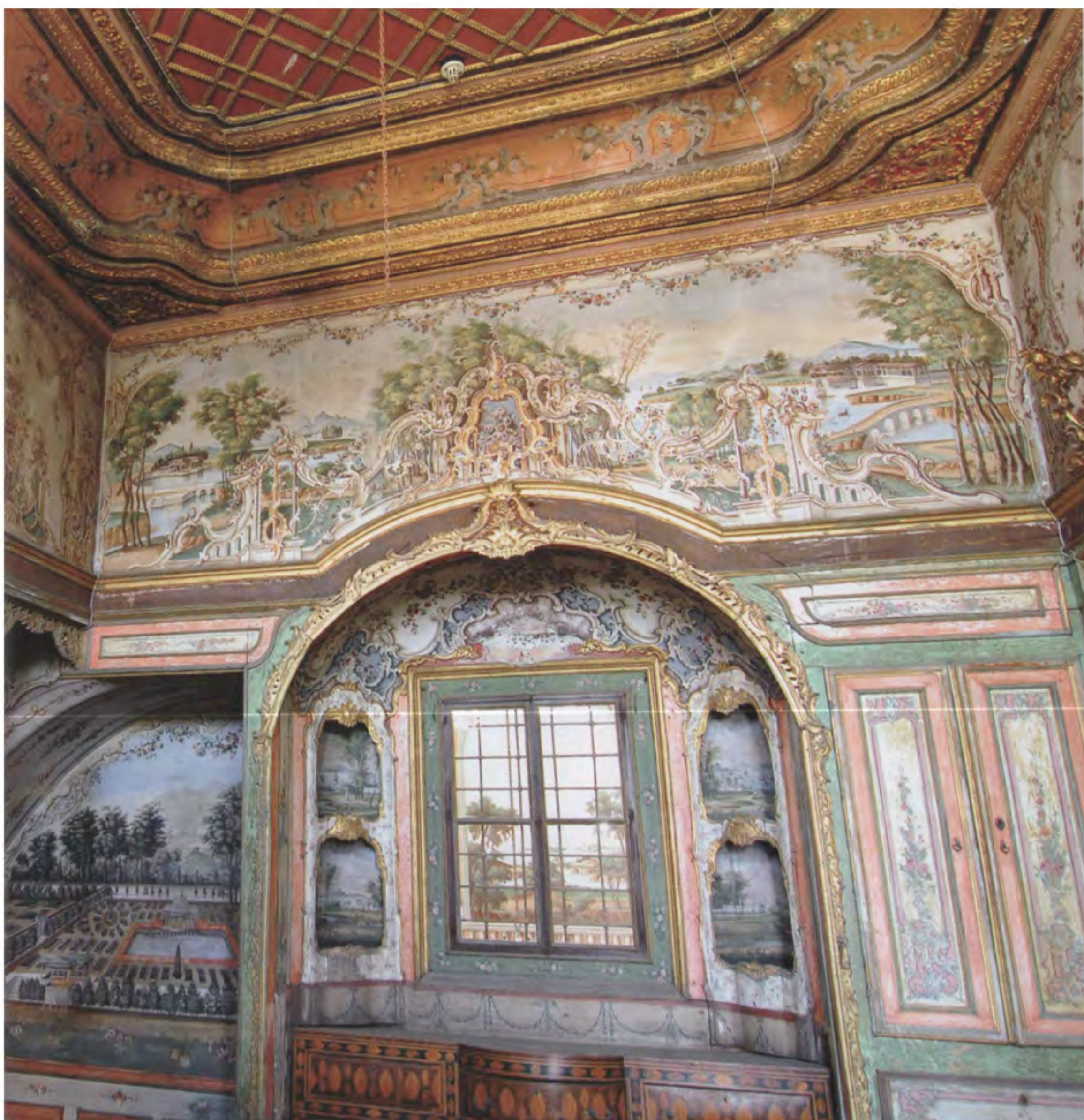
Mihrişah Valide Sultan, Sultan III. Selim'in annesidir. Daire, sultanın annesi için Valide Sultan Dairesi'nin üstüne inşa ettirdiği bir bina olup III. Selim Odası'ndan bir merdivenle buraya ulaşılabilir. Böylece Sultan III. Selim kendi dairesi ile annesinin dairesini birbirine bu şekilde bağlamıştır ve annesini görmeye sık sık bu daireye çıkar.

İki odalı olan oda kubbesiz, yaldızlı düz tavanlı barok rokoko süslemelere sahiptir. Mermerden yekpare bir ocağı vardır ancak Valide Sultan Dairesi'ndeki gibi çeşmesi yoktur. Küçük dairenin içi adeta bir tablo güzelliğindedir. Dairede yapılan renkli hayali tabiat manzaraları Türk naturalist resminin ilk örnekleri olarak kabul edilir. Mihrişah Valide Sultan Dairesi bir anne ile evlâdının sevgisinin tezyinata yansıması gibidir. Oda büyüleyici bir İstanbul manzarasına bakar.

Mihrişah Valide Sultan Dairesi'nin harici güzelliğini görmek için bahçeden bakmak gerekir. Zira daire, dışa doğru taşan ahşap mimarisi ile 18. Yüzyıl cumbalı ahşap Türk konaklarının en güzel örneklerinden birini gösterir.

Mihrişah Valide Sultan Dairesi

Hazinedar Usta Dairesi

Valide Sultan Taşlığı ve Cariyeler Taşlığı ile bağlantılı yerde Hazinedar Usta Dairesi bulunmaktadır. Daire üst katta iki oda ile alt kattaki tek odadan müteşekkildir. Alt kattaki diğer oda Harem Eczanesi olarak kullanılır. Hazinedar ustalık, Harem'de cariyelerin yükselebileceği en üst makamdır. Cariyeler ilk imtihanlarını hazinedar Usta yanında verirler ve kontrolleri de onlardadır. Harem'in kıymetli eşyalarının kendilerine emanet edilmesinden dolayı hazinedar unvanını kullanırlar. Her iki taşlığı da kontrol eden saray ustaları gerektiğinde cariyelere müdahale ederler. Dairenin Valide Sultan Taşlığı'ndan olan girişi daha büyük ve süslüdür.

Cariyeler Taşlığı'ndan sağlanan girişin 16. yüzyılda yapılaşma sonucunda inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Hamam

Harem hamamlarına, kubbeli büyük sofanın sağ köşesindeki mermer söveli kapıdan girilen Hamam Yolu ile ulaşılır. Bu yol, Hünkâr Sofası'na kadar uzanan uzun bir dehlizdir. Solda Hünkâr Dairesi'ne, sağda Hünkâr ve Valide Sultan Hamamları'na açılan kapılar vardır. Bu yol Harem'le Mabeyn'i de birbirine bağlar.

Hamam geleneği sadece temizlenmeden ibaret olmayıp beraberinde çok zengin bir kültürü de oluşturmuş ki kumaş, mücevherat, gümüş, bakır, porselen ve sedef kakma eserlerin ortaya çıkmasından hamamda giyilen takunyalar ve kullanılan sabunlara kadar bu kültürün yansımaları görülür.

Topkapı Sarayı'nda on dört hamam bulunur ki bu rakama dairelerde bulunan özel yıkanma mekânları (*gusülhâneler) dâhil değildir.*

TÜRK HAMAMI

İbadet etmek için temizlik şartı getiren İslam anlayışı, Müslüman devletlerde şadırvandan, hamama kadar çeşitli temizlik mekânları ile karşılık bulmuştur. Selçuklu ve Osmanlı'da yapılan uygulamalarla dünyaca meşhur "Türk hamamı" tabiri doğmuştur. Pek çok Batılı ülkede temizlik, suyu pek değiştirilmeyen dolu fıçılara insanların sırayla girmesi şeklinde yapılırken Osmanlı hamamı temizliğin zirvesinde yer alır.

Osmanlı berberleri de genelde hamam içinde hizmet verir.

Hünkâr ve Valide Sultan Hamamları

Sarayın ilk hünkâr hamamı Enderun avlusundadır. Harem'deki hünkâr hamamları ise 16. yüzyılda çifte hamam olarak muhtemelen Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Mimari olarak aralarında fark olmamakla birlikte süsleme bakımından Hünkâr Hamamı daha belirgindir. Hamama, Hamam Yolu dışında Hünkâr Sofası'ndan da girilebilir. Soyunma yeri, ılıklık ve hamam olarak üç bölümden oluşan hamamın duvarları ilk yapıldığı zamanlarda çinilerle kaplı olmakla birlikte daha sonra çinilerin yerini mermerler almıştır. Fanuslu kubbesi 1665 yangınını görmekle beraber günümüze ulaşmayı başarmıştır.

Padişah yıkanırken herhangi bir suikast ihtimaline karşı güvenlik tedbiri olarak altın yaldızlı bronz bir şebekeyle hamamı ayrılmıştır. Şebeke Sultan III. Osman zamanında yapılmıştır. Hamamdan çıkan padişah, sıcak yerden birden soğuğa çıkarak hasta olmaması için önce ılıklık yerinde dinlenir, ardından soyunma mahallinde giyinerek hamam yolundan Hünkâr Sofası'na ulaşırdı. Bu usul Türk hamamlarının çoğunda mevcuttur.

Hünkâr hamamlarıyla alakalı akla ziyan pek çok masal uydurulur, ancak aynı zamanda halife olan padişahların burada dinî kaideler dışına çıktıklarına dair en ufak bir bilgi mevcut değildir. Hamamlarla alakalı hikayeler uyduranların hamamları görmediği anlaşılmaktadır. Hamamların son anısı ise hazindir. Sultan Abdülaziz, bir oldubitti ile tahtından indirilmiş ve alelacele sağanak yağmur altında Dolmabahçe'den Topkapı'ya getirilmiştir. Saray, o dönemde yıllarca kullanılmadığı için perişan hâldedir. Saray yorgancıları padişah ve ailesine kalacak yer ayarlama telaşıyla yere şilteler, döşekler sererken sırılsıklam hâldeki eski padişah da bu hamamda bir iskemleye oturup Dolmabahçe'den kuru kıyafetler getirilmesini beklemiştir. Nereden nereye bir tahttan bir tahta iskemleye... Çok değil bir hafta sonra da Feriye Saraylarında intihar süsü verilen bir cinayetle hayatını kaybedecektir.

Hünkâr Hamamı içinde padişahın yıkandığı şebekeli kısım

Harem'in en geniş kapalı mekanı olan Hünkâr Sofası

Hünkâr Sofası (Muayede Sofası-Büyük Oda)

Hünkâr Hamamı'nın hemen yanında bulunan sofa, Harem'in en geniş kapalı alanını oluşturur. Bir labirenti andıran koridorlar ve dar odalardan sonra geçilen sofa, Harem'in en ferah noktasıdır. 17. Yüzyılda inşa edilen sofa, muhtemelen üstü açık olan taşlığın başarılı bir şekilde kapatılmasıyla elde edilmiş olmalıdır.

Bayramlaşma merasimlerinin zaman zaman burada yapılmasından dolayı bir diğer adı da Muayede (bayramlaşma) Sofası'dır. Harem'de yapılan çeşitli merasimlere, şenliklere, mevlit okutulmalarına, Ramazan aylarında toplu Kur'an okunmasına burası ev sahipliği yapar.

Hünkâr Sofası'nın eski bir taşlık olduğunun en mühim delili buradan III. Ahmed Yemiş Odası'na, III. Murad Has Odası'na, Hamam Yolu'na, Havuzlu Taşlığa açılan pek çok kapının mevcut olmasıdır.

Sofada bulunan kapı kanatları kabartma süslemelerle bezelidir. Büyük kubbenin kalem işlemeleri göz alıcıdır. Bu kubbeyi dört sivri kemer taşır. Büyük kubbenin merkezinde koyu yeşil zemin üzerine yaldızlı hat ile:

"Bismillâhirrahmânirrahim. Elhamdü Lillâhi-el Kerim, er-Rahîm, el-Kadîm, el-Hakîm,

BİR HAYAL MEKÂNI

Bayramlarda Hünkâr Sofası bir masal diyarını andıracak şekilde süslenirdi. Duvarlar kırmızı atlaslarla kaplanır, bu örtülerin üzeri rengârenk tellerle süslenir. Boyalı İstanbul kâğıtları, yalancı inciler, zümrüt camlar, kâğıt fenerler, yapma çiçekler tavandan aşağıya sarkıtılır. Hayal dünyasına benzer bir masalsı mekân oluşturulur. Bayram günleri Harem halkının ruhlarındaki estetik zevki süslemelerle gün yüzüne çıkartmalarına da bir fırsat vermiş olur.

Hünkar Sofası'nda padişahın oturduğu taht yeri

el-Azîm, Allahü el-azîz, el-Cebbar / Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla; Kerîm (ikramda bulunan), Rahîm (rahmeti bol), Kadîm (evveli olmayan), Hakim (her şeyi yerli yerinde vaz eden) ve Azim (en büyük) olan Allah'a hamd olsun. Allah Azîz (yegâne galip) ve Cebbar'dır (hakkı sahibine veren)" ifadesi yazılıdır. Duvarlarında mavi zemin üzerine beyaz yazıyla Bakara Sûresi'nin 258, 259, 260 ve 261. ayetleri işlenmiştir.

Şirvanlı taht yeri, hünkârın oturduğu yeri göstermektedir. III. Osman Taşlığı tarafına yapılan ve cami mahfillerini andıran şirvanın altında ise sedirler mevcuttur. Merasimlerde valide sultan, kadınefendiler ve diğer sultanlar güzel bir tezyinata sahip şirvanın bu alt tarafına oturur. Üst tarafına merasimleri izlemek isteyen Harem halkının çıkması muhtemeldir. Burada bulunan aynalı kapıların biri III. Ahmed Yemiş Odası'na, diğeri ise şirvanın üzerine çıkılan merdivene açılır.

Sofada yirmi altı pencere ile aydınlık bir ortam sağlanır. Üç mermer çeşme olmasına rağmen ocak bulunmaması ilginçtir. Hamamdan gelen sıcak su sofanın altındaki kanallardan dolaştırılarak mekânın ısıtılmış olduğu iddia edilse de bir geçerliliği olmadığı gibi bununla ilgili bir delil de yoktur. Boğaz'a oldukça yakın ve geniş hacimli bir mekânın mangallarla ısıtılması da bir yere kadar mümkün olacağından buranın kış aylarında kullanılmadığı düşünülebilir.

Hünkâr Sofa'sında bugün hat levhaları kaldırılmıştır, oysa bu mekânın hatları meşhurdur. Duvarlarında silahlar asılı olup ayrıca Venedik ve Viyana aynaları bulunurdu. Bugün bu aynalardan biri halen asılıdır. Ancak duvarların büyük kısmı boştur. Büyük saatler ise İngiltere Kraliçesi Victoria'nın Osmanlı sarayına hediyesidir.

I. Abdülhamid Dairesi'nin iç kısmı

Hünkâr Daireleri

Harem'de hünkârın kullandığı mekânlar Hünkâr Hamamı'nın karşısında bulunan kapıdan girilen daireler olup iç içe odalardan ve koridorlardan oluşan bir mekândır. III. Osman, I. Abdülhamid, III. Selim dairelerinin ve yatak odalarının bulunduğu bu kısmın daha öncesinde hünkarların bugün Valide Sultan Dairesi olarak bilinen kısımları kullanmış olmaları da kuvvetle muhtemeldir. Sultan III. Osman'dan sonra tahta çıkan padişahlardan Sultan III. Mustafa hariç tutulursa burası tahta çıkan her padişahça geliştirilen bir mekândır. Son değişikliği Sultan III. Selim yapmıştır.

I. Abdülhamid Dairesi ve Hazine Odası

Hamam Yolu'nda Hünkâr Hamamı'nın karşısında bulunan kapıdan girilen dairenin kitabesinde Sultan III. Osman'ın adının geçmesi mekânın Sultan III. Osman zamanında tamir gördüğünü gösterir. I. Abdülhamid'in adı, daire kapısının iç tarafındaki kitabede geçer:

Melce-i şâhân-ı âlem Han Hamid-i dad-gîr
Nüshâ-i ahlâkına muhtaç yüz bin fasl ü bâb

Dikdörtgen planlı oda, kubbesizdir. Düz tavan, koyu yeşil üzerine mavi-kırmızı işlemeli kabartma nakışlarla tezyin edilmiştir. Kapı kanatları son derece itinalı bir şekilde süslenmiştir.

Odanın sol tarafında siyah ve beyaz mermerden bir çeşme bulunur. I. Abdülhamid Dairesi'nin en güzel tarafı ise altın yaldızlı ve renkli nakış işlemeli yekpare ocağıdır. Odanın sağ tarafında ahşap bir şirvan bulunur. Hünkâr odalarında bulunan çeşme, ocak ve şirvan; mekânın padişaha ait olduğunu ispatlar ki burada bu üç öğe çok başarılı bir kompozisyonla mekâna eklenmiştir.

Salondan sultanın yatak odasına (Taş Oda- Hazine Odası) geçilir. Valide Sultan Hamamı koridoruna açılan ve gardırop alarak

PADİŞAH DERKEN

Osmanlı padişahlarının geniş yetki ve mutlak otoriteye sahip olduklarından dolayı sınırsız haklara sahip oldukları sanılır. Oysa padişahların şer'i ve örfî hukuk kuralları ile hareketleri sınırlandırılır. Bu, yapılan uygulamalarda görülmektedir. Kanunî devrinin meşhur şeyhülislamlarından Ebussuûd Efendi, padişah buyruklarıyla şer'î hukuk arasındaki münasebeti çok açık bir şekilde ortaya koyar: "Nâ-meşrû nesneye emr-i sultanî olmaz." (Meşru olmayan işlere sultan emri olmaz) Ayrıca Topkapı Sarayı'nın asırlardan gelen saray adabı, reayanın beklentileri ve askerlerin talepleri de padişahları hem sınırlayan hem de yol gösteren unsurlar olarak dikkat çeker.

KİTABEDE FETİH YAZSA DA...

I. Abdülhamid Dairesi'ne yatak odası yaptırıldıktan sonra kapısına eklenen kitabede bu kapının açılması gibi padişahın da ülkeler beldeler fethederek yeni kapılar açması duası edilmektedir. Oysa bu odada tam tersi yaşanır. Kırım'ın kaybedildiği Küçük Kaynarca Antlaşması gibi Osmanlı tarihinin en ağır antlaşmalarından birinin imzalandığı dönemde padişah olan Sultan I. Abdülhamid, Özi Kalesi'nin düşüp Rusların Müslümanlara karşı katliama giriştiğini duyması üzerine şiddetli üzüntüye düçar olmuş. "... ekdar ve efkârımdan (üzüntülerden ve düşüncelerden) uyku gözlerime haram olmuştur." dediği günleri bu odada geçirmiş ve yeni bir kalenin daha düştüğü haberini getiren yazının ilk kelimesini okuduktan sonra felç geçirip bir süre sonra bu dairede vefat etmiştir. (7 Nisan 1789)

kullanıldığı sanılan mekânın girişine Sultan I. Abdülhamid dolap yaptırtıp yeni bir giriş kapısı açtırarak dairesine bağlatmıştır. Böylece yatak odası hâline getirmiştir.

I. Abdülhamid Dairesi'ne sonradan bir sahanlık eklenince daire, geçit haline gelmiştir. Buradan III. Osman Taşlığı ve köşküne, III. Selim Has Odası ve Mihrişah Valide Sultan Daireleri'ne geçiş sağlanır. Böylelikle Harem'e yeni eklenen daireler, Harem'in eski mekânları ile irtibat sağlamıştır.

III. Selim Dairesi (Meşk Odası)

I. Abdülhamid Odası'ndan geçilen III. Selim Dairesi'nin üç tarafı pencereli olup bu pencerelerden biri III. Osman Taşlığı'na kapı olmuştur. Süslemelerde çini gibi klasik üsluplar yerine Türk-Rokoko tarzı tezyinata sahip olan daire, kare planlı ve ahşap tavanlıdır. Duvarlarını yaldızlı kabartmalar süsler. Üst kısımlarında çeşitli manzaraları gösteren duvar resimleri mevcuttur. Ocağın iki yanındaki merdiven şeklinde, kabartmalı altı nişin büyüklüğü dikkat çeker.

III. Selim Dairesi'ndeki tek parça mermer ocak abidevi bir sanat eseridir. Ocağın içi küçük mavi-beyaz Hollanda çinileri ile kaplıdır. Bu çiniler ocakta ateş yakılmadığının en mühim işareti olarak kabul edilir. Odanın ısınması köz hâline gelmiş ateşin mangallarla bu ocağa getirilmesiyle sağlanmıştır. İçinde ateş yakılmaması ocağın çinilerinin günümüze kadar gelmesini sağlamıştır.

Dairenin üst katı bestekâr sultanın Meşk Odası olup Sultan III. Selim; hat, şiir ve beste çalışmalarını burada yapar. İsmini bu faaliyetlerden almakla birlikte bu üst kata Lihye-i Saadet (Sakal-ı Şerif) Odası da denir. Odayla Hünkâr Sofası arasındaki dolapta bir zamanlar Peygamberimizin (s.a.s.) Sakal-ı Şerif'i bulunduğu için mekân bu ismi almıştır. Duvarlarında Allah (c.c.), lafzı, Peygamber

"BENİ DE AMCAM GİBİ BİTİRECEKLER"

Sultan Abdülaziz tahttan indirilmesini müteakip Dolmabahçe Sarayı'ndan yağmur altında apar topar Topkapı Sarayı'na getirilir. Burada kendisine III. Selim Dairesi'nin ayrılmış olduğunu gören padişah çok müteessir olur. "Beni de amcam Sultan Selim gibi burada bitirmek istiyorlar." der. Dairede oturacak yer yoktur. Kendisinin de çocuklarının da sırılsıklam olmuş bir hâlde ortada kalması, eski hükümdarı büsbütün incitir. Sultan V. Murad'a bir mektup yazarak Topkapı'dan Fer'iye Sarayı'na nakledilir dört gün sonra da bu sarayda öldürülür. Padişahın dediği olmuştur. Amcası gibi bitirilmiştir.

III. Osman Taşlığı'ndan hünkâr dairelerinin görünüşü

Efendimiz'in ismi, Aşere-i Mübeşşere (Dünyada iken Cennet'le müjdelenen on sahabe) levhaları bulunur. Aynalarının üzerinde Besmele ve "Allah'a ve Peygamberine itaat ediniz." ayeti (Ali İmran Suresi 32) ile III. Selim Han'ın tuğrası ve şu kıta işlenmiştir:

Görmemiş mir'ât-ı hülyasında (hayal aynasında) İskender dahi
Kıl nazar suret-nümâdır benzemez kâr-ı kadîm (İyice bak suretine ki eski sanatlara benzemez)
Himmet-i şahânesiyle kıldı bu kasrı bina
Rub'-ı meskûnun şeh-i dâd-âveri Sultan Selim

Ferah bir oda olan Meşk Odası, kitabesinden anlaşıldığına göre 1790'da inşa edilmiştir.

Rivayete göre padişah tahttan indirilince bu dairenin alt katında yaşamış ve ne yazık ki asilerce burada ailesinin gözü önünde öldürülerek naaşı Arz Odası ile Bâbü's saade arasına atılmıştır.

III. Osman Taşlığı ve Köşkü

İnşasına Sultan I. Mahmud zamanında başlanılan, ancak kardeşi Sultan III. Osman zamanında bitirilen köşk, hünkâr dairesine eklenen en son köşktür. Köşkün önünde yüksek bir terası andıran III. Osman Taşlığı yer alır. Ortasında bulunan mermer süs havuzundan dolayı "Havuzlu Taşlık" olarak da bilinir.

Köşke her ne kadar III. Osman Köşkü dense de padişah, ağabeyi I. Mahmud tarafından inşasına başlanan köşkü tamamladığından olsa gerek kendine ait bir kitabe yazdırmamıştır. Anıt gibi inşa edilmiş kapısı üzerinde Sultan II. Mahmud'un tuğrası ve talik hat ile kaleme alınmış bir beyit bulunmaktadır:

Mihensâz olmağ içün cân odda bu der-i şevket
Olur âğûş-küşâ Sultân Mahmûd Han'a bî-minnet

Köşkün hünkâr mekânı olduğunu vurgulayan ihtişamlı cümle kapısı yanındaki iki küçük çeşmenin alınlık taşlarında "Mübarek bâd (bâd: olsun)" ve "Saadet bâd" yazılıdır.

Köşk, ortada bir baş oda ve iki yanında birer odadan ibarettir. Gülhâne'ye doğru taşan baş oda divanhâne olarak düşünülmüş olmalıdır. Divanhâne'nin gözü yoracak kadar tavan ve duvar süsleri vardır. Köşk, Gülhâne Parkı'na hâkim bir konumdan bakar.

Ocak karşısındaki oymalı yatak yeri, altın yaldızlı sütunlara dayanmaktadır. Salonun iki yanındaki süslemeli odalardan arkadaki alt pencerelerinde çok zarif yaldızlı parmaklıklar ve sık kafesler bulunur.

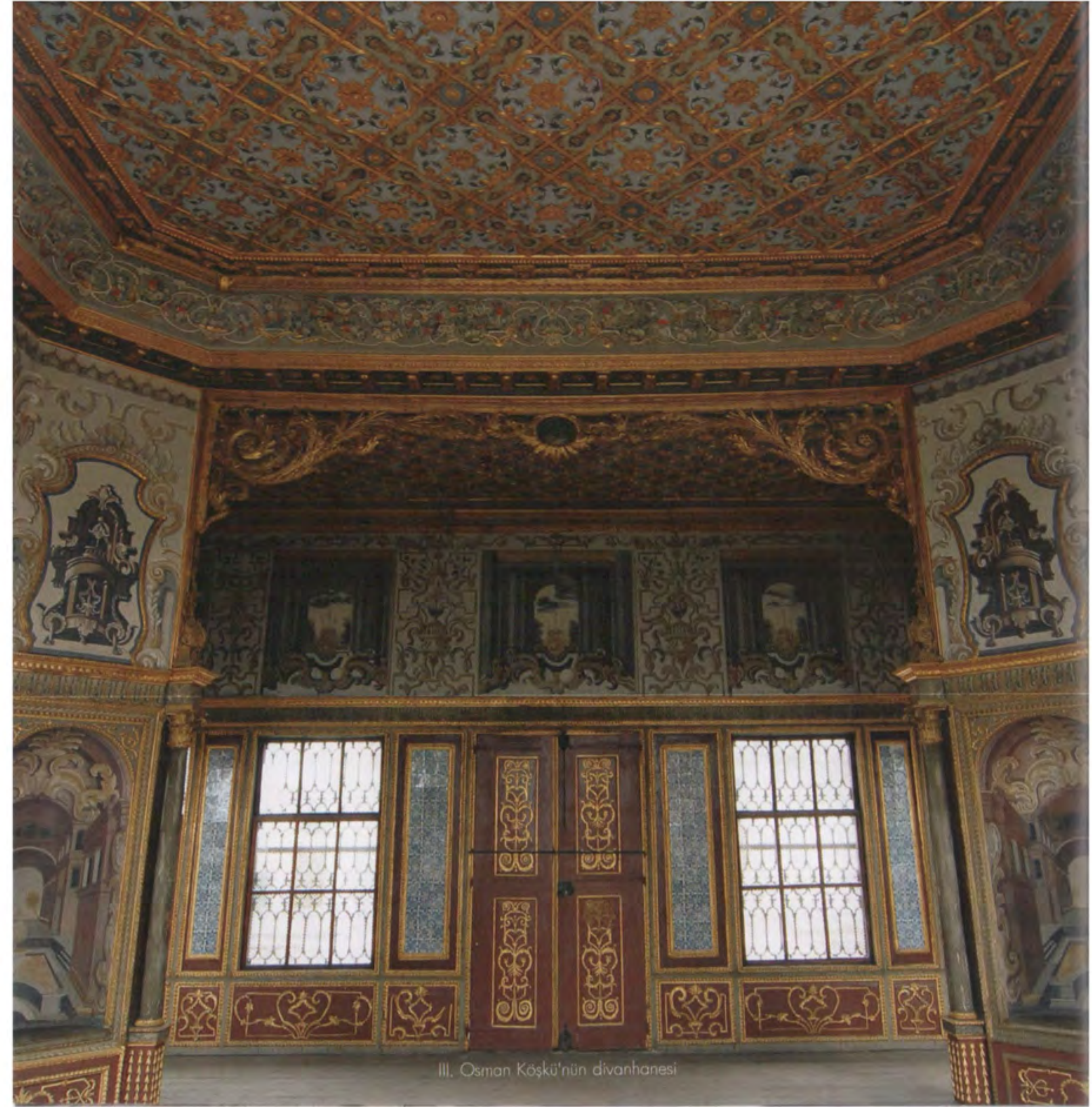

III. Osman Köşkü
üzerinde yer alan
"Maşallah" yazılı alem

III. Osman Taşlığı

III. Osman Köşkü'nün divanhanesi

Ocaklı Sofa ve bu sofaya adını veren Harem'deki ocakların en büyüğü

Ocaklı Sofa

Valide Taşlığı'ndaki Taht Kapısı'ndan girilen sofa, Kadınefendiler Dairesi ile Çeşme Sofası arasındaki bir salondur. Adını mekânda bulunan dev ocaktan alır ki bu, Harem'deki ocakların en büyüğüdür.

Ocak, Osmanlılar için sadece ısınma aracı değil aynı zamanda bir kültürel unsurdur. Aynı tastan yemek yiyenler gibi aynı ocaktan ısınanlar da bir birlik sayılır. O yüzden aile kurumu için aile ocağı tabiri kullanılır. Yeniçeri Ocağı da bir birlikteliği anlatır.

Kubbeli olan sofadaki çiniler, 17. yüzyıla aittir. Meşhur ocağın önünde altın yaldızlı parmaklıklar vardır. Dairelere götürülecek mangallar burada doldurulur. Ateşi zülüflü baltacılar tarafından sürekli desteklenen ocaktaki odunlar, köz halini alınca mangallara alınıp odalara dağıtılır, baltacıların getirdiği yeni odunlar atılır, sonra ocak kilitlenirdi.

Ocaklı Sofa'da فَاللهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ: "En hayırlı koruyucu Allah'tır; merhamet sahiplerinin en merhametlisi de O'dur." (Yusuf 12/64) ayeti yer

HÜNKÂRA ÇATMAK

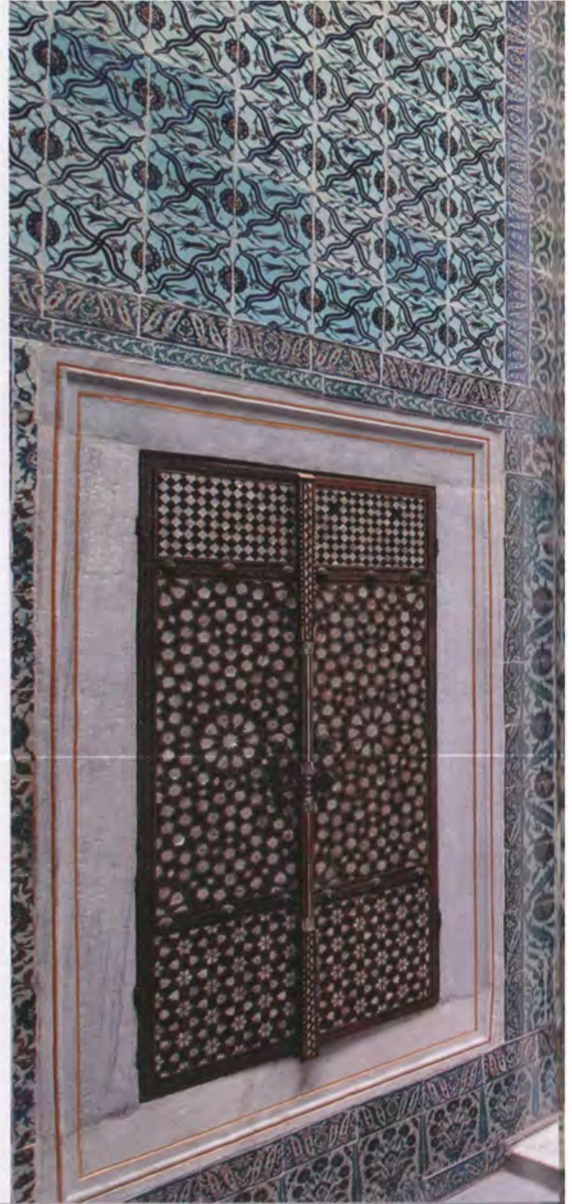
III. Osman, 51 sene ile Osmanlı tarihinde kafes hayatı en uzun süren şehzadedir. Harem'de karşısına kadın çıkması için ökçelerine gümüş çiviler çakılmış ayakkabılarla dolaştığı rivayet edilir. Hünkarın yürümesiyle çıkan sese göre kimse karşısına çıkmaz. Harem'de bir kadının padişahla ansızın karşılaşmasına "Hünkâra çatmak" denilir ki bu hiç hoş karşılanmaz.

alır ki aynı ayet Valide Sultan Dairesi'nde ve Çifte Kasırlar'da da mevcuttur. Odanın üst kısımlarında Besmele ile "Allahümmensur abdeke ve halifeteke/ Allah'ım kuluna ve halifene yardım et." duası yazılıdır. Kapı üzerlerinde ise Farsça "Padişah-ı tâ kıyamet devletet efzûn bâd." "Du metanet şâd ü hürrem duşmenet mahzun bâd." "Padişahlığın kıyamete kadar yükselerek devam etsin. Sen, metin ve bahtiyar ol, düşmanların mahzun olsun." duası yazılıdır. Ocaklı sofa adeta Harem'in orta yerindir ve pek çok mekana bağlanır.

Çeşmeli Sofa

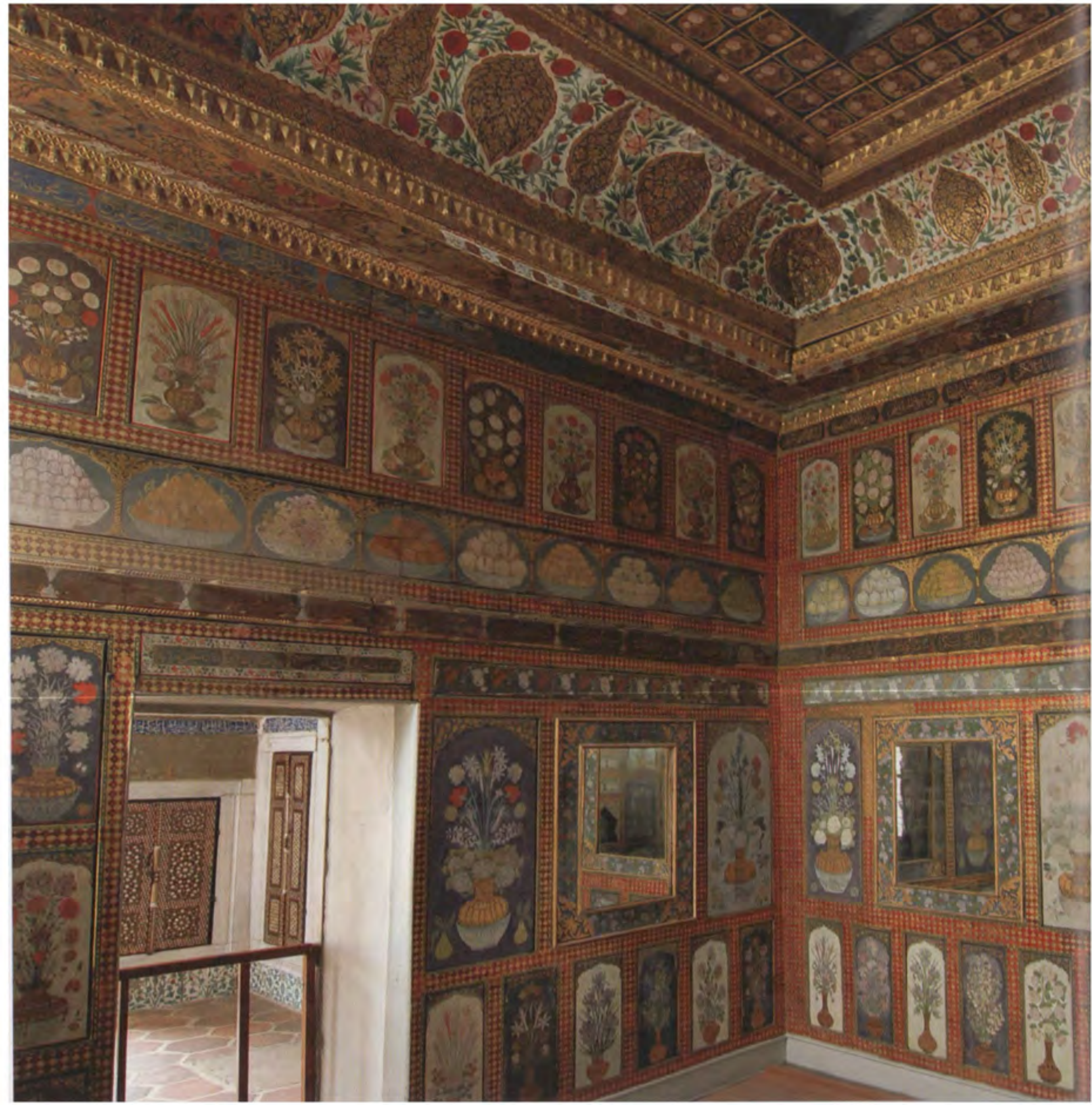
Ocaklı Sofa'dan geçilen diğer ara bölüm Çeşmeli Sofa olup bir çini sergisini andıran güzellikler içinde aynı estetikle inşa edilmiş çeşmesiyle dikkat çeker. Çeşmenin üzerinde su içmeden evvel Besmele çekilmesini hatırlatan bir Besmele bulunur. Kapı alınlığında "Zikrü'l evliya yenzilü rahmetü/ Evliyanın (Allah dostlarının) zikri (anılması) rahmetin inmesine vesile olur." şeklinde Fıkıh ve hadîs âlimi, Tebe-i tâbiînin büyüklerinden Süfyan B. Uyeyne'ye ait söz yazılıdır.

Sofadaki gömme dolaplar burasının bir zamanlar kiler olarak kullanıldığını gösterir. Sofanın kapı kitabesinde Sultan III. Murad'dan sitayişli bahseden satırlar ile 1578 tarihi görülmektedir.

Çeşmeli Sofa

Yemiş Odası (III. Ahmed Yemek Odası)

Adını duvarlarındaki ahşap süslemelerdeki meyve figürlerinden alan Yemiş Odası, Hünkâr Sofası ile I. Ahmed Okuma Odası arasında bulunur. Oda, III. Osman Taşlığı'na bakar. Sultan III. Ahmed tarafından 1705'te yaptırılan bu "nüzhet-gâh", padişahların zaman zaman yemek yedikleri bir mekândır.

Duvarlarını baştanbaşa kaplayan ahşap panolar, çiçek ve meyve resimleri ile doludur. Vazolarda yer alan çiçek demetlerinin altında çeşitli meyve figürleri yer alır. Harem'deki odalarda süsleme olarak çini yerine ahşaba geçilmesi mühim bir değişiklik olarak dikkat çeker, bu mekândaki duvar süslemeleri de bu maksada uygun yapılmıştır. Minyatür üslubunda çizilen çiçek ve meyve figürleri, Lale Devri'nde Osmanlı resminin Batı'dan etkilenmeye başladığını gösterir. Süslemede aynalardan da faydalanılmıştır.

NİL VE FIRAT ÇEŞMEYE HAYRAN (MI)

Şiirde kafiye kaygısıyla tuhaf cümleler kurulduğu gibi saraydaki bazı kitabelerde de yapılan teşbihler ilginçtir. Bunların biri I. Ahmed Has Odası'nda Hafız'ın yazdığı çeşmedeki kitabede görülür:

"Hem içinde can gibi kıldı bu âb-ı revan
Lezzetine da'ima teşnedir Nil ü Fırat"

Nil ve Fırat'ın bir çeşmenin suyunun lezzetine hayran olması, biraz ilginç bir yaklaşımdır.

Sultan I. Ahmed Has Odası (Kasr-ı Sultan Ahmed- Adil Köşkü)

III. Murad Has Odası'nın Haliç tarafındaki genişlikten girilen Sultan I. Ahmed Has Odası, Sultanahmet Camii'nin banisi tarafından 1608'de yaptırılmıştır. Fil Bahçesi'ne bakan odayı Sultan I. Ahmed, dedesinin has odasının muhtemelen şahnişine (çıkmasına) bir eklenti yaptırarak oluşturmuş olmalıdır. Geniş geçiş imkanı bunu destekler.

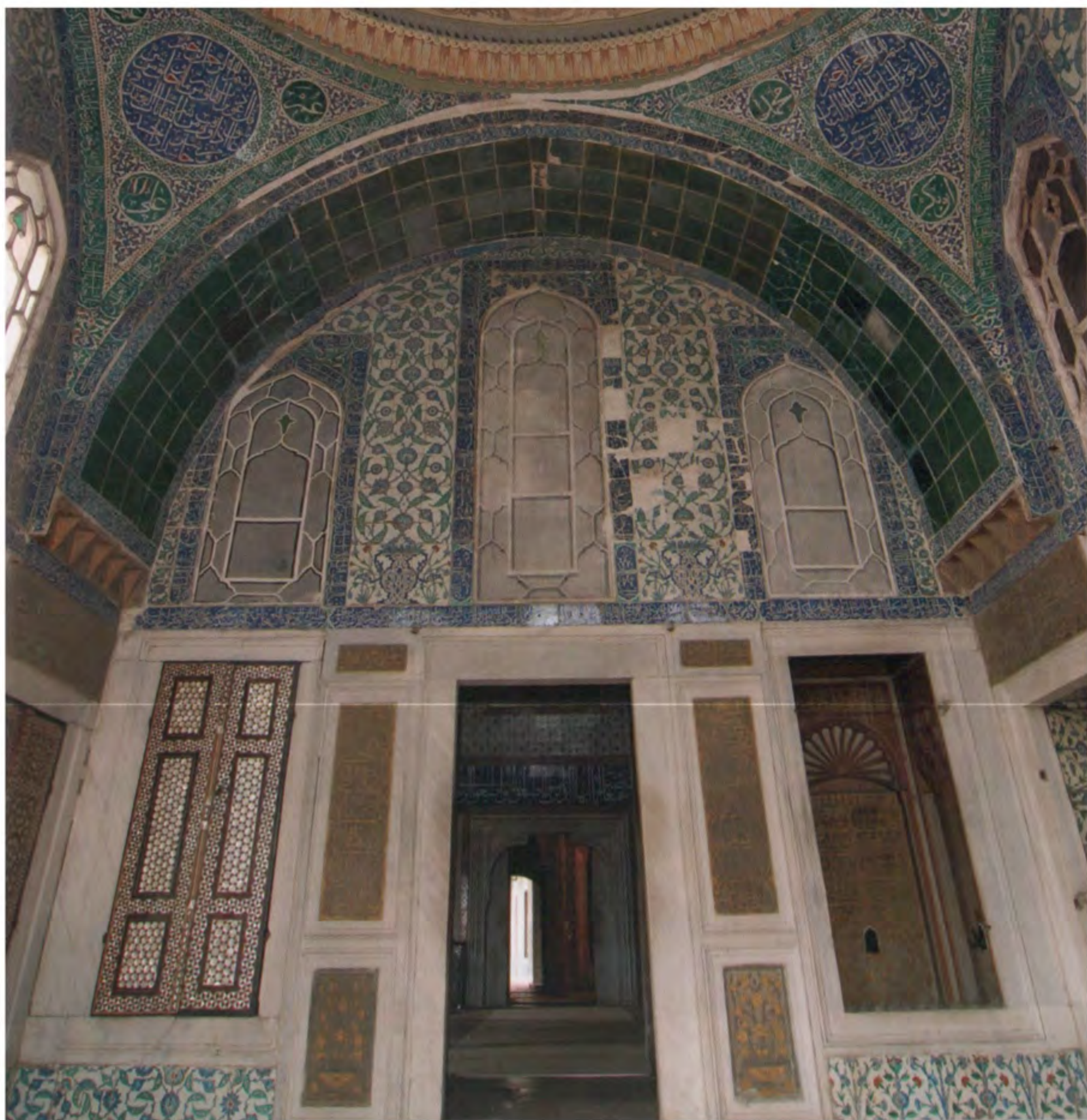
Odada bulunan bir kitap dolabından hareketle burası için I. Ahmed Okuma Odası I. Ahmed Mütalaa Salonu veya I. Ahmed Kütüphanesi gibi yakıştırmalar yapılsa da odadaki kitabelerde bu tür bir bilgiye rastlanmaz.

Odayı küçük bir kubbe kapatır. Kubbe kasnağına kadar uzanan çeşitli güzellikte İznik çinilerine sahiptir. Girişin solunda pek dikkat çekmeyen duvar içine yerleştirilmiş zarif bir çeşmesi vardır.

Pencere ve dolap kapakları ile çekmeceleri sarayın sedef-bağa işçiliğinin en güzel misallerini verir. Çiniler üzerinde çeşitli manzumeler ve dua beyitlerinin hatları vardır. Kubbenin altında dört köşede Kur'an-ı Kerim'in son dört sûresi (Tebbet, İhlâs, Felak ve Nâs) güzel bir hatla işlenmiştir. Odayı çok sayıda kitabe süsler. Oda aynı Sultan III. Murad Has Odası gibi iki katlıdır. Odanın alt kısmı Şimşirlik Bahçesi'nden yükselen taş örme ayak ve kemerlerden müteşekkildir.

Odadaki pencereler için yazılmış Türkçe beyitler de ilginçtir ve saraydaki hiçbir pencereye nasip olmayacak iltifatlara sahiptir.

"Bahti" mahlasıyla şiirler kaleme alan Sultan I. Ahmed'in, Peygamberimiz Kadem-i Şerifi için yazdığı dörtlük çok meşhurdur.

III. Murad Has Odası (Havuzlu Köşk, III. Murad Kasrı)

III. Murad Has Odası pek çok bakımdan ilk olma özelliği taşıyan bir mekândır. Mimar Sinan'ın Osmanlı sarayındaki sayılı eserlerinden biri olan oda 1579'da Sultan III. Murad tarafından yaptırılmıştır. Oda, Harem'deki ilk Hünkâr Odası olarak bilinir. Osmanlı mimarisinin ve tezyinatının 16. yüzyılda ulaştığı zirveyi bu dairede görmek mümkündür.

Topkapı Sarayı'nda Harem'in kurumlaşmasının son aşamasını Sultan III. Murad yapar. Bu has oda ile Harem'in öteki ucundaki Câriye Koğuşu arasında bulunan Câriye ve Valide Sultan taşlıkları,

III. Murad Has Odası'nın altında yer alan yazlık köşk ve süs havuzu

SÜT HAVUZU MASALLARI

III. Murad Has Odası'nın alt tarafında bulunan havuz nereden çıktığı pek bilinmeyen bir uydurma bilgiyle süt havuzu (!) olarak isimlendirilmiştir. Böyle bir havuzun kaç ton süt ile doldurulabileceğini kimse düşünmemektedir. Sarayda fillerden, aslanlara kadar pek çok hayvan beslenirken bu havuzu dolduracak kadar süt verecek inek sürülerinin beslendiğine dair bir kayıt yoktur. Dışarıdan alınan leblebiye kadar yazılı olan iaşe defterlerinde tonlarca süte rastlanmaz. Ayrıca havuza çatıdaki yağmur sularının ve odadaki çeşmelerin sularının inmesi, iddiaları tamamen çürütür. Ayrıca ortasında iki tane dev sütunun bulunduğu bir küçük havuzda padişahların sandal sefası yaptığının iddia edilmesi de tuhaftır.

Belki de kimseye ilginç gelmeyecektir, ama suyun, bulunduğu ortamı serinletmesinden dolayı burada havuz bulunmaktadır.

kapatılarak birer avlu hâline getirilmiştir. III. Murad Has Odası, Harem hiyerarşisinin de son noktasını gösterir. Aşamalı olarak cariye, kadın efendi, valide sultan mekânlarından hünkâr mekânına geçiş vardır. Bu mekânın etrafında yer alan diğer Hünkâr odaları da III. Murad devrinde çizilen şemaya sadık kalındığını gösterir. Bu şemanın tek istisnası İkballer Dairesi'dir.

III. Murad Has Odası, Mimar Sinan'la birlikte 16. yüzyılda Osmanlı mimarisinin ve sanatının eriştiği zirveyi ve süsleme anlayışındaki derin zevki gösterir. Sarayda bulunan en büyük has odadır ve Harem'in en eski köşküdür. Odaya; Hünkâr Sofası'ndan ve I. Ahmed Has Odası'ndan girilebilir. Odaya ilk girişte 16. yüzyıl İznik çinileri dikkat çeker. Çiniler yaldızlı kubbenin eteklerine kadar uzanır. Harem'de 16. yüzyıl özgün çinilerinin korunduğu tek binadır.

Odada mavi zemin üzerine beyaz renkte Nisa Suresi'nin 57. 58 ve 59. ayetleri çini halinde baştanbaşa dolaşır: "Fakat iman edip güzel ve makbul işler yapanları ise, ebedî kalmak üzere içinden ırmaklar akan cennetlere yerleştireceğiz. Onların orada tertemiz eşleri olacak. Hem onları nimetlerle sâyebân edecek bir gölgeliğe yerleştireceğiz. Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adalete uygun tarzda hüküm vermenizi emreder. Allah bununla, size ne de güzel öğüt veriyor! Şüphe yok ki Allah semî ve basîrdir (sözlerinizi de, hükümlerinizi de hakkıyla işitir, bütün yaptıklarınızı hakkıyla görür). Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Resulüne ve sizden olan ülülemre de itaat edin. Eğer Allah'a ve âhirete iman ediyorsanız, hakkında ihtilâfa düştüğünüz meseleyi Allah'a ve Resulüne arzediniz. Böyle yapmanız hem daha hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir."

Pirinç ocağın solunda bulunan pencere, sonradan eklenen taht odası için bir kapı konulmuş ve güney manzarası kapanmıştır. Oda, ilk yapıldığı dönemde muhteşem manzaralı ve çok aydınlık iken etrafına yapılan ilavelerle yarı karanlık bir hâl almıştır.

HAS ODANIN BELGELERE YANSIMASI

Osmanlı belgelerinden odanın inşasıyla padişahın bizzat alakadar olduğu görülmektedir. Fermanlarda padişah; İznik kadısından çinilerin geciktirilmemesi için tedbir alınmasını, Midilli kadısından Başmimar Sinan'ın istediği altı yüz duvarcı marangozun sevkini, Tire kadısından üç mermer kesicisinin geri gönderilmesini istemektedir. Marmara adasından getirilecek mermerlerden, Efsur'dan çeşme için çıkarılacak somakiye kadar belgelere has odanın inşaatı yansımıştır.

Harem'de başka örneği bulunmayan dairedeki mermer çeşmenin üç haznesi ve üç musluğu bulunur. Bu şekilde odaya su şırıltısı sağlanmıştır.

Odanın tac kapısının kanatları sedef, fildişi ve bağa kakmalı olup kapı üzerinde en üstte kelime-i tevhid yazılıdır. Onun altında ise kitabe bulunur.

"Emr idüb Hazret-i Sultan Murâd-ı âdil
Yapdılar yümnile bu kasr-ı şerîf oldı tamâm"

şeklinde başlayan kitabesi bu güzel odayı Sultan III. Murad'ın 1578'de yaptırdığını anlatmaktadır. Kapının sağında ve solunda ince denge sütunları vardır. Bu haliyle kapı cami kapılarını andırır. Kapı kanatları sedef, fildişi ve bağa kakmalıdır.

Kare planlı olan oda, 11 metre çapında oldukça büyük bir kubbe ile örtülüdür. Kubbe ortasında "Esma-i Celâl" (Allahu Teâlâ'nın isimleri) yazılıdır. Kubbeden aşağıya sarkan püsküllü top askı, hükümranlığın sembolü olup sarayda hünkârın kullandığı mekânlarda bulunur.

Odanın köşelerinde ahşap oturma şirvanları vardır. Bu şirvanlar padişahın burada yattığına değil, mekânın merasim salonu olduğuna delildir. Odada kullanılan nişler süslemeye yeni bir boyut kazandırmıştır.

III. Murad Has Odası, diğer hünkâr daireleri gibi iki katlıdır. Hem yazlık hem de kışlık köşklerin bir arada bulunmasının Osmanlı'daki nadir örneklerinden biridir. Sarayda ise benzeri yoktur. Alttaki yazlık (Serdap Köşkü) havuzludur. Havuzun ortasında yer alan şadırvan, Karaağalar Dairesi'ndeki Şadırvanlı Sofa'dan bir restorasyon sırasında getirilmiş ve buraya daha çok yakıştığı (!) düşünülmüş olacak ki kalmıştır.

III. Murad Has Odası'nın enfes kubbe işlemeleri. Kubbe ortasında "Esma-i Celal" yazılıdır

Mabeyn Taşlığı'ndan havuza inen basamaklar 17. yüzyılda yapılan Çifte Kasırlar'ın altında kaldığı için dehlize dönmüş ve Harem'in zifiri karanlık ve gizemli bir mekanı hâline dönüşmüştür.

ŞEHZADELERE SABIR NASİHATİ

Ocaklı Sofa'nın Şehzadegan Dairesi'ne çıkan kapısında Ra'd Suresi'nin 24. ayeti yazılıdır. Ayette "(Melekler) sabrınıza karşılık size selam olsun. Dünya yurdunun sonu (Cennet) ne güzeldir (derler)" denilmektedir. Böylece kendinden büyük ağabeyinin, babasının, amcasının veya amcaoğlunun saltanatını bitmesini bir dairede bekleyerek geçirecek şehzadelere sabır nasihati verilmiş olmaktadır.

Şehzade Dairesi

Padişahın erkek çocukları olan şehzadeler on yaşına kadar sarayda eğitim gördükten sonra sancağa çıkartılır ve devlet işlerini öğrenmeleri sağlanırdı. Hükümdarın kim olacağı meselelerinde zaman zaman şehzadeler arası mücadeleler görülürdü. İlk defa Sultan II. Selim, sadece en büyük oğlunu sancağa göndermiş, diğerlerini sarayda tutmuştur. Aynı uygulamayı III. Murad da yapar. III. Mehmed dönemindeki ve benzeri olmayan kardeş katlinden sonra onun oğlu Sultan I. Ahmed, sancağa çıkmayı tamamen kaldırmış ve şehzadeler sarayda tutulmaya başlanmıştır. Bir nevi hapis hayatı yaşayan şehzadeler için Harem'in içinde ama Harem halkından uzakta Şimşirlik Kasrı kullanılmıştır.

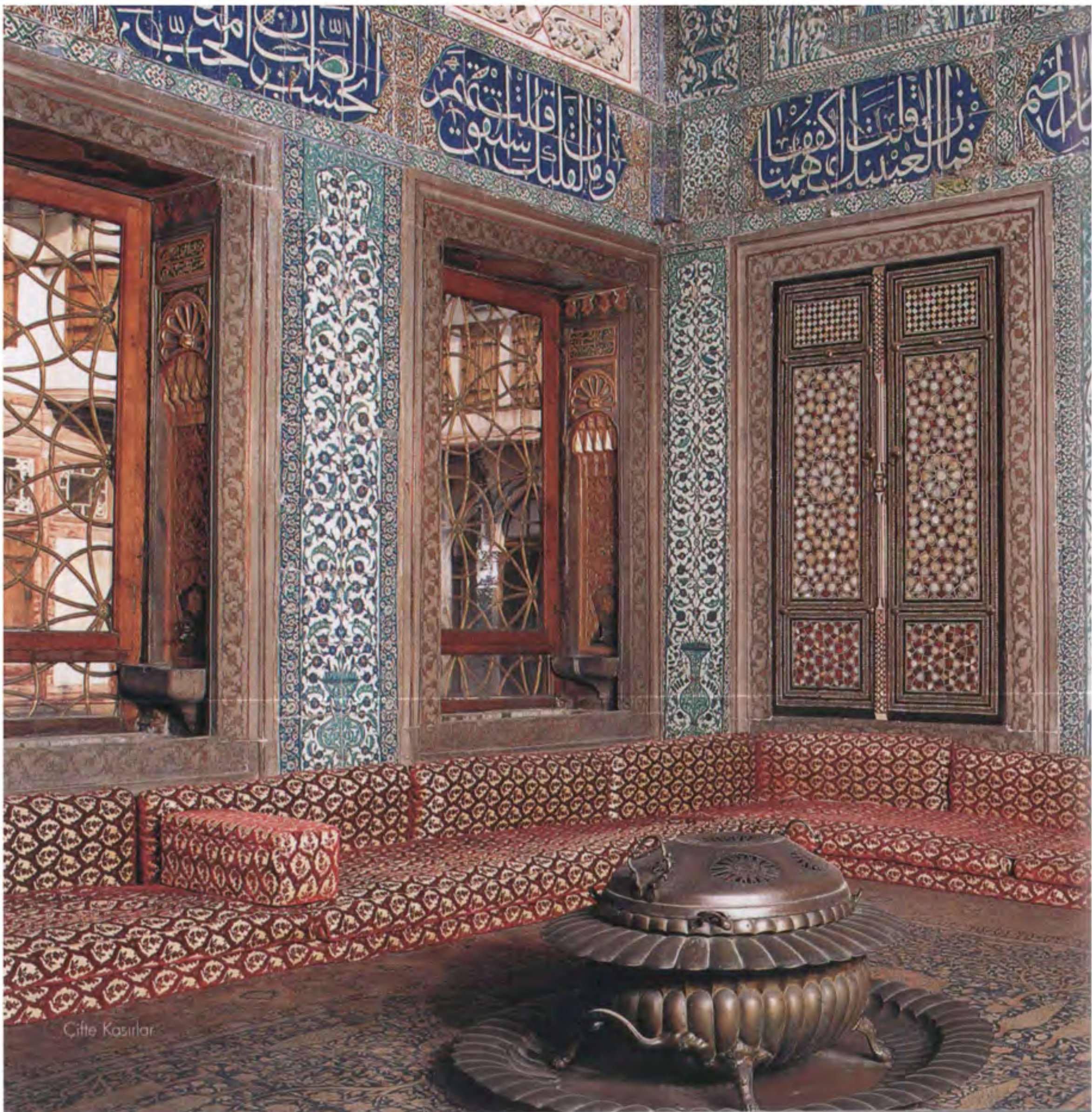
Günümüze ulaşamayan Şimşirlik Kasrı'nın kalıntıları, Mabeyn Taşlığı'ndan görülür. Mekana Kafes Kasrı da denilir ki ismini şehzadeleri kafese kapatılmış aslan olarak görmekten kaynaklanır. Sultan I. Ahmed'in şehzadeleri bu kasırda kalmıştır. Şimşirlik Kasrı kullanılmayıp sonraki yıllarda yıkılsa da bu tabir şehzade dairelerinin genel adı olmuş, bu sebeple Çifte Kasırlar'a da Şimşirlik denilmiştir.

Çifte Kasırlar (Kafes Kasrı- Daire-i Uzlet)

Şehzadelerin Şimşirlik'ten sonra kapatıldıkları Çifte Kasırlar, birbiri içinden geçilen iki mekândan müteşekkildir Bu mekânların ilki Kubbeli Kasır veya Sultan Osman Kasrı, ikincisi ise IV. Mehmed Kasrı olarak bilinir. Ayrıca ilkine Şehzade, ikincisine Veliaht Dairesi de denilir.

Kasırlar zamanla ihtiyaç nispetinde ahşap bölmelerle ayrılarak yeni odalar teşkil edilmiştir. Hatta kubbe altına dahi merdivenlerle çıkılan ahşap odalar, kafesler yapılmıştır. Sonraki yenilemelerde bu bölümler kaldırılarak yapının ilk hâline ulaşılmaya çalışılmıştır. Günümüzde dairenin meşhur ahşap kafesleri yoktur. Bunlar olsa padişah çocuklarının çileli hayatı, padişahlık öncesi yaşanan ıstıraplı uzun seneler daha iyi anlaşılacaktır.

Çifte Kasırlar

Çifte Kasırlar

Sultan Osman Kasrı'nda çini motiflerinin arasında muhteşem bir ocak bulunur. İki tarafında kanatları sedef ve bağa kakmalı gömme dolapların olduğu ocağın üst sol tarafında çini panolar ve mavi zemin üzerinde Besmele ve Kaside-i Bürde'den beyitler bulunur. Alt penceresinde kasır için yazılmış kasidede Hotin Seferi'nden zaferle dönen Sultan II. Osman'ın burayı yaptırdığı anlatılmakta, kıyamete kadar bu kasra zeval gelmemesi, sultanın düşmanlarına galip gelmesi duası yazılıdır.

Sünnet Odası'ndakine benzer pencere içinde çeşmeler yapılması burada da görülür. Bu çeşmeler 17. yüzyılda sarayda âdeta moda hâline gelmiştir. Kubbede kalemişi süslemeler uzun restorasyonlardan sonra belirlenip yeniden yapılmıştır.

IV. Mehmed Kasrı düz tavanlıdır. Girişi III. Murad Has Odası'ndaki bir pencerenin kapıya dönüştürülmesiyle sağlanmıştır. Kasırda süsleme malzemesi olarak çini yerine altın yaldızlı kalemişine ağırlık verilmiştir. Kapı kitabelerinde ayetler bulunur. Ana mekân kare planlı olup etrafı işlemeli bir kubbe ile örtülüdür. Bütün duvarlar panolar hâlinde bahar çiçekleri figürlü renkli çinilerle kaplıdır. IV. Mehmed Kasrı'nın kapısının iç tarafında Farsça olarak,

Dem-be- dem sa'at be sa'at ikbâlet fizûn

Duşmenet çun şişr-i sa'at hemişe sernigûn 1077 (Her an ikbal ve yüceliğin artsın, düşmanların baş aşağı yere serilsin [1666]) ifadesi yer alır.

CİNLERİN MEŞVERET YERİ

Çifte Kasırlara uzayan revakın altında cinlerin toplandığı bir yer olduğu Harem'in meşhur söylentilerden biridir. Gerçekten cinlerin burada toplanıp toplanmadıklarına dair bir belge söz konusu değildir. Harem hazine dairelerinin ve Şehzadegân Dairesi'nin etrafında çok dolaşılmaması için bu tür rivayetlerin ortaya atılmış olma ihtimali yüksektir. Bu yerde bulunan ve Mekke Medine'ye gönderilen surre alaylarını anlatan bir pano vardır. Panonun altında Mahmil-i Şami (İstanbul'dan gönderilen surre), Mahmil-i Mısri (Kahire'den gönderilen surre) ve Mahmil-i Yemani (Yemen'den gönderilen surre) ifadeleri yazılıdır.

Harem halkının namazlarını kıldığı Harem Mescidi

Harem Mescidi

Altınyol'un sağında Ağalar Camii'nin hemen arkasında yer alır. Altınyol'dan Harem Mescidi'ne sedef-bağa kakmalı bir kapıyla çıkılır. Kubbesiz olan mescidin Ağalar Camii'nin hemen arkasında yer almasının sebebi, burada namaz kılacak olanların Ağalar Camii'ndeki imama uymalarıdır. Sultan III. Osman döneminde barok kabartmalı mermer ve Tekfur Sarayı üretimi çinilerle yenilenen mescide valide sultanlar, başkadınefendiler, namaz kılmaya gelirdi.

İkballer Taşlığı (Mabeyn Taşlığı-Gözdeler Taşlığı)

Mabeyn Taşlığı, Çifte Kasırlar, Gözdeler Dairesi ve Mabeyn Dairesi arasında yer alan üstü açık bir taşlıktır. Zemini, dairemsi taşlarla özel olarak döşenmiştir. Şehzadeler Dairesi'nin bu taşlığa bakan yüzü renkli çinilerle donanmıştır. İkballer Dairesi önü ile Şehzadeler Dairesi arasındaki koridor 14 sütuna dayanan bir revak ile çevrilidir. Taşlığın havuza bakan tarafında yer alan mermer korkuluklar Çırağan Sarayı'nın 19 Ocak 1910'da geçirdiği

İkballer Taşlığı

yangından sonra buraya getirilmiştir. Harem'deki hiyerarşik yapının 18. yüzyılda bozulmaya başladığının en mühim işareti buraya ikballer (gözdeler) için bir bina inşa edilmesidir. Çünkü Harem'in genel kurgusu olan cariye-kadınefendi-valide sultan- Hünkâr sıralaması; gözdelerin, Hünkâr mekânlarının arasında yer bulmasıyla bozulmuştur.

Taşlık, büyük havuza, Haliç'e ve Şimşirlik Bahçesi'ne bakar. Havuz tarafında yer alan mermer korkuluklar 19 Ocak 1910'da yanan Çırağan Sarayı'ndan getirilmiştir.

İkbâller (Gözdeler) Dairesi:

İkbal, talih demek olup cariyelerin padişahın hizmetinde olanları için kullanılan bir tabirdir. İkballik ilerde valide sultanlığa kadar giden bir yoldur. Kadınefendilerden sonra gelen ve saray deyimiyle vuslatına eren (visal-i şahane) cariyelere bu isim verilmiştir.

Saraydaki ikbal sınıfı, 17. yüzyıl sonlarında görülmüş onlar için sarayda özel bir daireyi de Sultan I. Abdülhamid inşa ettirmiştir. İkballer Dairesi, Altınyol'un üzerinde bulunan ve sıra hâlinde uzanan beş odadır. Taşlıktaki revakların genişletilmesi ve yeni revakların kapatılmasıyla oluşturulan bina tamamen ahşaptandır. Bu sebeple ziyarete açılması mümkün değildir. Görünüş itibariyle Anadolu'daki köy evlerine benzer. Her ikbalin bir odası bulunur. Odaların süslemeleri sadedir. Duvarlarında hayali manzara resimleri vardır. Her odanın arasında yakılan mum veya kandilin daha tasarruflu kullanılması için "çırağma" denilen iki odayı birden aydınlatan cam boşluklar vardır. Odaların ahşaptan yatak yüklükleri vardır. Yataklar her akşam bu yüklükten indirilip serilmekte her sabah geri yerine çıkartılmaktadır.

Koğuşlar asma kattadır. Dairenin İkballer Taşlığı'na bakan sıra odalar, taşlığa çıkma hâlinde konsollarla revağa bağlanmıştır. Revak kemerleri içine açılan alçak tavanlı alt katlar da cariye koğuşları olarak kullanılmıştır. İkballer Dairesi'nin en dikkati çeken odası koridorun sonundaki bulunan ve

Mabeyn-i Hümayun

diğer odalardan gerek genişlik gerekse süsleme olarak bariz farkı görülen Başkadınefendi Dairesi'dir. Daire I. Abdülhamid Dairesi'nin hemen üstünde yer alır ve dolap içinden bir merdivenle bu daireyle bağlantılıdır.

Mabeyn-i Hümâyûn Dairesi (I. Abdülhamid Dairesi)

Sultan I. Abdülhamid tarafından inşa ettirilen Mabeyn Dairesi, İkballer Taşlığı'nın Has Oda cephesinde ve Başkadın Efendi Dairesi'nin altında yer alır. Mabeyn iki şeyin arası demek olup, konaklarda erkeklerin kullandığı selamlık ile kadınların kullandığı haremlik kısımlarının arasındaki yerler için kullanılır. Saraydaki ismini de buradan alır. Sultan I. Abdülhamid, bu daireyi genelde bahar ve yaz aylarında; I. Abdülhamid Has Oda'sını ise kışlık olarak kullanmıştır.

Mabeyn Dairesi, Araba Kapısı'ndan girildiğinde, Harem'in en sonunda yer alır. İki kapısından ilki, Has Oda'ya, Mermer Sofa'ya yani saraya; diğeri ise Altınyol'a (yani Harem'e açılmaktadır. Bir anlamda sarayın resmi mekânları ile padişahın özel mekânlarını birbirinden ayıran bir daire özelliği gösterir. Daire bir sofa ve iki odadan müteşekkil olup odalardan biri Aynalı Oda diğeri Taş Oda veya Hazine Odası olarak isimlendirilir.

İki oda ve bir sofadan müteşekkil olan dairenin odalarına Aynalı Oda, Taş Oda (Hazine Odası) denilir. Sofa duvarlarını çiçek desenli Hollanda çinileri ile rokoko üslubunda güzel bir mermer ocak süsler. Sofadan Başkadınefendi Dairesi'ne çıkışı sağlayan ve servis hizmetlerinde kullanılan dolap içi bir de geçit vardır. Bu satırların yazarı 2006'da gördüğünde oda yıkılmaya yüz tutmuş haldedir. Bunun için de geçitten alt kata geçmeye cesaret edememiştir.

Mabeyn Dairesi'nin sofasından Aynalı Oda'ya "Taş Oda" denilen bir aralıktan geçilir. Kiler olarak kullanıldığı sanılan bu oda aslında Yavuz Sultan Selim zamanından kalmadır. Sarayın surları üzerine yapılan I. Selim Kulesi'nden günümüze kalan nadir kısımlardan biridir. Bu yüzden de Yavuz Selim Odası olarak da bilinir.

Aynalı Oda, dairenin divanhânesidir. Adını pencerelerde cam yerine kullanılan kristal aynalardan alır. Süslemelerde rokoko ağırlığı bariz hissedilir. Üstteki kafa pencerelerinde de vitray kullanılmıştır.

Aynalı Oda'da siyah zemin üzerine yaldızla yazılmış Hilye-i Hakani (Hz. Peygamber'in fiziki özelliklerini ve örnek davranışlarını anlatan divan edebiyatının ilk hilyesi) bulunur. Giriş kapısı üzerinde I. Abdülhamid'e ait tuğra vardır. Kitabesinden anlaşıldığına göre H. 1193'te (1778) inşa edilmiştir.

Mabeyn-i Hümayun içinde
Aynalı Oda

Gönül İster ki...

Topkapı Sarayı Müzesi ülkemizin en çok ziyaretçi alan müzesidir. Ancak bu durum, hem sarayın yıpranmasına hem de ziyaretçilerin istenen şekilde memnun edilememesine sebep olmaktadır.

Ziyaretçi yoğunluğu oranında istirahat mekanlarının, bankların artırılmasına ihtiyaç vardır. Bu çalışma diğer sosyal alanlar için de geçerlidir. Babü's saade mermerleri gibi sarayın yıpranmaya açık yerlerinde ahşap köprü geçitler türü unsurlar kullanılması orijinal zeminin korunması daha kolay olacaktır. Sarayın sembolü olan Babü's selam; gişe, güvenlik kontrolü, turnikeler vs. yüzünden ne tam manasıyla incelenebilmekte ne de gezilebilmektedir. Turnikelerin diğer ana kapılara alınmasıyla bu zarif kapının bütün güzelliği görülebilecektir. Çıkış kapısı olarak Has Ahur tarafındaki araba kapısı kullanılsa, Babü's selam içinde bu gün çıkış yeri olarak kullanılan kapıağaları koğuşu yeni bir sergi salonu olarak kullanılabilecektir.

Havalandırma imkânı çok zayıf olan Fatih Köşkü (Hazine Dairesi) ve Seferli Koğuşu gibi mekânlara her gün on binlerce kişinin girip çıkması binayı yıpratmaktadır. Sarayın bu en yaşlı yapılarında hazine gibi, her ziyaretçinin uzun uzun incelemek isteyeceği objelerin sergilenmesi içeride çok uzun kalınmasına sebep olmakta sırada bekleyenlere de boş yere zaman kaybı yaşatılmaktadır. Fatih Köşkü'nün Fatih devrindeki haline getirilerek burada İstanbul'un Fatih'ine ait bir sergi mekanı düşünülmesi elzemdir. Zira sarayın banisinin kendi sarayında anıldığı bir mekan mevcut değildir. Hazine, sergilenen ve yer yokluğundan sergilenemeyen bütün objeleriyle kurulacak Osmanlı hazine müzesinde sergilenmelidir.

Çok uzak yerlerden sarayımıza gelen, bir zamanların süper gücü Osmanlılar hakkında bilgi almak isteyen ziyaretçilerin bu taleplerinin ne kadar karşılandığı mühim bir meseledir. Bir ziyaretçinin sıralarda bekletilerek, havasız kapalı ortamlarda gezdirilerek, en basit ihtiyaçlarını bile

karşılayamadan gayrimemnun olarak sarayımızdan ayrılmaması için alınabilecek kısa ve uzun vadede tedbirler düşünülmelidir.

Saray, şu an yaşayan bir saray değildir. Yurt dışında ve ülkemizde bazı müzelerde başarıyla uygulanan yaşayan mekân düşüncesi sarayımıza da uygulanmalıdır. Mesela sarayda adı sadece levhalarda kalmış olan Enderun Mektebi'ndeki eğitim, Kubbealtı'nda bir divan toplantısının nasıl yapıldığı, Hünkâr Sofası'nda bir bayramlaşma merasiminin nasıl olduğu gibi Osmanlı'ya has onlarca merasim, devrin kıyafetlerine benzer yapılmış kıyafetlerle cansız mankenlerle gösterilmelidir. Bu tür uygulamalar her mekâna ayrı bir anlam katacağı gibi hangi mekânın ne için kullanıldığı da görülmüş olacaktır. Bu tür bir faaliyet ziyaretçilerin mekanları anlamalarını kolaylaştıracaktır.

Yılda belki bir veya iki defa sarayda belirli temsili merasimler yapılmalıdır. Her sene belirlenecek konsepte göre saraya bir elçinin kabulü, sarayda yapılacak bir cülus merasimi, ulufe merasimi, Surre-i Hümayun merasimi gibi gerekirse yüzlerce figüranın kullanıldığı merasimler, sarayın ülke gündemine tuhaf haberlerle değil, muhteşem merasimlerle gelmesini sağlayacaktır. Böylece hem günümüz insanına ve yeni nesillere tarih bilinci kazandırılacak hem de mühim bir turizm değeri meydana getirilecektir. Bu merasim için ayrı bir bilet uygulaması düşünülebilir.

Sarayın ilk avlusu günümüzde bir park hüviyetinden öte anlam taşımamaktadır. Bu piknik alanının (!) bir park ve prefabrik dükkânların işgal ettiği bir ticari merkez olmak yerine sarayın teşhir salonu ihtiyacını karşılayan bir mekân olmasına çalışılmalıdır. Bu avluda bir zamanlar bulunan binalar eski gravürlerin ve mevcut bilgilerin yardımıyla tarihî özellikleriyle yeniden inşa edilebilir. Yapılan yeni binalar hem sarayın sergi salonu hem saray memurlarının ofis hem de modern depo ihtiyacını karşılayabilir. Ayrıca ziyaretçiler için sosyal alanlar oluşturulabilir.

Bu avluya ve gerekirse Gülhane Parkı içine yapılacak yeni binalar ve hâlihazırda saray surları içinde bulunan onlarca yapı, birer küçük müze olarak kullanılabilir. Osmanlı Hazine Müzesi, Osmanlı Diplomasi Müzesi, Padişah Kıyafetleri Müzesi, Haremeyn Müzesi, Osmanlı Harem Müzesi, Osmanlı Tıp Müzesi, Osmanlı Saat Müzesi, Osmanlı Çini Porselen Müzesi gibi onlarca başlık altında müze kurulabilir ve bütün bunları dolduracak malzemeyi saraydan temin etmek hiç de zor olmayacaktır. Bu faaliyet müze kent uygulaması için mühim bir adım olacaktır.

Yine Birinci Avlu'da bulunan Aya İrine ve Darphane binaları Osmanlı Hoşgörü Müzesi ve Osmanlı Maliye Müzesi gibi bir konseptle ziyaretçilerini ağırlayabilir.

Bu avluya kurulacak sinema sistemiyle saray hakkında İngilizce alt yazılı kısa bir belgesel gösterimi yapılabilir. Böylece sarayı gezeceklere ana hatlarıyla bilgi sunulmuş olur.

İstanbul'u fetheden kumandanı, Topkapı Sarayı'nın banisini anlatan sarayda en ufak bir köşenin dahi bulunmaması mühim bir eksikliktir. Saray alanında hiç olmazsa bir minik müze sırf İstanbul'un Fatihine ayrılmalıdır.

Osmanlı sarayının kendine ait bir mehter takımı olmalı ve bu takımın teşkilinde sadece kıyafetlerin ve çalgıların değil görevlilerin de Osmanlı ihtişamından izler taşımasına itina gösterilmelidir. Sarayda çeşitli kurumların gelip konser vermesindense sarayın kendine ait bir takımı ve yine dünyanın bu en eski orkestrasının tarihin anlatan bir küçük müzesi olmalıdır.

Topkapı'nın ve diğer saray müzelerin depolarında bulunan ve çeşitli imkânsızlıklardan dolayı sergilenemeyen çok fazla obje vardır. Bunların bir kısmı beklemekten bir kısmı da depo şartlarının istenen seviyede olamamasından -zira saray bir yarımada üzerinde kurulu olduğundan depoları normalden fazla nemlidir ve bu nem eserlerin istenilen şekilde

korunmasına mani olmaktadır- dolayı zarar gören çok sayıda obje ancak bu yeni müzelerle kurtarılabilir.

Osmanlı tarihi, sürekli savaşlar üzerinden anlatılmakla birlikte Osmanlı başkentinde Osmanlı Savaş Müzesi bulunmamaktadır. Bütün büyük savaşların dev maketlerle gösterildiği, ayrıca devrin silahlarının, savaş aletlerinin, üç boyutlu haritaların bulunduğu, teknolojik imkânlarla görsel zenginlik kazandırılmış belirli günlerde mehter konserlerinin verildiği, bir Osmanlı Savaş Müzesi'nin İstanbul'un turizm potansiyelini artıracağı malumdur. Bu tür bir mekânın mümkünse Anadolu yakası gibi, İstanbul'un turizminden pay alamayan bir bölümüne tarihi bina konseptinde, otoparkından, lokantasına kadar sosyal alanlarla zenginleştirilmiş bir binalar topluluğunda yapılması, isabet olacaktır.

Sarayda 2008'de yapılan Mukaddes Emanetler Dairesi düzenlenmesi ile 2011 yılında yapılan Dış Hazine'nin silah sergisi olarak modern bir şekilde düzenlenmesi türünde yeni düzenlemelere ihtiyaç olduğu açıktır.

Bugün Topkapı Sarayı'nda rehberlik görevi yapmak için yabancı dil bilmek tek yeter şart gibi görülmektedir. Maalesef pek çok turist rehberi, Osmanlı tarihini ana hatlarıyla bilmekten uzaktır. İlginç şeyler söylemek adına gerçekle alakası olmayan tuhaf, uydurma bilgileri yabancı turistlere aktarmanın rehberlik olmadığı bilinmelidir. Saraydaki rehberlerin sadece yabancı dil bilmesi değil, tarihî gerçekleri öğrenmesi de sağlanmalı, tarih eğitimi alma şartı getirilmeli ve turizm rehberleri mutlak surette denetlenmelidir. Bu şekilde yapılacak bir çalışma, tarihimizin yabancılara sadece Harem ve hamam ekseninde anlatılmasına mani olacaktır.

Bizans'ın da yönetim merkezinde bulunan saray alanında ciddi arkeolojik çalışmalar yapılması elzemdir. Sarayda vaktiyle olup da günümüze ulaşamayan pek çok yapı kalıntısı yanında Bizans döneminden kalma pek çok eser de bu şekilde gün yüzüne çıkmış olacaktır.

KAYNAKÇA

J. B. Tavernier. Nouvelie relation de l'Interieur du şerait du grand seigneur, Paris 1675; a.mlf., Topkapı Sarayında Yaşam (Çev. Perrarı Üstündağ), İstanbul 1984;

Naîmâ, Târih (nşr. Zuhuri Danışman), İstanbul 1968

Sedat Hakkı Eldem - Feridun Akozan, Topkapı Sarayı: Bir Mimari Araştırma, Ankara 1982

M. Çağatay Uluçay, Osmanlı Saraylarında Harem Hayatının Içyüzü, İstanbul 1959

----------------, Harem II, Ankara 1971;

Ayşe Osmanoğlu, Babam Abdülhamid, İstanbul 1960

Safiye Ünüvar, Saray Hatıralarım, İstanbul 1964,

Ahmed Akgündüz, İslam Hukukunda Kölelik-Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem, İstanbul 1995;

Abdurrahman Şeref. "Topkapı Sarây-ı Hümâyûnu", Sarayın Sırları ismiyle yayına hazırlayan Ramazan Balcı İst. 2009

Ahmed Refik, Osmanlı Devrinde Hoca Nüfuzu, İst., 1933.

Ali Ufkî, Mecmûa-i Sâz ü Söz (Hzr. Şükrü Elçin), İst., 1976.

Altındağ, Ülkü-Nedret Bayraktar, «TSM Tahrir Komisyonu Çalışmaları I, (Harem ve Baltacılar Koğuşu)» TSM, Yıllık-2, İst., 1987, TSM. Yıllık 3, İst., 1988.

Edmondo de Amicis, İstanbul 1874, Çeviren: B. Akyavaş, Ank., 2006.

Metin And, 16. Yüzyılda İstanbul, İst., 1993.

Mualla, Anhegger Eyüboğlu, Topkapı Sarayı'nda Padişah Evi (Harem), İst., 1986.

Oktay Aslanapa, Anadolu'da Türk Çini ve Keramik Sanatı, İst., 1965.

Hilmi Aydın, Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler, İst., 2004.

Murat Bilirgen, Topkapı Sarayı Hazine-i Hümayun, İstanbul 2001

Albertus Bobovius, Topkapı Sarayı'nda Yaşam, İst., 2002.

Nusret Çam, Osmanlı Güneş Saatleri, Ank., 1990.

Kâzım Çeçen, İstanbul'un Vakıf Sularından Halkalı Suları, İst., 1991.

Mehmet Bahadır Dördüncü, II. Abdülhamid Yıldız Albümleri, Mekke Medine, İst., 2006

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, Zübde-i Vekayiât (Tahlil ve Metin, Hzl. Dr. Abdülkadir Özcan), Ank., 1995.

Es'ad Efendi, Teşrifât-ı Kadime, Osmanlılarda Töre ve Törenler, İst., 1979.

Fenerci Mehmed, Osmanlı Kıyafetleri, İst., 1986.

Semra Germaner, Zeynep İnankur, Oryantalistlerin İstanbul'u, İst., 2002.

Feridun Emecen, Yavuz Sultan Selim, İst. 2010

Harp Mecmuası, (Hazırlayan, A. Fuat Bilkan, Ömer Çakır), İst., 2005.

Hamam, Osmanlı'da Yıkanma Geleneği ve Berberlik Zanaatı Kataloğu, İst., 2006.

İbrahim Peçevi, Peçevî Tarihi, (Hazırlayan Fahri Çetin Derin-Vahit Çabuk), İst., 1980.

E. İhsanoğlu, (Editör), Osmanlı Devleti Tarihi, Mehmet İpşirli, Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı, İst., 1999.

Halil İnalcık, Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar, Ank., 1987.

Kâtip Çelebi, Kitab-ı Cihannüma, Kostantiniyye, 1145.

Reşad Ekrem Koçu, Topkapu Sarayı, İst., 1960.

Cengiz Köseoğlu, Topkapı Sarayı İmparatorluk Hazinesi, İst.

Doğan Kuban, Osmanlı Mimarisi, İst., 2007.

Hafız Hızır İlyas Ağa, Tarih-i Enderun Letaif-i Enderun 1812-1830 Sadeleştiren Cahit Kayra, İst. 1987

Lady Montaqu, Türkiye Mektupları, 1717-1718 (Çev. A. Kurutluoğlu), İst.

Mehmed Raif, Topkapı Saray-ı Hümâyûnu ve Parkının Tarihçesi, İst., 1332.

Mustafa Nuri Paşa, Netayic ül-Vukuat (Sadeleştiren N. Çağatay), Ank., 1979-1980.

Suat Yıldırım, Kur'an-ı Kerim Meali, İst.1999

Musahipzade Celal, Eski İstanbul Yaşayışı, İst., 1946.

Na'ima, Tarih-i Na'ima, Ravzatu'l-Huseyin fi Hulasat-i Ahbari'l-Hafikayn, İst., 1280-1283.

Gülru Necipoğlu, , 15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı, İst. 2007

Neşri, Neşri Tarihi, Kitab-ı Cihan-Nüma [Hazırlayan: Faik Reşit Unat, Prof. Dr. Mehmed A. Köymen], Ank., 1987.

İlber Ortaylı, Osmanlı Sarayında Hayat, İst., 2008.

-----------------, Osmanlı İmparatorluğunda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler I, Ank., 2000.

Dersaadet'ten Haremeyn'e Surre-i Hümayun, Hazırlayan Salih Gülen- Yusuf Çağlar, İst. 2008

Tahsin Öz, Topkapı Sarayında Fatih Sultan Mehmet II'ye Ait Eserler, Ank., 1993.

-----------------, Hırka-i Saadet Dairesi ve Emanat-ı Mukaddese, Ank., 1953.

Salih Gülen, Tahtın Kudretli Misafirleri Osmanlı Padişahları, İst. 2009

Hüseyin Özdemir , Osmanlı Yönetiminin Dinî Temelleri Kılıç Kalem ve İlim, İst., 2006.

Necdet Sakaoğlu, Saray-ı Hümâyûn Topkapı Sarayı, İst., 2002.

Silâhdar Mehmed Ağa, Silâhdar Tarihi XVII. Asır Saray Hayatı (Sadeleştiren M. N. ÖZEN) Ank. Tarihsiz

Metin Sözen, Devletin Evi Saray, İst., 1990.

Murat Sülün, San'at Eserine Vurulan Kur'an Mührü, İst., 2006.

Ahmet Şimşirgil, Taşa Yazılan Tarih Topkapı Sarayı, İst., 2005.

Topkapı Sarayı, Heyet, İst., 2000.

Hülya Tezcan, Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi, İst., 1989.

-----------------, Topkapı Sarayı'ndaki Şifalı Gömlekler, İst., 2006.

Çağatay Uluçay, Harem II, Ank., 2001.

-----------------, Padişahların Kadınları ve Kızları, Ank., 2001.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Ank., 1945.

-----------------, Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Ank., 1988.

SARAYI HEP ÜÇ BOYUTLU GEZDİNİZ, ŞİMDİ BU ESERLE GEZİLERİNİZE İKİ BOYUT DAHA EKLİYORUZ: BİRİ TARİH, BİRİ DUYGU. SARAYIN HER METREKAREYE SİNEN HATIRALARINI OKURKEN OSMANLI'YI DAHA DA İYİ ANLADIĞINIZI FARK EDECEK HER ADIMINIZDA BİR TARİHİ HADİSENİN ŞAHİDİNİ GÖRECEKSİNİZ.

ISBN 978-605-5510-49-7
9 786055 510497
www.kaynakyayinlari.com.tr

19,90 TL

